



# ГРОМАДЯНСЬКА ПАРЛАМЕНТСЬКА ПРОСВІТА В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ ОСВІТЯН ТА УЧНІВ



# ГРОМАДЯНСЬКА ПАРЛАМЕНТСЬКА ПРОСВІТА В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ  
ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ  
ОСВІТЯН ТА УЧНІВ

Київ – 2021

**Громадянська парламентська просвіта в закладах освіти України.  
Аналітичний звіт за результатами соціологічного опитування  
освітян та учнів / Гриньова М., Іванюк І., Паращенко Л. За загальною  
редакцією Паращенко Л. – Київ, 2021. – 108 с.**

Формування соціальних та громадянських компетентностей в учнів є одним із основних завдань Нової української школи. Саме тому в освітній процес закладів освіти активно впроваджується громадянська освіта, проводяться заходи з навчання демократії та громадянської парламентської просвіти.

В Аналітичному звіті подано результати якісного соціологічного дослідження потреб і проблем, що постають перед педагогами в процесі здійснення громадянської парламентської просвіти, а також ставлення школярів до змісту й методики навчання ГПП, їхніх громадянських настроїв та активності. Під час проведення фокус-груп було опитано 28 педагогічних працівників, які працюють в закладах освіти різних типів. В онлайн-опитуванні взяли участь 1304 освітян і 2542 школярів з більшості регіонів України.

За результатами опитування сформульовано рекомендації для зацікавлених сторін з метою ширшого запровадження громадянської парламентської просвіти в освітній процес закладів загальної середньої освіти та закладів позашкільної освіти. Наведені висновки та рекомендації можуть бути використані при формуванні освітніх програм закладів освіти, при здійсненні підвищення кваліфікації освітян в системі післядипломної педагогічної освіти, враховані в діяльності Освітнього Центру Верховної Ради України, органів управління освітою, закладів освіти та громадських організацій, які працюють з дітьми та молоддю.

Аналітичний звіт написано та надруковано в рамках проекту «Розширення мережі інтерактивних парламентських просвітницьких осередків для учнів молодшої та середньої школи», що реалізується громадською організацією «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики» в межах Програми USAID «РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво», яка виконується Фондом Східна Європа. Головною метою Програми РАДА є сприяння становленню відповідального, підзвітного, і демократичного представницького органу – Парламенту України.

УДК 328(072)  
ISBN 978-617-7652-54-9

*Думки й твердження, висловлені в публікації, є виключною відповідальністю авторів дослідження і можуть не співпадати з позицією USAID, уряду США, Фонду Східна Європа та ГО «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики».*

*Електронну версію цього видання розміщено на веб-сайті Програми «РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво» – [www.rada-program.org](http://www.rada-program.org) та Агенції розвитку освітньої політики [www.edudevelop.org.ua](http://www.edudevelop.org.ua)*

## ЗМІСТ

<b>ПОДЯКА</b> .....	5
<b>УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ</b> .....	6
<b>ВСТУП</b> .....	7
<b>МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ</b> .....	8
<b>I. ВПРОВАДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ. АНАЛІЗ ФОКУС-ГРУП З ПЕДАГОГІЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ</b> .....	13
1.1 Рівень представленої інформації про діяльність Верховної Ради України в змісті освіти базової та старшої школи .....	14
1.2 Потреби суспільства в посиленні впровадження громадянської парламентської просвіти в освітній процес школи та позашкільного закладу .....	16
1.3 Виявлення наміру та готовності педагогічних працівників впроваджувати громадянську парламентську просвіту в рамках професійної діяльності .....	18
1.4 Основні мотивації для вчителя, що сприятимуть для впровадження громадянської парламентської просвіти .....	20
1.5 Основні підходи до здійснення громадянської парламентської просвіти .....	22
1.6 Визначення пріоритетів при здійсненні громадянської парламентської просвіти .....	24
1.7 Наявність потреби додаткового навчання педагогічних працівників для впровадження громадянської парламентської просвіти .....	25
1.8 Основні перешкоди, з якими стикаються або можуть зіткнутися педагоги, під час впровадження громадянської парламентської просвіти .....	28
1.9 Обізнаність педагогічних працівників щодо діяльності та матеріалів Освітнього Центру Верховної Ради України .....	28
1.10 Інтерактивні форми та методи викладання громадянської парламентської просвіти в умовах дистанційного та змішаного навчання .....	28
1.11 Можливості використання інформаційно-цифрового навчального середовища освітнього закладу для підтримки впровадження громадянської парламентської просвіти .....	29
Висновки за результатами опитування освітян у фокус-групах .....	30

<b>II. ВПРОВАДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ. АНАЛІЗ ОНЛАЙН-ОПИТУВАННЯ ОСВІТЯН .....</b>	<b>33</b>
2.1 Загальні дані про респондентів .....	34
2.2 Психологічний клімат у закладі освіти .....	38
2.3 Впровадження громадянської парламентської просвіти в закладі освіти .....	40
2.4 Готовність педагогів до використання інтерактивних форм роботи під час впровадження громадянської парламентської просвіти .....	46
2.5 Операційно-технічна готовність педагогічних працівників і стан інформаційно-цифрового середовища в закладі освіти .....	55
<b>III. АНАЛІЗ ОНЛАЙН-ОПИТУВАННЯ УЧНІВ «Я – ГРОМАДЯНИН/ ГРОМАДЯНКА УКРАЇНИ!» .....</b>	<b>59</b>
3.1 Загальні дані про респондентів .....	60
3.2 Громадянські настрої і досвід участі в шкільному самоврядуванні .....	62
3.3 Виявлення обізнаності учнів про Верховну Раду України .....	82
3.4 Форми та методи викладання громадянської парламентської просвіти .....	87
<b>ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ .....</b>	<b>92</b>
Додаток 1. <b>ІНСТРУКЦІЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ФОКУС-ГРУП З ВЧИТЕЛЯМИ .....</b>	<b>98</b>
Додаток 2. <b>ФОРМА ОНЛАЙН-ОПИТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ .....</b>	<b>100</b>
Додаток 3. <b>ФОРМА ОНЛАЙН-ОПИТУВАННЯ УЧНІВ .....</b>	<b>104</b>

## ПОДЯКА

Громадська організація «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики» висловлює щиру вдячність за партнерство під час проведення соціологічного дослідження педагогічним працівникам і керівництву закладів загальної середньої освіти та позашкільної освіти, лідерам учнівського самоврядування. У проведеному фокус-груп брали участь, зокрема:

- Виноградненська загальноосвітня школа I-III ступенів Новокальчевської територіальної громади Одеської області
- Дубенська загальноосвітня школа I-III ступенів № 6 Рівненської області
- Житомирський обласний ліцей-інтернат для обдарованих дітей
- Київський Палац Дітей та Юнацтва
- Клуб «Лідер», Палац дитячої та юнацької творчості Мелітопольської міської ради, дитяча організація «Росток»
- Комунальний заклад «Заклад загальної середньої освіти I-III ступенів села Великий Митник» Хмельницької районної ради Вінницької області
- Красносільський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів-ліцей Одеської області
- Миколаївська загальноосвітня школа №1 імені Олега Ольжича
- Нерубайська загальноосвітня школа №2 I-III ступенів Одеської області
- Одеська обласна школа громадянської партисипації дітей та дорослих «УСі В ДІ!» КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»
- Перша гімназія м. Черкаси
- Приватна гімназія «Тріумф», м. Київ
- Приватна школа «Просперітас», м. Суми
- Приватний навчально-виховний комплекс «Ейдос», м. Запоріжжя
- Приватний навчально-виховний комплекс «Мрія», м. Одеса
- Приватний навчально-виховний комплекс «Умка Гранд», Київська обл.
- Рада Лідерів Учнівського Самоврядування «Тірас» Білгород-Дністровського комунального закладу «Міський центр дитячої творчості»
- Ріпкинська гімназія імені Софії Русової Ріпкинської сільської ради Чернігівської області
- Селезіанська школа «Всесвіт», м. Житомир
- Харківська загальноосвітня школа I-III ступенів №10 Харківської міської ради Харківської області
- Харківський приватний навчально-виховний комплекс «МИР», м. Харків
- Центр розвитку лідерства комунального закладу «Лозівський ліцей №10» Лозівської міської ради Харківської області

## УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

<b>ВРУ</b>	Верховна Рада України
<b>ГО</b>	громадянська освіта
<b>ГПП</b>	громадянська парламентська просвіта
<b>ЗЗСО</b>	заклад загальної середньої освіти
<b>ЗМІ</b>	засоби масової інформації
<b>ЗНО</b>	зовнішнє незалежне оцінювання
<b>МОН</b>	Міністерство освіти і науки України
<b>МШ</b>	міська школа
<b>НВК</b>	навчально-виховний комплекс
<b>НУШ</b>	нова українська школа
<b>ОЦ ВРУ</b>	Освітній Центр Верховної Ради України
<b>ОТГ</b>	об'єднана територіальна громада
<b>ПЗШ</b>	позашкільний заклад освіти
<b>ПШ</b>	приватна школа
<b>СШ</b>	сільська школа

## ВСТУП

**Д**ля впровадження демократії в Україні особлива роль належить освіті, що покликана навчити молоде покоління усвідомлювати власні права та обов'язки, розуміти діяльність демократичних державних інститутів і брати активну участь у громадянському та політичному житті країни. Формування соціальних і громадянських і компетентностей в учнів є одним із основних завдань Нової української школи. Саме тому в освітній процес закладів освіти активно впроваджується громадянська освіта, зокрема заходи з навчання демократії та парламентської просвіти. Для здійснення парламентської просвіти із дітьми і молоддю створено навчально-методичний комплект – інтерактивний посібник «Мій Парламент: розумію і впливаю», тематичні плакати й банери. Започатковано діяльність парламентських просвітницьких осередків для учнів на базі шкіл. Освітній центр Верховної Ради України надає методичну підтримку вчителям і здійснює просвітницьку роботу з школярами щодо підвищення їхнього рівня обізнаності про парламентаризм, роль і функції Верховної Ради України, діяльність народних депутатів та можливість громадянської участі дітей і молоді.

**Громадянська парламентська просвіта (ГПП)** є складовою громадянської освіти, це система просвітницьких заходів формальної та неформальної громадянської освіти, що націлені на розвиток обізнаності громадян щодо устрою та функціонування парламентаризму в Україні, механізмів взаємодії та впливу громадян на діяльність парламенту та народних депутатів, посилення спроможності громадян до ефективної політичної участі в прийнятті рішень щодо вирішення суспільно-політичних питань, а також формування відповідального ставлення до своїх громадянських прав й обов'язків, пов'язаних з участю на державному та місцевому рівнях [1, с. 11–12].

Впровадження ГПП в освітній процес закладів загальної середньої освіти та закладів позашкільної освіти лише набирає потужності і потребує систематичного моніторингу. Водночас набирає актуальності питання готовності педагогів до здійснення громадянської парламентської просвіти, враховуючи нагальні потреби, пов'язані з перевантаженістю шкільних навчальних програм, станом підготовки та обізнаності освітян з визначеної тематики, використанням ними інтерактивних форм і методів навчання, наявності необхідного навчально-методичного забезпечення тощо.

Під поняттям готовності сучасні дослідники розуміють психічний, активно-дієвий стан особистості, систему інтегрованих властивостей, що регулює професійну діяльність, забезпечує її ефективність [2, с. 53]. У психолого-педагогічній літературі зазначено, що в педагогічній діяльності тривала готовність дозволяє досягнути стабільних результатів. При цьому готовність педагога представлено в двох видах – особистісна та операційно-технічна. Особистісна готовність включає в себе відповідальність, емоції, волю, мотивацію, інтерес до діяльності, яку треба виконати, мобілізацію зусиль і прагнення досягти успішного результату. Операційно-технічна готовність включає в себе знання, навички та уміння, використання засобів педагогічного впливу [3, с. 227–228]. Отже, ключовим є здатність відповідально мобілізуватись, емоційно налаштувуватись, застосовувати свої вміння та знання для виконання поставлених професійних завдань. Готовність педагогів до впровадження громадянської парламентської просвіти, спираючись на вищезазначені висновки науковців, слід розглядати як налаштованість, вмотивованість та обізнаність педагогічних працівників щодо здійснення освітнього процесу в закладах загальної середньої



освіти та закладах позашкільної освіти за допомогою інтерактивних методів навчання, навчально-методичних і наочних матеріалів з метою проведення навчання та просвітницької діяльності для учнів з ГПП, а також до підвищення власного фахового рівня в цьому напрямку.

Якісне соціологічне дослідження «Громадянська парламентська просвіта в закладах освіти України», аналітичний звіт за результатами якого пропонується увазі читачів, було проведено на підставі вище викладених теоретичних положень і практичної необхідності визначення потреб і проблем, що постали перед педагогами в процесі здійснення громадянської освіти і, зокрема, парламентської просвіти, а також ставлення учнів до змісту й методики навчання ГПП, їхніх громадянських настроїв та активності з метою пошуку дієвих шляхів впровадження ГПП в освітній простір і вироблення рекомендацій для всіх зацікавлених сторін.

### Список використаної літератури:

1. Гриньова М., Іванюк І., Паращенко Л., Юрчишин Л. Мій Парламент: розумію і впливаю: методичний посібник з громадянської парламентської просвіти для роботи з дітьми та молоддю / за заг. ред. Л. Паращенко. – Київ: Майстер книг. – 2020. – 96 с. URL: <https://gadaprogram.org/publications/miy-parlament-rozumiyu-i-vplyvayu>
2. Бартків О. Готовність педагога до інноваційної діяльності. Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2010. – № 1. – С. 52–58.
3. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / З. Н. Курлянд та ін. 3-тє вид., переробл. і доповн. за ред. З. Н. Курлянд. – К.: Знання. – 2007. – 495 с.

## МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження проводилось громадською організацією «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики» в межах проєкту «Розширення мережі інтерактивних парламентських просвітницьких осередків для учнів молодшої та середньої школи», що реалізується Фондом Східна Європа.

Метою проєкту є покращення обізнаності про роль та функції Верховної Ради України педагогічних працівників та учнів в системі загальної середньої і позашкільної освіти.

### Мета дослідження:

- виявити стан готовності педагогічних працівників до впровадження громадянської парламентської просвіти;
- визначити основні потреби у використанні освітянами інтерактивних форм здійснення громадянської парламентської просвіти під час уроків і в позашкільній діяльності;
- з'ясувати ставлення учнів до змісту та методики навчання громадянської парламентської просвіти, їхні громадянські настрої та активність.

**Терміни проведення.** Дослідження тривало з 01.12.2020 по 30.03.2021. Збір емпіричних даних відбувався з 08.01.2021 по 29.01.2021.

### Завдання дослідження:

- проаналізувати думки педагогічних працівників загальної середньої освіти та позашкільної освіти щодо проблем і потреб, що виникають або можуть виникнути під час впровадження громадянської парламентської просвіти;
- визначити основні пріоритети при здійсненні громадянської парламентської просвіти, що виявляють самі педагоги;

- визначити ступінь готовності педагогічних працівників впроваджувати ГПП, використовуючи інтерактивні форми та методи навчання;
- проаналізувати думки учнів щодо їхньої громадянської позиції та досвіду участі в учнівському самоврядуванні;
- проаналізувати наявність або відсутність в учнів знань про діяльність Парламенту;
- проаналізувати ставлення учнів до змісту громадянської парламентської освіти та методики її викладання;
- виробити рекомендації для зацікавлених сторін щодо дієвих шляхів впровадження ГПП в систему загальної середньої та позашкільної освіти.

#### **Дизайн дослідження:**

- якісне опитування педагогічних працівників методом фокус-групових інтерв'ю,
- кількісне опитування вчителів і учнів шляхом онлайн-анкетування.

**Географія дослідження.** В опитуваннях у фокус-групах брали участь педагогічні працівники з с. Виноградне (Одеська область), с. Красносілка (Одеська область), с. Нерубайське, (Одеська область), м. Київ, м. Дубни (Рівненська область), м. Житомир, м. Мелітополь (Запорізька область), с. Великий Митник (Вінницька область), м. Миколаїв, м. Запоріжжя, м. Одеса, с. Святопетровське (Київська область), м. Черкаси, м. Білгород-Дністровський (Одеська область), с. Ріпки (Чернігівська область), м. Харків, м. Суми, м. Лозова (Харківська область).

В онлайн-анкетуванні взяли участь педагогічні працівники з 20 областей України, зокрема це: Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області та м. Київ.

В онлайн-анкетуванні взяли участь учні з 17 областей, зокрема, це: Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області та м. Київ.

Таким чином, географічно дослідження охоплено схід, захід, південь, північ і центр країни та переважну більшість обласних територіально-адміністративних одиниць України.

**Методи та інструменти дослідження.** Використані якісні (фокус-групові інтерв'ю) та кількісні (онлайн-опитування) методи дослідження.

Дослідження щодо визначення проблем і потреб, основних пріоритетів, що виникають в освітан під час впровадження громадянської парламентської освіти, з'ясування думок педагогічних працівників щодо ступеню їх готовності впроваджувати ГПП, використовуючи інтерактивні форми та методи навчання, відбувалось у фокус-групах.

Фокус-групи проводились відповідно до розробленого Протоколу для проведення фокус-групи з педагогічними працівниками (Додаток 5.1). Кожна група містила від 4 до 7 учасників і тривала 60–80 хвилин [3]. Фокус-групи в умовах пандемії COVID-19 проводились за допомогою сервісу ZOOM для онлайн-заходів.

Для онлайн-опитування учнів і вчителів використовувалась онлайн-анкета, створена за допомогою Google Apps for Education (Додаток 5.2, 5.3).

Змістовна частина обох опитувальників розроблювалась з врахуванням основних підходів стандартної анкети, що застосовувалась у Міжнародному дослідженні програм виховання громадянськості та громадянських прав (IEA, International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) в 2016 р. [2]. Дослідження

ICCS мають на меті дослідити, яким чином молоді люди готуються виконувати свою роль як громадяни країни. Досліджувалися знання учнів щодо демократичного громадянства, їхні громадянські настрої та активність, що формуються в контексті глобалізації, соціальної згуртованості та взаємодії, демократичного та активного громадянства, нових технологій для спілкування, стану навколишнього середовища, глобальної фінансової кризи. Відслідковувалось, яким чином знання учнів щодо демократичного громадянства, ставлення та залученість до громадянського суспільства є релевантними для визначення ролі особистості в суспільстві, встановлення взаємодії з громадянською системою та державними інституціями, формують моральні цінності, сприяють соціальній та політичній участі.

У 2016 р. в дослідженні взяли участь 24 країни (16 європейських країн, 5 країн з Латинської Америки, 3 країни з Азії). Було опитано 94 000 учнів (4000 з кожної країни), 3800 шкіл (150 з кожної країни), 37000 вчителів (15 осіб з кожної школи).

Інструментами цього дослідження були: міжнародний когнітивний тест для учнів 13-14 років; міжнародна анкета для учнів 13-14 років; анкета для вчителя будь-якого предмету, що викладає для учнів 13-14 років; анкета для директорів шкіл; регіональна анкета для учнів 13-14 років. Завдяки опитуванню визначались 5 рівнів громадянської компетентності учнів за відповідною бальною шкалою.

На жаль, Україна не бере участь у цьому дослідженні. Порівняти, яким чином юні українці готуються виконувати свою роль як громадяни, з результатами однолітків у країнах світу відтак не можемо.

**Робоча гіпотеза:** перед початком дослідження було сформульовано припущення, що дослідження дозволить, по-перше, визначити рівень готовності, основні проблеми та потреби педагогічних працівників щодо реалізації громадянської парламентської просвіти як складової частини громадянської освіти в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти та діяльності позашкільних закладів освіти. А по-друге, дозволить визначити рівень обізнаності учнів базової та старшої школи щодо діяльності Верховної Ради України, виявити їхні громадянські настрої та активність, що дозволить виробити рекомендації для ширшого запровадження громадянської парламентської просвіти в системі загальної середньої та позашкільної освіти.

**Вибірка.** У дослідженні представлена нерепрезентативна вибірка цільових груп. Згідно з дизайном дослідження, у вибірку включено дві групи респондентів: педагогічні працівники та учні базової і старшої середньої школи.

Для проведення фокус-груп з педагогічними працівниками використано умовно випадкову вибірку, для проведення онлайн-опитування педагогічних працівників та учнів використано випадковий тип вибірки.

1. Фокус-групи з педагогічними працівниками добирались за принципом умовно випадкової вибірки, тобто дослідники на власний розсуд вибирали представників цільової аудиторії, які забезпечать найбільш достовірні результати. У 6-ти фокус-групах (фокус-група з педагогічними працівниками позашкільних закладів комунальної форми власності; дві фокус-групи з педагогами ЗЗСО комунальної форми власності з сільської місцевості; дві фокус-групи з педагогами ЗЗСО комунальної форми власності з міст; фокус-група з педагогами ЗЗСО приватної форми власності з міської та сільської місцевості) взяло участь 28 педагогічних працівників. За статевим розподілом – 25 жінок, 3 чоловіки. Така гендерна диспропорція для шкільної освіти є типовою в Україні й обумовлюється специфікою роботи в школі. Серед респондентів були вчителі історії, української та англійської мови, інформатики, початкової школи, а також

педагоги-організатори, директори закладів освіти комунальної та приватної форми власності. Частина опитаних педагогічних працівників вже була залучена до мережі інтерактивних просвітницьких парламентських осередків і обізнана з темою ГПП. Інша частина респондентів не була знайома з напрямком громадянської парламентської просвіти взагалі (Табл. 1).

Дослідникам важливо було виявити, з якими проблемами зіткнулись педагогічні працівники, котрі вже працюють за темою, та які проблеми бачать перед собою педагоги, які мають бажання, але ще не мають досвіду такої роботи. Всі учасники дослідження були поінформовані щодо цілей дослідження. Анонімність висловлювань респондентів у звіті забезпечено шляхом уникнення імен.

Таблиця 1

### **Розподіл учасників фокус-груп за визначеною категорією закладу та географічним розподілом**

№	Категорія закладів щодо форми власності та розташування	Загальна кількість учасників	Кількість учасників, які не знайомі з напрямом ГПП	Географічний розподіл по областях
1.	Позашкільні заклади освіти комунальної форми власності	5	3	Запорізька область, м. Київ, Одеська область, Харківська область
2.	ЗЗСО комунальної форми власності з сільської місцевості	6	4	Вінницька область, Одеська область, Чернігівська область
3.	ЗЗСО комунальної форми власності з міської місцевості	8	4	Житомирська область, Миколаївська область, Рівненська область, Черкаська область
4.	ЗЗСО приватної форми власності міської та сільської місцевості	9	9	Сумська область, Харківська область, Київська область, Запорізька область, м. Київ, Одеська область, Харківська область

**2. В онлайн опитуванні педагогічних працівників взяли участь 1304 респонденти.** Заповнили онлайн-форму анкети 1198 жінок і 106 чоловіків. Заповнення форми відбувалось виключно за власним бажанням. Опитувальник було оприлюднено на сайті проєкту громадянської освіти М18 ([m18.org.ua](http://m18.org.ua)), через соціальну мережу Фейсбук, список розсилки ЗЗСО, що входять до мережі парламентських просвітницьких осередків на базі шкіл та мережі М18. У розділі 2, Таблиця 1, представлено географічний розподіл педагогічних працівників і розмір вибірки. Всі учасники дослідження були поінформовані щодо цілей дослідження. Опитування було анонімним.

**3. В онлайн-опитуванні учнів взяли участь 2542 респонденти,** серед них 1524 дівчинки та 1018 хлопців. Вік респондентів від 12-ти до 17-ти років. Заповнення Google-форми відбувалось виключно за власним бажанням. Опитувальник було оприлюднено на сайтах проєкту М18 (сайт), через соціальну мережу Фейсбук, список розсилки ЗЗСО, що входять до мережі парламентських просвітницьких осередків на базі шкіл та мережі М18. В розділі 3, Таблиця 1, представлено географічний розподіл і розмір вибірки серед респондентів-школярів. Всі учасники дослідження були поінформовані щодо цілей дослідження. Опитування було анонімним.

**Підходи до аналізу.** Процес роботи у фокус-групах з педагогічними працівниками записувався у сервісі Zoom. На основі відеозаписів було підготовлено стенограми, що використовувались під час аналізу.

Аналітичний процес аналізу та інтерпретації якісних даних мав чотири фази:

- 1) тематичне кодування стенограм /утворення категорій;
- 2) утвердження категорій;
- 3) аналіз дискурсу/інтерпретація матеріалу;
- 4) репрезентація даних у звіті та формулювання висновків і рекомендацій.

Структура та стиль викладення матеріалу у звіті, підготовленому за результатами дослідження, оформлені відповідно до методологічних канонів подання інформації щодо якісних та кількісних даних.

Н. Дензін та І.Лінкольн, автори численних посібників з якісної методології в соціальних дослідженнях та педагогічних наукових розвідок, пропонують термін «бриколаж», що якнайкраще ілюструє стратегічний і креативний процес комунікації дослідником складної соціальної ситуації, поєднуючи («монтажуючи») різні методи, техніки репрезентації та інтерпретації емпіричного матеріалу [1]. В результаті ми отримали тексти першого та четвертого розділів з висновками та рекомендаціями, що відтворюють різнобічну картину, представляють різні голоси респондентів, різноманітні думки та кути погляду на громадянську парламентську просвіту як предмет дослідження.

Аналіз та інтерпретація кількісних даних проводилися з використанням описової статистики. Результати подані у вигляді діаграм і таблиць та їх інтерпретацій, що скомпоновані за відповідними тематичними блоками.

**Обмеження дослідження та фактори, що могли вплинути на його результати.** Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» було встановлено на всій території України карантин з 8 січня 2021 р. до 25 січня 2021 р. та було припинено відвідування учнями всіх закладів освіти. У деяких регіонах заклади освіти працювали в дистанційному режимі, проте були заклади, що на час карантину продовжили канікули і не працювали. Саме в цей період проводилось дослідження і збір даних. Ймовірно, цей фактор вплинув на кількість учасників, які змогли взяти участь у роботі фокус-груп.

#### **Список використаної літератури:**

1. Denzin N. K., Lincoln Y. S. Introduction: The discipline and practice of qualitative research. *Handbook of qualitative research*. – London: Sage. – 2000.
2. Technical Report IEA International Civic and Citizenship Education Study 2016. URL: <https://www.iea.nl/studies/iea/iccs/2016>
3. Іванюк І. В. Оцінювання освітніх проєктів та програм: навчальний посібник. – К.: Таксон. – 2004. – 208 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ  
ГРОМАДЯНСЬКОЇ  
ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ  
ПРОСВІТИ В ОСВІТНІЙ  
ПРОЦЕС ЗАКЛАДІВ  
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ  
ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.  
АНАЛІЗ ФОКУС-ГРУП  
З ПЕДАГОГІЧНИМИ  
ПРАЦІВНИКАМИ

У цьому розділі проаналізовано матеріали 6-ти фокус-групових інтерв'ю 28-ми педагогічних працівників, які представляють 4-и групи закладів освіти – позашкільні заклади освіти (ПЗО), сільські (СШ), міські (МШ) та приватні (ПШ) школи. Окреслюються основні проблеми та виклики щодо впровадження громадянської парламентської просвіти в освітній процес. Цитати респондентів, які представляють певний тип закладу, подано в тексті курсивом. Анонімність і стиль викладу авторів збережено.

## 1.1. РІВЕНЬ ПРЕДСТАВЛЕНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ В ЗМІСТІ ОСВІТИ БАЗОВОЇ ТА СТАРШОЇ ШКОЛИ

Результат аналізу відповідей респондентів на питання «Чи достатньо представлена інформація про діяльність парламенту в змісті освіти базової та старшої школи?» свідчить про те, що **такої інформації недостатньо в діючих навчальних програмах і посібниках**. Про це зазначили всі чотири групи респондентів.

- *Ця тема є не дуже добре представленою. Лише в курсах правознавства в 9-му класі та в 10-му класі в предметі громадянська освіта. Тема парламентаризму там розглядається дуже обірвано, поверхово. Якщо всі посібники зібрати до купи, то взагалі можна зробити певну загальну картину, однак інформація представлена фрагментарно (ПЗО).*
- *Те, що я бачила в програмах, то недостатньо, щоб проводити та ознайомлювати всіх учнів з діяльністю парламенту (СШ).*
- *На прикладі з «Основ правознавства», в 9-му класі про повноваження Верховної Ради висвітлено тільки в першому питанні з теми, і то, ну дуже мало. У курсі «Громадянська освіта» також введений тільки один з 7-ми розділів. Тому саме я вважаю, що тематика парламентаризму недостатньо представлена в шкільних програмах (СШ).*
- *Я взагалі вчитель інформатики, і я не знаю, що там представлено по предмету правознавство, але оскільки я спілкуюсь з дітьми, то бачу дуже велику необізнаність (СШ).*
- *Я вважаю, що на уроках громадянської освіти, а я викладаю курс саме з основ демократичного громадянства, саме про парламентаризм там малувато (представлено) (СШ).*
- *Я маю давній досвід роботи з цією проблемою, є предмет «Правознавство» в 9 класі, «Громадянська освіта» в 10 класі, є теми про Конституцію і парламент у курсі «Історії». Однак, на жаль, часу в змісті шкільної програми не вистачає, аби детально розглянути ці питання. Але діти, в основному, поняття мають з власного досвіду (МШ).*
- *З того, що мені відомо, діяльність парламенту розкривається на уроках правознавства, в курсі 9-го класу, коли вивчається тема діяльності державних органів влади, а також в курсі історії України, коли вивчається період незалежності. Тоді вчитель має поверхнево ознайомити дітей з діяльністю парламенту, відповідно до вимог програми (ПШ).*
- *Аналізуючи програму для наших учнів, можу сказати, що недостатньо, вони мають тільки поверхневі знання щодо даної теми (ПШ).*
- *Недостатньо представлена інформація щодо діяльності парламенту (ПШ).*

Респонденти трьох груп з ПЗО, МШ та ПШ звернули увагу, що **на рівні початкової школи інформація про діяльність парламенту** є у типовій освітній програмі Р. Шияна, а на рівні базової представлена лише в 9-му класі поверхово.

Усі опитані підкреслили важливість громадянської парламентської просвіти, так як вона впливає на формування світогляду та громадянської компетентності молодого покоління.

- Однак діти починають цікавитися цією темою, починаючи з початкової чи середньої школи, і отримують дуже часто недостовірну інформацію. Після цього в них формуються якісь такі неправильні установки, хибні судження про те, що таке парламент. Потрібно поширювати цю тему і давати можливість дітям більш раннього віку з нею ознайомлюватися (ПЗО).
- Якщо в старшій школі ще є окремі предмети, то в початковій школі зовсім відсутня інформація про діяльність парламенту (МШ).
- Виділених державою в змісті освіти тем та годин немає в початковій і середній школі (МШ).
- У старшій школі викладання про діяльність парламенту більш менш представлено, але в середній школі знання дітей щодо цього питання майже відсутні (ПШ).
- Щодо середніх класів, то там немає курсу правознавства і знання з цієї теми зовсім відсутні. Звісно є діти, які зацікавлені, і їх знання йдуть від сім'ї, але ми не можемо нести ніяких гарантій за правильність цих знань, які вони отримали (ПШ).

Респонденти двох груп МШ та СШ вважають, що **більшість вчителів, як представників дорослих, самі є не обізнаними щодо діяльності парламенту.**

- Навіть вчителі не мають достатньої інформації, аби вести цю тематику (МШ).
- І навіть відчувається вчительська необізнаність щодо цієї роботи (парламенту) (СШ).

**Наявність обмежених теоретичних знань і відсутність можливості формування практичних навичок молодших громадян завдяки інтерактивним методам навчання** – саме на цю проблему звернули увагу респонденти ПШ і МШ.

- У більшості випадків практичних навчальних робіток немає. Тому намагаємося розвивати ці теми в плані неформальної громадянської освіти, під час позакласних та виховних заходів (МШ).
- На мою думку, не вистачає практики, якихось активних методів, може рольових ігор (ПШ).
- Я б додав якісь кейси, якусь ігрову практику: як проходить законопроект, як проходить слухання та ін. Тому що сама процедура дуже складна і треба багато читати, дітям таке не цікаво, але якщо вести такі ігрові форми, я думаю, дітям буде набагато цікавіше (ПШ).

Респонденти з МШ вважають, що **якість і повнота викладання теми щодо діяльності парламенту залежить від ентузіазму вчителя:**

- Я вважаю, що це також залежить від вчителя, який може проводити відповідні паралелі під час свого уроку. Однак, передусім, все це відбувається на рівні ентузіазму вчителя історії на уроці (МШ).
- Навіть в старшій школі недостатньо інформації, все покладається на ентузіазм вчителя, а годин виділяється дуже мало, 1-2 години (МШ).

Респонденти з ПШ зазначили, що **враження і знання дітей про діяльність парламенту** формується під впливом інформації, що висвітлюють ЗМІ, інформації, яку вони отримують в колі **родини, від діяльності депутатів і політичних партій.**

- Але як на мене, враження дітей про діяльність парламенту як законодавчої інституції формується за допомогою засобів мас-медіа, і часто це враження викривлене діяльністю самих депутатів, самих політичних партій. Ну і звичайно, як це все транслюється засобами масової інформації (ПШ).



- На сьогодні паралельно зі шкільною освітою в мас-медіа дуже багато висвітлюється негативу про діяльність парламенту, через що у більшості дітей формується хибне уявлення про цей законодавчий орган влади (ПШ).
- Знання дітей однобокі та неповноцінні, а сприйняття викривлене діяльністю ЗМІ (ПШ).

Про **дві проблеми викладання громадянської освіти** зазначили респонденти ЗПО, які посилаються на своїх вихованців. Перша – в деяких школах уроки з ГО замінюються уроками історії, бо з цього предмету буде складатись ЗНО. Друга проблема – в деяких школах у старших класах не гуманітарного профілю курс громадянської освіти в 10-му класі взагалі не викладається, бо вважається не важливим. Це свідчить про порушення впровадження навчальної програми та виконання Державного стандарту загальної середньої освіти.

- Є і такий факт, що уроки замінюються на інші (історія) за бажанням учителя, мотивуючи, що для ЗНО це важливіше! (ПЗО).
- Діти, наприклад, коли побачили все це навчальне забезпечення (посібник «Мій Парламент: розумію і впливаю!», плакати, банери про діяльність парламенту, авт.), вони були в такому здивуванні: «А що, таке є? Така інформація є, до того ж ще й відкрита? А що, туди можна потрапити? А що, про це можна розмовляти?». Так що навіть така інформація (про парламент, авт.) їм здавалася забороненою (ПЗО).

## 1.2 ПОТРЕБИ СУСПІЛЬСТВА В ПОСИЛЕННІ ВПРОВАДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ШКОЛИ ТА ПОЗАШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Усі чотири групи респондентів вважають, що **потрібно посилити впровадження ГПП в освітній процес школи/позашкільного закладу**, звертаючи увагу на різні аспекти.

Педагогічні працівники трьох груп з ПЗО, СШ і МШ звернули увагу, що на це **існує запит українського суспільства, про що свідчить низька явка молоді на вибори**, не розуміння суті та важливості виборчого процесу.

- Ми бачимо, як відбувається виборчий процес на загальнодержавному рівні, так і на місцевому рівні. У нас недостатня обізнаність громадян щодо того, як вибирати, кого вибирати і для чого обирати (ПЗО).
- Справа в тому, що людина починає голосувати з 18-ти років, тобто майже одразу після закінчення школи. То вона ж має вміти це робити грамотно. А як вона може це зробити грамотно, якщо вона не розуміє, що там робиться (СШ).
- Наше завдання, аби діти були політично грамотними та розуміли свою відповідальність як громадяни та як майбутні виборці й обирачі влади (МШ).
- Це допоможе дітям розуміти свою відповідальність за вибір влади (МШ).
- Так, аби готувати дітей до дорослого життя і щоб вони знали, що вони беруть участь у житті своєї країни, можуть бути виборцями й контролерами влади (МШ).

Також респонденти трьох груп з ПЗО, СШ і МШ зазначили, що **відповідно до сучасної реформи НУШ** громадянська компетентність входить до складу ключових компетентностей, що мають сформуватись у дітей під час освітнього процесу школи, тому знання про діяльність парламенту сприятиме формуванню громадянської компетентності учнів.

- Я думаю, що це необхідно, бо зараз йде реформа нової української школи, і є нові форми компетентності, зокрема і громадянська компетентність (СШ).

- У концепції громадянської освіти визначається декілька складових громадянської освіти, одна з яких пов'язана з політичною обізнаністю населення різного віку. У цій концепції визначається, що громадянська освіта має здійснюватися через формальну і неформальну освіти, стосуватися всіх вікових категорій (ПЗО).
- Ми прагнемо демократичного суспільства, а школа – це найперше місце для формування громадської свідомості дітей, їх громадянської активності й відповідальності (МШ).

Респонденти двох груп СШ і МШ звертали увагу на **потребу формування активної й свідомої громадянської позиції та політичної культури** підростаючого покоління.

- Це є обов'язково, бо ми виховуємо відповідального громадянина своєї держави, тому вже з шкільного віку учні мають розуміти, і в них має виховуватися свій погляд на діяльність парламенту, на що впливають громадяни держави, які питання ми можемо вирішити (СШ).
- Ми вважаємо, що це потрібно, бо здебільшого в дітей дуже низький рівень саме політичної культури, і це потрібно по-перше, для їхнього кругозору, по-друге, для загальної обізнаності (СШ).
- Впровадження цього напрямку допоможе формувати ціннісні ставлення дітей, громадянськість, усвідомлення та спонукання до дії, активної участі в громадянському житті (МШ).
- Це дуже потрібно, щоб діти починали розуміти, що від них вже зараз щось залежить, і щоб вони знали, що від них залежить майбутнє нашої країни (МШ).

Педагогічні працівники ПЗО та МШ наголосили, що важливою причиною посилення ГПП є **інтерес самих дітей до цього питання**.

- Серед наших лідерів є ті, хто себе бачить в майбутньому депутатами, народними обранцями, але ось цього механізму, як це відбувається, окрім того, що ми бачимо в засобах масової інформації, цього не вистачає. І це обов'язково, на мою думку, потрібно в роботі з тими дітьми, хто виявляє цікавість, інтерес (ПЗО).
- Це дуже необхідно, бо цим дуже цікавляться діти насамперед. Те, що в них є такий інтерес до цієї роботи, це вже говорить про те, що вони готові сприймати цю інформацію (ПЗО).
- Дітям це цікаво, для них це нове, їх це розвиває (МШ).

Представники МШ і ПШ зауважили, що **програми шкільних предметів перевантажені**, тому треба шукати інші шляхи впровадження громадянської парламентської просвіти, ніж окремий предмет і уроки. Доцільно використовувати можливості **позашкільних закладів освіти, роботу з учнівським самоврядуванням, інтерактивну взаємодію з дітьми під час позакласних заходів, комунікацію з органами місцевої влади тощо**.

- Я не вважаю, що питання діяльності парламенту слід включати у курс правознавства, додатково 1 годину. Як на мене, є інші складові життя людини, з якими дітям слід ознайомитись, але вивчення діяльності парламенту кожна школа може організовувати в себе на прикладі діяльності шкільного самоврядування. Приміром, на кшталт парламентської системи управління, таким чином діти будуть долучатися до роботи цього парламенту, і в загальному зрозуміють, як він працює (ПШ).
- Це впровадження можна посилити практичними завданнями, аби у дитини склалося правильне враження про парламентський устрій. Адже коли дитина приміряє це на себе – вона по-іншому мислить, по-іншому сприймає інформацію і розуміє на майбутнє (ПШ).

- Це можна організувати через зустрічі з представниками влади, які з власного досвіду можуть поділитися структурою своєї роботи, цим самим зацікавити, не викривлено, а ось так «вживу» (ПШ).
- Більш доречним робити це в старших класах, і впроваджувати це як моделювання, управління громадою, для того, щоб діти могли себе спробувати в різних ролях, і відчутти себе частиною такої самої громади, і бути більш ініціативними в майбутньому (ПШ).
- Якщо ми говоримо про позашкільні заклади, то це можна робити навіть у вигляді окремих курсів. Адже в школі програма і так явно перевантажена, і наразі, з дистанційною освітою ми не можемо навантажувати її ще більше (МШ).
- Треба здійснювати таку роботу, але робити це під час позакласної діяльності (МШ).

**Використання інтерактивних форм навчання**, зокрема, імітаційних ігор, квестів, сприятиме популяризації ГПП у дітей і підвищить їх інтерес до навчання.

- Причина, чому ми маємо це робити – це відкритість і спроможність дітей опановувати матеріали, пов'язані із політичною просвітою, якщо вони будуть адаптовані до дітей як за змістом, так і за формою подачі. Цьому свідчення є проект М18 і наш пілотний проект із парламентських просвітницьких осередків. Діти можуть опановувати цей матеріал і робити це із задоволенням, якщо дорослі будуть робити це правильно (ПЗО).
- Як на мене, то програма громадянської освіти зроблена досить непогано, але що би я додав – це якісь ігрові кейси, практичні кейси та ін. Я думаю, що учням це буде набагато цікавіше (ПШ).
- Це можна проводити в якійсь ігровій формі, аби дітям було легше і цікавіше зрозуміти цю тему (ПШ).

Представники МШ і ПШ акцентували на потребі **починати ГПП з початкової та базової школи**.

- Необхідно було б додати знань про громадянську освіту в середню школу, якщо навіть і не раніше, оскільки в старшій школі ця тема представлена і вона є (МШ).
- Можливо, в середню ланку школи вже можна запускати такий процес, адже ми ростимо громадян, які мають знати, що таке держава, які мають знати свої права і знати свої обов'язки. Це буде дуже потужна система, яка може дати не тільки старшокласникам, але й нашій малечі багато чого важливого (ПШ).
- Я вважаю, що якщо впроваджувати ГПП, то тільки в середній ланці школи (ПШ).

На думку всіх респондентів, існує **стереотип щодо розуміння обов'язків і повноважень народних депутатів**, які потребують спростування:

- У суспільстві зараз є така думка, що «гарний депутат – це той, який дав гроші, щось зробив, вкрав гроші» (СШ).

### 1.3 ВИЯВЛЕННЯ НАМІРУ ТА ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВПРОВАДЖУВАТИ ГРОМАДЯНСЬКУ ПАРЛАМЕНТСЬКУ ПРОСВІТУ В РАМКАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Респонденти всіх 4-х груп зазначили, що **мають намір і готовність впроваджувати ГПП у своїх закладах освіти**. Варто звернути увагу, що переважна більшість при цьому зазначила, що будуть це робити **під час позакласних заходів**, наприклад, під час виховних годин чи тематичних подій.

- Також ми будемо використовувати це на годинах спілкування, тому перешкод у впровадженні не буде. У нас часто проходять саме тематичні правові заходи, тобто є можливість широко використовувати ГПП (СШ).
- Я планую використовувати в своїй роботі як практичного психолога. У нас є кілька програм, які спрямовані на життєвий досвід у дітей, тому воно дуже гарно лягає. Я запланую і буду щорічно ці завдання з ГПП використовувати (СШ).
- Як педагог-організатор планую все проводити, що потрібно, різні заходи, різні тренінги, які цікаві мені й дітям (СШ).
- Це не тільки знання дітей щодо принципів роботи парламенту як найвищого законодавчого органу, а це ще й пробудження в дітей громадської активності. А цю громадську активність можна пробуджувати лише через різноманітні колективні проекти, де вони виявляють громадську ініціативу, виступають в якості організаторів і ініціаторів (ПШ).

Вчителі-предметники **зацікавлені використовувати інтерактивні методи навчання** для впровадження ГПП:

- Як учитель правознавства та історії, курсу громадянської освіти, планую у подальшому використовувати саме це, і навіть долучуся до тижнів права і обов'язково буду використовувати всі матеріали, що ви надали нам. Я впевнена в тому, що дітям це сподобається, якщо в нас уже очі загорілися (СШ).
- Чому б ні? Зокрема на уроках української мови можна проводити такі рольові ігри щодо впровадження ГПП, в рамках того, щоб діти вчилися висловлювати свої думки та дискутувати. Це пробуджувало б у них зацікавленість і в такий спосіб вони б отримували знання (ПШ).

Важливо, що частина педагогічних працівників визнає, що маючи бажання впроваджувати ГПП вони, однак, недостатньо готові це робити, оскільки їм **не вистачає знань у сфері парламентаризму і навичок використання інтерактивних методів навчання.**

- Інтерактив якийсь можна впроваджувати, але в мене немає певних знань щодо того, як це робити (ПШ).
- Теми, яка стосувалася політичних аспектів, я уникала, і чесно кажучи, я її і боялася. Я не була в ній настільки обізнаною, щоб з нею працювати. Коли у нас саме почали реалізовуватися проекти М18, потім проект створення парламентських просвітницьких осередків, то страх до цієї теми зник. По-перше, я стала більш обізнаною, а по-друге, опанувала ці ефективні інструменти активного навчання, з якими можна працювати з дітьми, і в легкій доступній формі ознайомлювати їх з парламентською тематикою (ПЗО).

Респонденти ПЗО бачать у цьому напрямку можливості та **перспективи співпраці із школами та іншими організаціями:**

- Завдяки онлайн зустрічам ми зможемо впроваджувати даний проект не тільки для учнів нашого закладу (ПЗО).
- Широкі можливості відкриває нам цей проект не лише в роботі безпосередньо з молодшими дітьми, підлітками, а ще для встановлення і розширення партнерських стосунків з різними організаціями, які нас підтримують (ПЗО).

Педагогічні працівники ПЗО вважають, що громадянська парламентська провіта може бути одним з основних напрямів їх роботи, бо вони мають більше можливостей для проведення позашкільних заходів і працюють з групами учнівських лідерів, що може сприяти вихованню майбутніх політиків.

- Ми би могли очолити цю роботу, тому що в школах педагогам цим займатися може бути не завжди зручно, або відповідальним за позакласну роботу. Тому заклади поза-шкілля в таких містах, як наше, має всі підстави очолити цю роботу. Отож кажу вам, що особисто я дуже хочу це робити (ПЗО).
- Я вам можу сказати, що ГПП – це взагалі майбуття роботи з лідерами (ПЗО).

Частина респондентів, яка отримала від координаторів мережі інтерактивних парламентських просвітницьких осередків **навчально-методичний комплект з посібника «Мій Парламент: розумію і впливаю»**, плакатів і банерів, висловила схвальні відгуки про нього. Це свідчить, що мережа осередків працює і поширює напрацювання проекту.

- З посібником «Мій Парламент: розумію і впливаю!» можуть працювати не лише ті вчителі, хто пройшли онлайн навчання в проекті, але й всі охочі, які зацікавлені цим питанням і роботою з дітьми. Я планую долучитися (ПЗО).
- Дякую за посібник («Мій Парламент: розумію і впливаю»). З нього можна використовувати купу цікавого – екскурсію-подорож, віртуальну подорож до ВРУ. Гадаю, що це щось цікавеньке треба для старших класів провести, щоб і надалі продовжувати цю діяльність (СШ).

## 1.4 ОСНОВНІ МОТИВАЦІЇ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ, ЩО СПРИЯТИМУТЬ ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ

**Основні мотивації для вчителя**, що сприятимуть впровадженню ГПП, респонденти визначили так (список подається від найбільш зазначених категорій до найменш зазначених):

**Саморозвиток вчителя**, можливість опанувати нові інтерактивні форми роботи. Це також можна розглядати як прагнення педагога бути залученим до змін через інноваційну спрямованість у професійній діяльності.

- Це саморозвиток мене як вчителя, адже ми з цим раніше не працювали (МШ).
- Це поглиблення знань як у вчителів, так і в учнів, друге – це різноманітні форми і методи роботи з дітьми, які розвивають діяльність вчителя (МШ).
- На мою думку, це прагнення до самоосвіти та саморозвитку, самомотивація (МШ).
- Навчитися чогось нового, інтерес випробувати себе (МШ).
- Це власне бажання дізнатись щось нове (МШ).
- Це для вчителя може бути бажання отримати якийсь новий досвід. Самому отримати новий досвід роботи з якимись цікавими формами роботи (ПШ).
- Це саморозвиток самого вчителя, тому що, якщо сам вчитель зацікавився цим питанням – він зможе зацікавити дітей, і сам отримає від цього задоволення (ПШ).

Орієнтація вчителя на потреби та **бажання дітей отримати нові знання, що знадобляться їм у житті**.

- Можливість дати дітям інформацію, яку вони ніде не зможуть почерпнути самостійно (ПЗО).
- Бажання і потреба підлітків цьому навчатися, сучасні молоді лідери і лідерки розуміють, що вже зараз вони мають розвивати та використовувати свій потенціал (ПЗО).
- Орієнтація на дітей – навчання для життя (ПЗО).
- Бажання дітей взяти цю інформацію (СШ).
- Інтерес учнів до чогось незвичного (МШ).
- Це створення певного «ком'юніті» для дітей, кудись їздити, проводити дебати (ПШ).

Заслуговує на увагу те, що педагоги визначають важливою мотивацією **виховання свідомого громадянина**, розглядаючи це як «інвестицію у майбутнє».

- Розуміння батьками та педагогічною спільнотою, що для повноцінного життя кожної особистості потрібна не лише сума знань, умінь та навичок, а більшою мірою відповідальна громадянська позиція дітей в майбутньому та їхня підтримка (ПЗО).
- Гідна старість моя власна і не тільки, бо це інвестиції в майбутнє (ПЗО).
- Активна громадянська позиція вчителя як інвестиція у майбутнє (ПЗО).
- Хочеться, щоб в цій країні щось змінилося, і це єдине, що ми можемо зробити, змінити наступні покоління, бо проблема все-таки в людях (СШ).
- Тому що ми формуємо свідомого громадянина, який потім буде робити свідомі вибори (МШ).
- Бажання виховати свідомого громадянина (МШ).
- Важливо сформувати у вчителя, який буде займатися ГПП, усвідомлення того, що він готує майбутнє покоління, що від цих дітей залежить майбутнє, і наше теж. І от коли ось це усвідомлення прийде, усвідомлення того, що ми формуємо майбутнє, ось тоді до цього будуть відноситися серйозно (ПШ).

Важливою мотивацією для педагогів є **підтримка з боку адміністрації та колег**.

- Підтримка адміністрації, підтримка колективу та колег (МШ).
- Підтримка самої адміністрації, коли вони будуть визначати, хто в школі буде займатися ГПП, їм потрібно вгадати з викладачем. Якщо вчитель сам цікавиться цими питаннями, він обізнаний з ними, це має дотичність до його професійного напрямку – йому навіть не потрібно шукати мотивацію, він би просто отримував від цього задоволення (ПШ).
- Я думаю, що дуже важлива підтримка однодумців, тому що в школі на цю тему працює зазвичай одна людина. Дуже було б корисно, щоб вона була не одна, а оточена такими самими однодумцями-вчителями, або навіть певною супервізією більш досвідчених колег (ПШ).
- Підтримка і співпраця з колегами та громадою (ПШ).

**Власний інтерес і зацікавленість вчителя** теж є важливою мотивацією, яка включає в себе кілька складових, серед них:

- Престижність нашої установи і колективу, як першопрохідників, в цьому цікавому проєкті (ПЗО).
- Любов до своєї справи (ПЗО).
- Залученість до змін (ПЗО).
- Надія, що випускники нашого закладу стануть в подальшому меценатами освіти (ПЗО).
- Бажання щось виконувати нове, цікаве, гарне (СШ).
- Це практична змога спробувати створити «демократичну» школу реально, разом з учнями (МШ).
- Якщо людина сама зацікавлена в цьому, вона хоче донести до дітей знання, бажання розповісти дітям більше про таку важливу тему ГПП, то все буде добре (ПШ).

**Заохоченість** також є важливою мотивацією, про що зазначили респонденти з приватних шкіл.

- Це грошова винагорода, тому що це важливо на сьогодні, важливо за роботу отримувати не тільки кайф і насолоду, а й гроші (ПШ).
- Мотивацією може бути заохочення – грошове або подяка (ПШ).
- Це заохочення, не обов'язково фінансове, але це можуть бути якісь грамоти або сертифікати, аби вчитель розумів, що він справді робить щось значуще (ПШ).

**Підготовленість й обізнаність педагога** з теми і **наявність** у нього відповідних **навчально-методичних матеріалів** також є мотивацією щодо впровадження ГПП в освітній процес.

- *Практичні заняття для вчителів + допоміжні матеріали для роботи вчителям (МШ).*
- *Обізнаність в даному питанні, бо без певних знань дуже важко щось впроваджувати (ПШ).*

Серед мотивацій була зазначена **залученість і готовність політиків** до зустрічей з учнями та демонстрація **успішних практик**.

- *Це зацікавленість діючих політиків, щоб можна було проводити певні зустрічі, певні знайомства, щоб вони приходили і розказували свої історії з реального життя (ПШ).*
- *Потрібно показати успішні результати, наприклад, проекти з М18, ті вибори, що проходять в школах. Треба показати, що все це вже відбувається (ПШ).*

## 1.5 ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ

Аналіз відповідей респондентів фокус-груп дозволив визначити **5 основних підходів**, що бачать педагогічні працівники щодо того, **яким чином має здійснюватися ГПП** (список подається від найбільш зазначених категорій до найменш зазначених).

**I. Позашкільна діяльність.** Вона включає в себе: проекти, онлайн-курси, настільні ігри, заходи Освітнього Центру Верховної Ради України, виїзні навчальні школи, екскурсії, діяльність гуртків, студій, зустрічей з депутатами тощо.

- *Виїзні «навчальні школи». Так діти мають змогу глибоко зануритися в тему та відпрацювати матеріал, а ще під час таких виїздів найбільше розкривається потенціал дітей і згуртованість, командна робота (ПЗО).*
- *У позашкільній діяльності вбачаю такий алгоритм: Перший рік – це апробація завдяки проведенню окремих занять, наприклад, приурочених певним датам, набуття та аналіз досвіду ГПП. Другий рік – це заходи першого року плюс впровадження гуртка відповідної тематики на основі отриманого досвіду з використанням навчально-методичних ресурсів проекту. Третій рік: 1 рік +2 рік + обмін досвідом із колегами з метою залучення широкого кола зацікавлених у впровадженні ГПП (ПЗО).*
- *Позашкільні заходи, можливо екскурсії також, це більш наглядно, для учнів це буде краще. Все побачили своїми очима, доторкнулися – це краще, ніж розказати. Краще це через себе пропускаємо, і краще це все усвідомлюємо (СШ).*
- *Позашкільна діяльність, наприклад, у вигляді гуртків чи студій (МШ).*
- *У формі проектів, наприклад, ми маємо досвід участі в проекті М18, дитячих виборах (МШ).*
- *Створення парламентських освітніх осередків та розвиток дитячого громадського руху (МШ).*
- *Може ще додати організацію зустрічей з депутатами, проведення екскурсій, в т.ч. й у Верховну Раду (МШ).*
- *Обов'язково має бути проектна діяльність, яка проводиться в позаурочний час (ПШ).*
- *Тренінги та зустрічі, якщо це учні старшої школи (ПШ).*
- *Я не підтримую це як окремий предмет, а от у вигляді практичних занять, неформальних форм робіт, чи навіть позашкільних зустрічей – можна було б проводити (ПШ).*

- Я вважаю, що можна було б розвивати тему менторів, де окремі діти могли б брати певні проекти, але поряд завжди має бути якийсь дорослий, який на цьому розуміється (ПШ).
- Впроваджувати це в позакласний час, тому що додавати якихось додаткових годин на уроках – сильно навантажити дітей. А ось такий позаурочний час дуже гарно для цього підходить, тому що це не є урок, який треба вивчити і здати, діти вільніше себе почуватимуть (ПШ).

**II. Використання інтерактивних методів роботи.** Наприклад, ігри, квести, пазли, вікторини тощо.

- У нас це, звісно, буде йти в ігровій формі. Завдяки наочним матеріалам можна буде зробити квести, щоб діти змогли і пройти, і продивитись, і розгадати якісь загадки. Можливо продумаю якісь ще пазли про діяльність парламенту, щоб діти могли розкласти їх і зрозуміти. Це стосується молодшої школи. А для старших я буду використовувати методики, які запропоновані в посібнику «Мій Парламент: розумію та впливаю» (ПЗО).
- З мого досвіду, діти краще сприймають щось таке активно-феєричне. Тренінги якісь, квести, екскурсії, вікторини, щось таке активне (СШ).
- Я викладаю факультатив з громадянської освіти, і я викладаю в 5–9 класах. Наскрізнi лінії, ось це я ще ніяк не зрозуміла, і вони тяжко впроваджуються. Не вистачає часу. Квести, ігри, тренінги ідуть на «ура» (СШ).
- В першу чергу – це ігрова діяльність, яка може відбуватись на уроках (ПШ).

**III. Виховні заходи.** Цей ресурс мають всі ЗЗСО, його використання залежить від адміністративної підтримки й мотивації педагогічних працівників.

- Як ми знаємо, спрацьовує саме наочність, доречно, це, звичайно, використати шляхом якихось інтерактивних занять під час виховних годин чи годин для спілкування (СШ.)
- Я вважаю, що наразі найкращим варіантом було би впровадження ГПП під час виховних годин, у різних видах та формах проектів (МШ).
- Треба брати все в свої руки, впроваджувати це на ранкових зустрічах в початковій школі (МШ).
- Виховні заходи, що стосуються даної тематики, для всіх учнів закладу (ПШ).

#### **IV. Під час уроків історії, правознавства, громадянської освіти.**

- Власне, ми це вже здійснюємо на власне розуміння, переважно на уроках (МШ).
- Це може бути збільшена кількість годин, приміром громадянської освіти (МШ).
- Це впровадження в наші уроки історії, правознавства, громадянської освіти (МШ.)
- У першу чергу – це ігрова діяльність, яка може відбуватись і на уроках (ПШ).

#### **V. Розробка окремої навчальної програми і курсу ГПП.**

- Це має бути курс чи спецкурс за затвердженою програмою (ПЗО).
- Чомусь ось такі предмети, що потрібні для життя конкретної людини, а саме знання з таких предметів, які вона використає в своєму житті, здебільшого мають факультативний характер в школі. Тому, я вважаю, що все-таки саме курс ось такого громадянського виховання ГПП, повинен бути як окремий предмет, і не тільки в одному класі. І на виході ми побачимо повністю свідомого, з високим рівнем політичної культури громадянина (СШ).



- Добре було б, аби вслід за посібником «Мій парламент: розумію і впливаю» була розроблена навчальна програма для варіативної складової навчального плану (МШ).
- Було б дуже добре, якщо б дійсно була стала схвалена МОН програма з ГПП (МШ).
- Створення й схвалення програми – це потрібна справа. (СШ)

Цікавим є спостереження, що лише в респондентів з фокус-групи за участі співробітників приватних шкіл пропозиції щодо створення окремої навчальної програми не виникло.

## 1.6 ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ

Відповіді респондентів щодо пріоритетів при здійсненні ГПП у закладі загальної середньої чи позашкільної освіти розписані по категоріях у Таблиці 1. Дані показують, що респонденти трьох груп (ПЗО, СШ, МШ) зазначили пріоритетом **навички критичного мислення. Участь учнів у суспільному та політичному житті країни** також є пріоритетом (ПЗО, СШ). Серед змістових ліній до пріоритетів віднесено **знання про роль і функції Верховної Ради України, знання про парламентаризм** (ПЗО, ПШ). Зазначена важливість розуміння **вибору, відповідальності за прийняті рішення, знання щодо інструментів впливу громадськості на владу, співпраці з органами місцевого самоврядування** (МШ, ПШ). Педагоги ПШ і ПЗО звернули увагу, що пріоритетом має бути **заохочення дітей через обговорення цікавих для них тем**. Звернута увага на те, що **зміст має відповідати віковим категоріям учнів і викладатись через інтерактивні методи** (МШ).

Таблиця 1

### Освітні пріоритети при здійсненні ГПП у закладі освіти

№	Позашкільні заклади освіти	Сільські школи	Міські школи	Приватні школи
1	навички критичного мислення	навички критичного мислення	формування громадянських і соціальних компетентностей в учнів	теми парламентаризму, що цікавлять учнів насамперед
2	участь учнів у суспільному та політичному житті країни	обов'язкова відповідальність за прийняті рішення	навички критичного мислення	повноваження місцевої влади, зустрічі з місцевими депутатами
3	знання про роль і функції Верховної Ради України	співпраця з органами місцевого самоврядування	відповідність змісту віковим особливостям учнів	знання про роль і функції Верховної Ради України
4	знання про парламентаризм	участь учнів у суспільному та політичному житті країни	інструменти впливу громадськості на Верховну Раду України	формування культури законотворчої ініціативи за межами Верховної Ради України
5	теми, що цікавлять учнів	важливість вибору	практичність та інтерактивність методів викладання	знання про парламентаризм

- *Участь у суспільному житті. Під час активної громадської роботи діти самі відчують потребу у знаннях і підтягнуться до навчання (ПЗО).*
- *Пріоритет, це, мабуть, щоб діти розуміли, що депутати мають відповідати за свої прийняті рішення. Відповідальність обов'язкова (СШ).*

- Співпраця учнів з органами місцевого самоврядування. Що саме роблять, як вони працюють, побачити їхню структуру, роботу, повноваження (СШ).
- Хотіла виділити, що дійсно хочу бачити на виході з школи активного громадянина та людину з критичним мисленнями (СШ).
- У нашому суспільстві не дуже гарне ставлення до виборів, до вибору взагалі, до влади. І я думаю, якщо ми дітям покажемо, що саме їх вибір важливий, їх вибір потрібен, якщо ми націлим на те, що вибір доведе до чогось кращого, це буде добре (СШ).
- Як на мене, пріоритетом мають бути формування громадянських і соціальних компетентностей в учнів, власне завдяки громадянській освіті. Як впливати на владу, як спілкуватися з народними депутатами (МШ).
- Треба ГПП вибудовувати й робити так, щоб діти самі брали активну участь у цьому. Треба пробудити їх інтерес, тому таке навчання має бути активним, практичним і цікавим (МШ).
- Для мене, крім змісту, пріоритетом має бути відповідність віковим особливостям учнів, практичність та інтерактив. Зміст має бути спрямований на формування громадянської та соціальної компетентності (МШ).
- Для мене пріоритетом є надати дітям інструмент для впливу на Верховну Раду, надати їм інструменти впливу громадськості, а тоді вже все інше (МШ).
- Для дітей буде досить цікаво проводити зустрічі з народними депутатами чи політиками, які є дотичними до такої діяльності. Якби розповідали дітям простою мовою, як вони змінюють свій виборчий округ, свою партію, що вони повинні для цього зробити. Таким чином діти могли би познайомитися зі способами, як можна долучитися до змін (ПШ).
- Пріоритетом може бути те, що цікавить на сьогодні учнів. Просто спитати в учнів, що їм цікаво, або підняти якусь окрему тему, аби діти висловили свою думку щодо чогось, а вчитель вже підтвердив її або спростував (ПШ).
- Для мене дуже цікавий сам процес законотворчості, але що більш таке прикладне, так це формування культури законотворчої ініціативи за межами Верховної Ради, через громадські організації (ПШ).
- У дітей мало уявлення і про Парламент, і про місцеву владу. Зокрема, дуже викривлене поняття про діяльність мера. Тому важливо було б це пояснити, що входить в його сфери діяльності, що не входить, також було б дуже важливо давати досвід інших країн для порівняння, адже ми не знаємо, як діти в майбутньому можуть змінити нашу систему управління, тому це важливо (ПШ).
- Я думаю, що треба розповідати, для чого взагалі існують парламенти, висвітлювати їхню основну діяльність, тому що діти не чітко розуміють, для чого парламенти функціонують. Це повинно пояснюватись досить просто та буде виховувати в дітей культуру парламентаризму (ПШ).

## 1.7 НАЯВНІСТЬ ПОТРЕБИ ДОДАТКОВОГО НАВЧАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ

Респонденти всіх чотирьох груп вважають, що **педагоги потребують додаткового навчання, щоб впроваджувати ГПП**. Це обумовлено тим, що в першу чергу, **самі педагоги не обізнані щодо цієї тематики**, якщо вони не є викладачами правознавства, історії та громадянської освіти.

- Я б не була готова викладати парламентську громадянську просвіту відразу. Тому що я поверхнево обізнана взагалі з темою парламентаризму – це основна причина (ПЗО).

- Треба поглибити їх (вчителів) обізнаність у цій темі, бо там дуже багато різних моментів, про які ми не можемо «лити воду». Потрібно бути підкованою в цій темі, бо ми можемо закласти дітям уявлення, що не відповідатимуть реальності (ПЗО).
- Якщо вчитель не пройшов навчання, ну, це важко буде працювати з дітьми, бо в дітей дуже багато питань виникає: «А як це працює?», «А як то працює?». Їм треба, щоб вчитель був підкований знаннями (СШ).
- Я думаю, дуже потрібно таке навчання, бо я суджу по собі. А ще я розумію, що така освіта стає потрібна все більше для вчителів школи. Якщо ми формуємо компетентності громадянські, то кожен вчитель має розумітися в тому, що він має навчити дітей (СШ).
- Я не вчитель правознавства, багато чого не знаю, мені потрібно самій пройти цю програму, відчувати, пропустити через себе, а потім вже передавати ці знання дітям (СШ).
- Мені мало інформації, як такої, бо в інтернеті не знайдеш багато матеріалів щодо роботи вчителя для парламентської освіти (МШ).
- Обов'язково навчання потрібне аби розуміти, за яким чітким планом рухатися (ПШ).

Респонденти з групи ПШ зазначили, що **педагог має навчатися все життя**, тому важливим є визначити для себе, в якому форматі вчитель готовий навчатися.

- Відповідно до цих нових вимог, які перед нами ставляться, педагог повинен навчатися все життя. В тому числі він повинен поглиблювати свої знання і в напрямку ГПП. І найкращий напрямок – це проходження не традиційних курсів при педінститутах, а тих курсів, де розкривається питання ГПП, а навчання проводиться у інтерактивній та розвивальній формі (ПШ).
- Однозначно потрібно, адже вчитель – це така людина, яка повинна завжди іти в ногу з часом, і ніколи не зупинятись на якомусь уже досягнутому рівні знань, адже ми вчимося все життя (ПШ).

Частина педагогів вважає, що потрібен **спеціальний курс для вчителів** (онлайн та/чи офлайн), навчаючись на якому вони отримають знання з ГПП.

- Однозначно треба підготувати курс, щоб педагоги не йшли в розріз один одному, а рухалися єдиною командою. Офлайн курс найкращий варіант, але за певних умов – і онлайн теж підходить (ПЗО).
- Для навчання вчителів має бути розроблений курс, з різними вправами, тренінгами, для чого це і як це ми маємо використати в нашій роботі. Для того, щоб все це на практиці проробити, відчувати на дотик. Для того, щоб вчитель потім впевнено себе почував разом з дітьми, і міг дати повну ґрунтовну відповідь на те чи інше питання (СШ).
- Я вважаю, що повинен бути курс для вчителів. Я не вчитель правознавства, багато чого не знаю, мені потрібно самій пройти цю програму, відчувати, пропустити через себе, а потім вже передавати ці знання дітям (СШ).
- Навчання має бути, особливо зараз, коли всі ми вчимося онлайн, думаю для вчителів не буде жодних проблем бути присутніми на вебінарах. Якщо вони проходитимуть у позаурочний час, то взагалі чудово. Я вважаю, що буде певна кількість вчителів, які захочуть навчатися. Якщо за це даватимуть якісь сертифікати, то я вважаю що кількість ще збільшиться (ПШ).

Вчителі звертають увагу, що крім змістовного наповнення, такий курс обов'язково має **навчити їх використовувати інтерактивні методи**. Саме тому вчителі, які пройшли навчання координаторів інтерактивних просвітницьких парламентських осередків у рамках проекту, вважають запропонований курс вдалим, бо він дозволяє їм не лише отримати знання відповідної тематики, а й передбачає практичну демонстрацію інтерактивних методів навчання та методичну допомогу щодо їх використання.

- Важливим є володіння інтерактивними формами і методами навчання, бо уроки теорії показали свою неспроможність підготувати учнів до реального життя. Інформації зараз достатньо є в інтернеті.
- Потрібно, щоб ця інформація пропустилася через розум, через почуття дітей, і акцент має бути не лише на інформації, а ще й на певних навичках і вміннях (ПЗО).
- Якщо громадянська парламентська просвіта передбачає активне навчання дітей, то і вчителів також треба навчати через активні методи роботи. Перед тим, як зайти в клас, вони мають самі пережити всі ці вправи, форми роботи, які потім будуть використовувати (ПЗО).
- Як вчитель історії я розповідала, що таке Парламент, як він працює, які гілки влади і так далі. Але завдяки посібнику «Мій Парламент: розумію і впливаю», я тепер по-іншому викладаю, не так «суховатенько», як на правознавстві. Завдяки посібнику, в нас уроки тепер проходять на «ура». Тобто в мене є гра, і це дає більший результат, ніж я просто свої знання передала би (СШ).
- Учителя треба навчити. Курсів для вчителів з громадянської парламентської освіти не існує. Це дійсно потрібно, і це є такою проблемою, яку треба вирішити раз і назавжди. Я вчитель правознавства і курсу громадянської освіти, багато чого взяла для себе з інтерактивних методів викладання під час навчання в проекті (СШ).
- Якщо би ми не пройшли навчання (у проекті), ми б не володіли сучасними інтерактивними навичками, які можемо застосувати на даний час (СШ).
- А щодо вебінарів та майстер класів, які ми пройшли (в проекті), то це було дуже корисно і я справляюся з впровадженням ГПП у своїй школі (МШ).

Частина педагогів вважає, що для них вистачить **самоосвіти, якщо вона буде побудована за принципом «рівний-рівному»** і включатиме в себе перегляд вебінарів або майстер-класів від колег, які будуть ділитися своїм досвідом і методичними напрацюваннями з ГПП.

- Я вважаю, що додаткове навчання має бути у форматі «педагог-педагогу». А саме передавати накопичені нами знання у цій сфері іншим вчителям. Ми можемо робити це на методичних об'єднаннях, педрадах, міжшкільних семінарах (МШ).
- Хотілось би у режимі конференцій проводити певні навчання для людей, які займаються громадянською освітою. Також це обмін досвідом, методичними напрацюваннями та ін. (МШ).
- Я впевнена, що навіть ми вже можемо ділитися зі своїми колегами. А також можна проводити конференції та тренінги онлайн. Думаю, це дуже зручно та ефективно. Ви нам під час в проекті навчання показали, як це можна робити дуже гарно (МШ).
- Кожен педагог повинен додатково навчатись і саморозвиватись. Це може бути будь-яка форма додаткового навчання (ПШ).

На важливість **формування у педагогів етики викладання ГПП** звернули увагу в групі ПЗО. Вчитель має бути політично нейтральним під час викладання ГПП, щоб не допустити нав'язування своїх думок чи маніпулювання.

- У вчителя повинна бути сформована етика викладання громадянської парламентської просвіти. Тобто, вчитель має заходити до дітей з установкою, пов'язаною з політичним нейтралітетом щодо того, чим він займається. Бо яка не була б гарна ідея, якщо вчитель буде використовувати своє становище свідомо чи несвідомо, то це може спотворити саму цю ідею прогресивну і зробити багато проблем для інших людей, які працюють у цьому напрямку (ПЗО).

## 1.8 ОСНОВНІ ПЕРЕШКОДИ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ АБО МОЖУТЬ ЗІТКНУТИСЯ ПЕДАГОГИ, ПІД ЧАС ВПРОВАДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ

Аналіз відповідей респондентів фокус-груп дозволив визначити **5 основних перешкод**, з якими стикаються або можуть зіткнутися педагоги під час впровадження ГПП. Наводимо список від найбільш до найменш зазначених перешкод:

- відсутність підтримки з боку адміністрації та колег (ПЗО, СШ, МШ, ПШ);
- перевантаженість існуючих навчальних програм і відсутність вільного часу на додаткові заходи у вчителів та учнів (СШ, МШ, ПШ);
- недостатня обізнаність вчителів з темою ГПП і відсутність навчально-методичного забезпечення (ПЗО, СШ, МШ, ПШ);
- незацікавленість і пасивність дітей до теми ГПП (СШ, МШ, ПШ);
- власна політична упередженість вчителів, стереотипи щодо діяльності депутатів і ВРУ (ПЗО, СШ, МШ).

## 1.9 ОБІЗНАНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ ТА МАТЕРІАЛІВ ОСВІТЬОГО ЦЕНТРУ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

З діяльністю та матеріалами ОЦ ВРУ найбільш обізнаними виявились респонденти фокус-групи з ПЗО. Це пов'язано з виїзними візитами ОЦ ВРУ та проведенням уроків парламентаризму в регіонах (наприклад, у м. Одеса), з екскурсіями учнів до ВРУ (до початку пандемії), з висвітленням подій на сторінці в Фейсбуці.

Менше половини респондентів фокус-групи з СШ були знайомі з діяльністю ОЦ ВРУ. Так, учні цих СШ мали можливість відвідати з екскурсією ВРУ (Одеська область). Більше половини познайомилась з діяльністю та матеріалами ОЦ ВРУ завдяки діяльності мережі інтерактивних парламентських просвітницьких осередків для учнів, що впроваджує громадська організація «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики» спільно з Фондом Східної Європи.

Половина респондентів фокус-групи з МШ зазначили, що чули про існування такого Центру, але з матеріалами не знайомі. Друга половина респондентів вперше почула і познайомилась з матеріалами ОЦ ВРУ завдяки діяльності мережі інтерактивних парламентських просвітницьких осередків для учнів.

90% респондентів фокус-групи з ПШ зазначили, що взагалі не знають про діяльність ОЦ ВРУ, а 10% знайомі по публікаціям на Фейсбуці.

## 1.10 ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО ТА ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Респонденти вважають, що **найбільш цікавими для учнів в умовах дистанційного та змішаного навчання будуть такі інтерактивні форми і методи викладання ГПП** (Таблиця 2):

- квести (ПЗО, СШ, МШ);
- навчально-дослідницькі проекти (ПЗО, МШ, ПШ);
- віртуальні та реальні екскурсії до ВРУ (СШ, МШ, ПШ);
- перегляд та обговорення відео щодо діяльності ВРУ (СШ, ПШ);
- онлайн-уроки парламентаризму за участю депутатів (СШ, МШ);
- онлайн-дебати (ПЗО, ПШ);
- онлайн-ігри (ПЗО, ПШ).

Респонденти фокус-групи з ПШ також вважають доцільними та цікавими використати такі форми: створення відеороликів самими дітьми, створення коміксів, використання Kahoot, дошки пазлів, інтелект-карток, проведення брейн-рингів між школами.

Респонденти фокус-груп з СШ будуть використовувати інтерактивні форми роботи, запропоновані в навчально-методичному посібнику «Мій Парламент: розумію і впливаю», проводити онлайн-конкурси та вікторини.

Таблиця 2

### Форми і методи викладання ГПП в умовах дистанційного та змішаного навчання

Позашкільні заклади освіти	Сільські школи	Міські школи	Приватні школи
<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Квести</li> <li>■ Онлайн-дебати</li> <li>■ Онлайн-ігри</li> <li>■ Онлайн-курси</li> <li>■ Навчально-дослідницькі проекти в командах</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Квести</li> <li>■ Перегляд та обговорення відео щодо діяльності ВРУ</li> <li>■ Віртуальні екскурсії до ВРУ</li> <li>■ Інтерактивні вправи з посібника «Мій Парламент: розумію і впливаю»</li> <li>■ Онлайн-уроки парламентаризму за участю депутатів</li> <li>■ Онлайн-конкурси та вікторини</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Квести</li> <li>■ Віртуальні екскурсії до ВРУ</li> <li>■ Навчально-дослідницькі проекти в командах</li> <li>■ Онлайн-уроки парламентаризму за участю депутатів</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Онлайн-дебати</li> <li>■ Навчально-дослідницькі проекти в командах</li> <li>■ Створення відеороликів самими дітьми</li> <li>■ Створення коміксів</li> <li>■ Kahoot</li> <li>■ Брейн-ринги між школами</li> <li>■ Дошка пазлів</li> <li>■ Інтелект-карти</li> <li>■ Онлайн-ігри</li> <li>■ Перегляд та обговорення відео щодо діяльності ВРУ</li> <li>■ Віртуальні та реальні екскурсії</li> </ul>

## 1.11 МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ОСВІТЬОГО ЗАКЛАДУ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ

У більшості освітніх закладів є **сайти**, які вони використовують переважно для висвітлення основних подій, що відбуваються у закладах, презентації участі закладу в різних проектах (ПЗО, СШ, МШ, ПШ). Однак кілька респондентів фокус-групи сільської школи зазначили, що сайту закладу освіти в них немає взагалі.

Найбільш активним інструментом для спілкування з учнями, батьками та вчителями використовуються сторінки у соціальній мережі **Facebook** (ПЗО, СШ, МШ, ПШ). При цьому групи створюються як по класах, так і за тематичними напрямками.

- У Фейсбуці є сторінка нашого учнівського самоврядування, де ми висвітлюємо все стосовно М18 і громадянської освіти. У мене є групи в кожному класі, в яких я викладаю матеріали, саме з громадянської освіти, з освіти прав людини, тобто там і якісь нотатки, якісь відео, мультики, тобто все, що стосується саме громадянської освіти (СШ).

Кросплатформенний клауд-месенджер **Telegram** більше використовується педагогами для спілкування з учнями за певними предметами або тематичними напрямками.

- У телеграмі групи «Лідери 10-11», «Лідери 8-9» – тут виносить інформація для обговорення, підготовки до спільної справи (ПЗО).
- У кожному класі є сторінка, куди вони заходять, якщо їм цікаво, і ми спілкуємось (СШ).

У **Viber** створюються переважно групи для спілкування класних керівників з батьками та групи для спілкування між педагогами закладу.

Більше уваги щодо використання різних інструментів для створення інформаційно-цифрового навчального середовища приділяється в МШ і ПШ.

- У нас ефективно працює сайт нашого закладу, ми маємо сторінку Фейсбук й Інстаграм, свій канал на Ютуб, де викладаємо багато відеороликів (МШ).
- Інтерактивні дошки та мультимедійний комплекс, активні соцмережі, випуски шкільного телебачення та різноманітні відео-сюжети (МШ).
- У нас сайт і активні сторінки у соцмережах. Ми добре оснащені комп'ютерами в кабінетах, створюємо свій фото та відео контент нашої школи (МШ).
- У нас добре працює сайт гімназії, є сторінки вчителів у Фейсбук, Інстаграм (ПШ).

Після того, як педагогічним працівникам поставили питання про можливість використання інформаційно-цифрового навчального середовища для поширення ГПП, вони почали висловлювати свої думки щодо такого підходу: створення платформи для обміну думками учнів щодо участі в проєктах з громадянської освіти, використання соціальних мереж, а також порталу та сайту освітнього закладу, де зрозумілою мовою для дітей будуть викладатись пости на цю тему, розробка окремого модуля для онлайн щоденника тощо.

- Зараз я задумалась про те, що в мене дійсно немає платформи, щоб я і всі учні висвітлювали свої думки щодо участі саме в проєктах щодо громадянської освіти (СШ).
- Поки що нічого такого нема, починаємо щось формувати, але досвід показує, що коли якась така програма запускається в школі, потім з'являється і таке середовище (СШ).
- Варто було б робити якісь пости на цю тему, де простою мовою пояснювати про ГПП, адже соціальні мережі – це те, що або підтримує, або спростовує будь-яку тему (ПШ).
- Ми думаємо над розробкою окремого модуля для нашого онлайн щоденника. І думаю щодо соціальних мереж, це цікаве питання (ПШ).
- У нас також є свій портал, я думаю, що ми можемо його доповнювати різними статтями, відеоматеріалами, та іншим контентом, дотичним до цієї теми (ПШ).

## ВИСНОВКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ ОСВІТЯН У ФОКУС-ГРУПАХ

Отримані результати під час проведення фокус-груп із педагогічними працівниками закладів освіти різного типу та форми власності надають підстави для таких висновків:

1. У змісті освіти базової та старшої школи інформація про діяльність парламенту представлена недостатньо. В 9-му класі учні оглядово знайомляться на уроках «Правознавство» та «Історія України», а в 10-му класі на уроках «Громадянської освіти». На рівні початкової школи педагоги не обізнані про наявність інформації про діяльність парламенту.

2. Визначена низка проблем, з якими стикаються або можуть зіткнутися педагогічні працівники під час викладання громадянської парламентської просвіти. Зокрема, це: недостатня обізнаність більшості педагогів щодо діяльності та функцій парламенту для того, щоб пояснити це учням; недостатній рівень у педагогів практичних навичок використання інтерактивних методів навчання у роботі з дітьми, щоб зацікавити їх даною темою; у деяких школах уроки з ГО замінюються уроками історії, бо з цього предмету буде складатись ЗНО; у деяких школах у старших класах не гуманітарного профілю курс громадянської освіти в 10-му класі взагалі не викладається, бо вважається не важливим.

Два останні факти свідчать про порушення в реалізації громадянської освіти як шкільного предмета.

У зв'язку з наведеними проблемами, знання про діяльність парламенту діти отримують здебільшого у колі родини та під впливом ЗМІ, що містить не завжди об'єктивну інформацію щодо діяльності депутатів і політичних партій, часто носить емоційно негативне забарвлення.

3. З'ясовано, що педагоги вважають за потрібне посилити впровадження ГПП в освітній процес школи/позашкільного закладу, звертаючи увагу на такі важливі моменти: на існуючий запит українського суспільства, про що свідчить низька явка молоді на вибори, не розуміння ними суті та важливості виборчого процесу; формування соціально-громадянських компетентностей, які мають бути результатом Нової української школи; потреба у формуванні політичної культури громадян; інтерес дітей до діяльності парламенту; існуючі стереотипи щодо розуміння обов'язків і повноважень народних депутатів, що потребують спростування.

4. Виявлено, що педагоги мають намір і готовність впроваджувати ГПП у своїй професійній діяльності. Враховуючи переваженість навчальних програм з предметів, переважна більшість планує це робити під час позакласних заходів. Педагогічні працівники закладів позашкільної освіти вважають, що даний напрям може бути одним з основних напрямів їх роботи, бо вони мають більше можливостей для проведення позашкільних заходів і працюють з групами учнівських лідерів, що може сприяти вихованню майбутніх політиків. Важливо, що більша частина педагогів визнає існування браку знань щодо ГПП і використання інтерактивних методів навчання.

5. З'ясовано основні мотивації вчителя, що сприятимуть впровадженню ГПП в освітній процес є такі: саморозвиток вчителя, можливість опанувати нові форми інтерактивної педагогічної взаємодії; бажання дітей отримати нові знання, які знадобляться їм у житті; прагнення виховати свідомого громадянина, розглядаючи це як «інвестицію у майбутнє»; власний інтерес і зацікавленість вчителя; заохоченість вчителя, підтримка з боку адміністрації та колег; підготовленість й обізнаність педагога з теми; наявність відповідних навчально-методичних матеріалів; можливість побачити та продемонструвати успішні практики; готовність народних депутатів до зустрічей з учнями.

6. Визначено, що педагоги розглядають 5 основних підходів щодо впровадження ГПП: 1) Позашкільна діяльність (проекти, онлайн-курси, настільні ігри, заходи ОЦ ВРУ, виїзні навчальні школи, екскурсії, діяльність гуртків, студій, зустрічей з депутатами тощо). 2) Використання інтерактивних методів роботи під час освітнього процесу (ігри, квести, пазли, вікторини тощо). 3) Виховні години, ранкові зустрічі, години спілкування (використання залежить від підтримки адміністрації). 4) Під час уроків історії, правознавства, громадянської освіти. 5) Окремий курс з розробленою навчальною програмою курсу ГПП. Зазначимо, що основний акцент робиться вчителями на позаурочній та позашкільній діяльності, враховуючи переваженість учнів предметним навчанням.

7. Виявлено, що основними пріоритетами при здійсненні ГПП педагоги вважають: формування критичного мислення; участь учнів у суспільному та політичному житті країни; знання про роль і функції Верховної Ради України; знання про парламентаризм; розуміння вибору, відповідальності за прийняті рішення; знання щодо інструментів впливу громадськості на владу; співпраця з народними депутатами та органами місцевого самоврядування. Педагоги звернули увагу, що пріоритетом має бути заохочення дітей до участі через обговорення цікавих для них тем, що зміст ГПП має відповідати віковим категоріям учнів і викладатись через інтерактивні методи.

8. З'ясовано, що педагоги потребують додаткового навчання й підвищення професійної майстерності, щоб впроваджувати ГПП. Це обумовлено тим, що мало обізнані щодо цієї тематики, якщо вони не є вчителями правознавства, історії чи громадянської освіти.



Для такого навчання може бути розроблено окремий спеціальний курс для вчителів (онлайн чи офлайн), що міститиме теорію парламентаризму (змістовну складову) та практику педагогічної взаємодії (навчання вчителів використовувати інтерактивні методи). За основу можна використати матеріали навчально-методичного посібника «Мій Парламент: розумію і впливаю», бо педагоги, які пройшли навчання по ньому, заявили, що у своїй роботі будуть користуватись саме ним. По закінченні курсу вчителі мають отримати сертифікати підвищення кваліфікації.

9. Визначено 5 основних перешкод, з якими стикаються або можуть зіткнутися педагоги під час впровадження ГПП: відсутність підтримки з боку адміністрації та колег; перевантаженість предметними знаннями в рамках існуючої освітньої програми; відсутність вільного часу на додаткові заходи у вчителів та учнів; недостатня обізнаність вчителів з темою ГПП і відсутність відповідного навчально-методичного забезпечення; незацікавленість і пасивність дітей до теми ГПП; власна політична упередженість вчителів, стереотипи щодо діяльності депутатів і ВРУ.

10. З'ясовано, що найбільш цікавими для учнів в умовах дистанційного та змішаного навчання будуть такі інтерактивні форми і методи викладання ГПП: квести; навчально-дослідницькі проекти; віртуальні та реальні екскурсії до ВРУ; перегляд та обговорення відео щодо діяльності ВРУ; онлайн-уроки парламентаризму за участю депутатів; онлайн-дебати; онлайн-ігри; створення відеороликів самими дітьми; створення коміксів; використання Kahoot, дошки пазлів, інтелект карток; проведення брейн-рингів між школами; онлайн-конкурси та вікторини.

Впровадження громадської парламентської просвіти в зміст і освітній процес закладів загальної середньої освіти та позашкільця потребує подальшого моніторингу та аналізу за участі всіх зацікавлених сторін – парламентарів, органів управління освітою, освітян, дослідників освіти, громадських та експертних спільнот, батьків і здобувачів освіти.

ВПРОВАДЖЕННЯ  
ГРОМАДЯНСЬКОЇ  
ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ  
ПРОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ  
ОСВІТИ. АНАЛІЗ  
ОНЛАЙН-ОПИТУВАННЯ  
ОСВІТЯН

## 2.1 ЗАГАЛЬНІ ДАНІ ПРО РЕСПОНДЕНТІВ

В анонімному онлайн-опитуванні освітян «Впровадження громадянської парламентської просвіти в закладах освіти» взяло участь 1304 особи.

Для здійснення аналізу та характеристики опитаних респондентам було запропоновано вказати такі загальні дані:

- вік і стать;
- тип населеного пункту проживання та його територіально-адміністративна приналежність;
- тип і форма власності закладу освіти, в якому працюють респонденти;
- займана посада.

Анонімну онлайн-анкету заповнили 1304 особи. На Рис. 1–2 представлено розподіл респондентів залежно від статі та віку.

Серед опитаних виявилось 91,9% осіб жіночої статі та 8,1% – чоловічої, що загалом відповідає гендерній характеристиці педагогічної професії в Україні.

За віком респонденти розподілилися достатньо рівномірно: до 25 років – 10,4%, 25–35 років – 22,6%, 36–45 років – 23,2%, 46–55 років – 27,1%, 55 та більше – 16,6%. Такий віковий розподіл може свідчити про те, що опитані мають різний педагогічний стаж і різний досвід педагогічної діяльності.

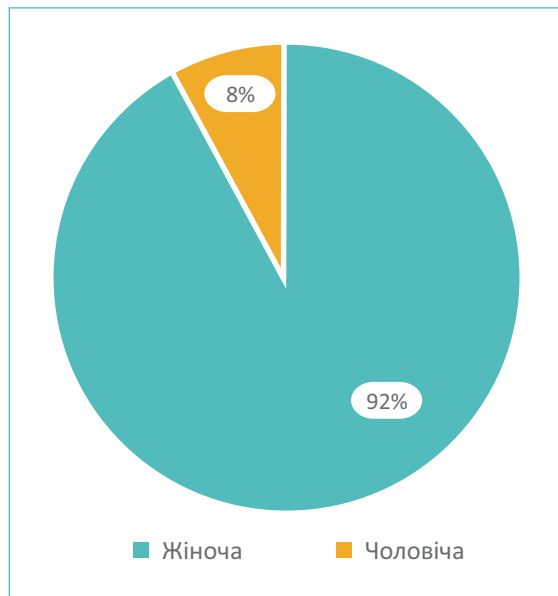


Рис. 1. Кількість респондентів, залежно від статі, %

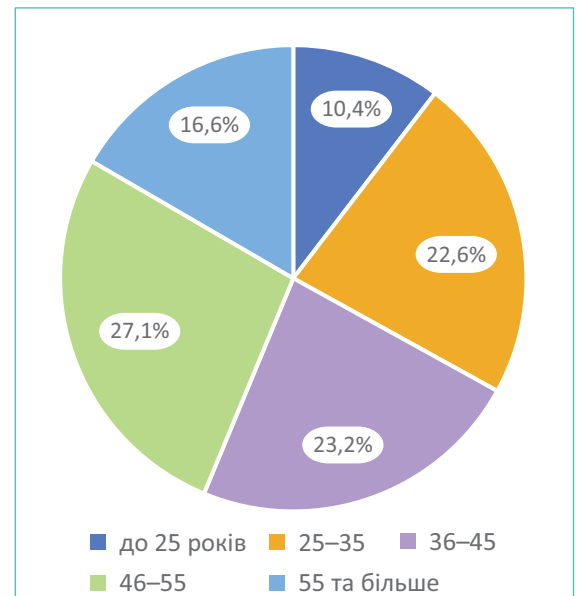


Рис. 2. Кількість респондентів, залежно від віку, %

У дослідженні взяли участь респонденти з **21** територіально-адміністративної одиниці України: 20 областей України та м. Києва (Таблиця 1). Найбільше в опитуванні представлені Харківська, Хмельницька, Одеська, Черкаська, Миколаївська, Дніпропетровська області та м. Київ. До опитування не долучилися педагоги Волинської, Луганської, Львівської та Сумської областей.

Розподіл респондентів за населеними пунктами, в яких вони проживають, представлено на Рис. 3. Найбільш активними в опитуванні були жителі міст (84,7%). Також серед респондентів є відносно невелика кількість жителів сіл (9,1%) та селищ міського типу (6,2%). Результати цього розподілу можуть свідчити про те, що педагоги, які проживають у містах, є більш поінформованими та/або вмотивованими до участі в онлайн-опитуваннях відповідної тематики.

Таблиця 1

### Розподіл опитаних за територіально-адміністративними одиницями, %

№	Область, місто	Кількість опитаних,%
1	Харківська область	29,1
2	Хмельницька область	20,2
3	Одеська область	16,0
4	Черкаська область	8,2
5	Миколаївська область	6,1
6	Дніпропетровська область	5,1
7	м. Київ	4,1
8	Запорізька область	1,8
9	Рівненська область	1,5
10	Чернігівська область	1,4
11	Вінницька область	1,3
12	Тернопільська область	1,2
13	Кіровоградська область	1,1
14	Житомирська область	1,0
15	Донецька область	0,8
16	Київська область	0,6
17	Волинська область	0,1
18	Івано-Франківська область	0,1
19	Полтавська область	0,1
20	Херсонська область	0,1
21	Чернівецька область	0,1

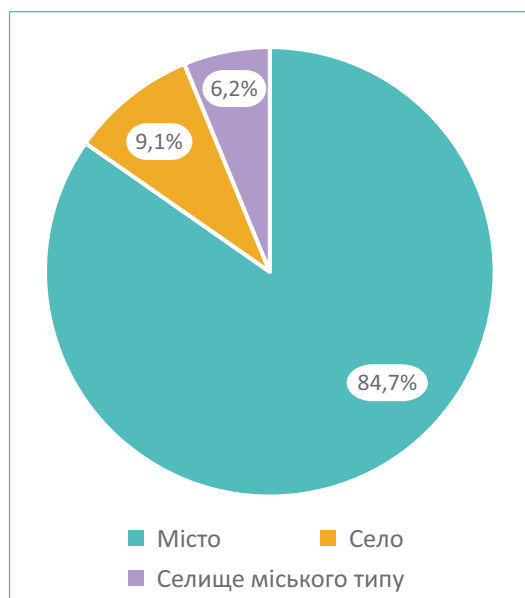


Рис. 3. Тип населеного пункту, в якому проживають респонденти, %

Лише 1,1% респондентів зазначили, що працюють у закладах освіти приватного типу власності. Такий розподіл за типами закладів представляє на загальну діючу мережу загальної середньої освіти.

Під час здійснення зрізу результатів опитування за приналежністю респондентів до певного типу населеного пункту надалі результати будуть висвітлюватися таким чином:

- респонденти, які проживають у міській місцевості (жители міст);
- респонденти, які проживають у сільській місцевості (жители сіл і селищ міського типу).

Розподіл респондентів залежно від типу закладу, в якому вони працюють, демонструє Рис. 4. Переважна більшість опитаних працює у загальноосвітніх школах (68,8%). Окрім того, участь в опитуванні взяли працівники гімназій (5,4%), ліцеїв (11,4%), навчально-виховних комплексів (11,5%) та закладів позашкільної освіти (2,9%). Абсолютна більшість закладів освіти, в яких працюють опитувані педагоги, відноситься до комунального типу власності (98,9%).

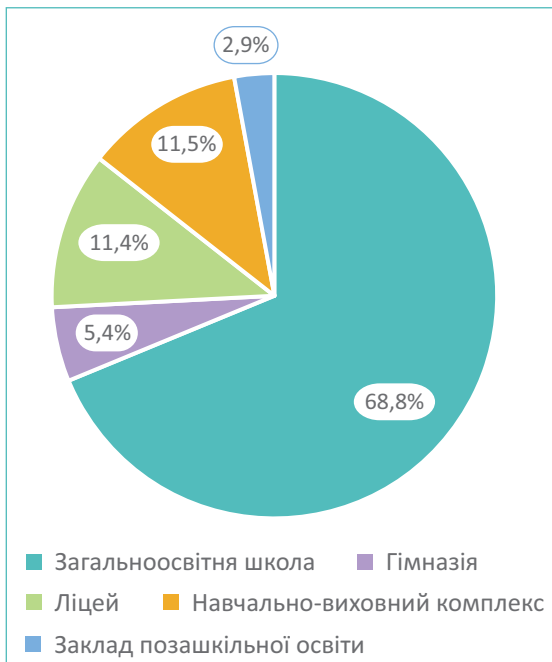


Рис. 4. Розподіл опитаних залежно від типу закладу, в якому працюють, %

Таблиця 2 демонструє розподіл респондентів залежно від займаної посади. Так, в опитуванні взяло участь широке коло вчителів-предметників, а також вчителі початкових класів, практичні психологи, соціальні педагоги, педагоги-організатори, вихователі ГПД, адміністратори ЗЗСО, методисти та керівники гуртків.

Більшість опитаних становлять вчителі початкових класів (19,1%), вчителі іноземної мови (10,5%), вчителі української мови та літератури (9,4%), вчителі історії України та всесвітньої історії (7,2%), адміністратори ЗЗСО (8,6%). 3,6% опитаних зазначили, що займають іншу посаду, ніж ті, які були запропоновані у переліку. Це означає, що в дослідженні будуть представлені думки педагогічних працівників широкого спектру займаних посад.

Таблиця 2

### Розподіл опитаних залежно від займаної посади, %

№	Назва посади	Кількість опитаних, %
1	Вчитель початкових класів	19,1
2	Іноземна мова	10,5
3	Українська мова та література	9,4
4	Адміністратор ЗЗСО	8,6
5	Історія України та всесвітня історія	7,2
6	Педагог-організатор	6,1
7	Математика	4,8
8	Інформатика	2,9
9	Фізична культура	2,9
10	Практичний психолог	2,8
11	Біологія	2,5
12	Зарубіжна література	2,3
13	Фізика	2,3
14	Вихователь ГПД	2,1
15	Керівник гуртка	1,8
16	Географія	1,7
17	Трудове навчання	1,7
18	Хімія	1,5
19	Методист	1,3
20	Правознавство та громадянська освіта	1,3
21	Соціальний педагог	1,2
22	Музичне мистецтво	0,8
23	Образотворче мистецтво	0,7
24	Захист України	0,7
25	Основи здоров'я	0,2
26	Економіка	0
27	Інше	3,6

Розподіл опитаних педагогів за приналежністю предмета їхнього викладання до певної освітньої галузі у відповідності до Державного стандарту загальної середньої освіти представлено на Рис. 5. Цей зріз засвідчує, що в дослідженні будуть представлені думки вчителів, які викладають предмети різної приналежності до освітніх галузей, зокрема, найбільше таких освітніх галузей, як «Мови і літератури» (22,2%), «Суспільствознавство» (8,5%), «Природознавство» (8%), а також інших освітніх галузей: «Математика» (4,8%), «Технології» (4,6%), «Здоров'я та фізична культура» (3,8%), «Мистецтво» (1,5%).

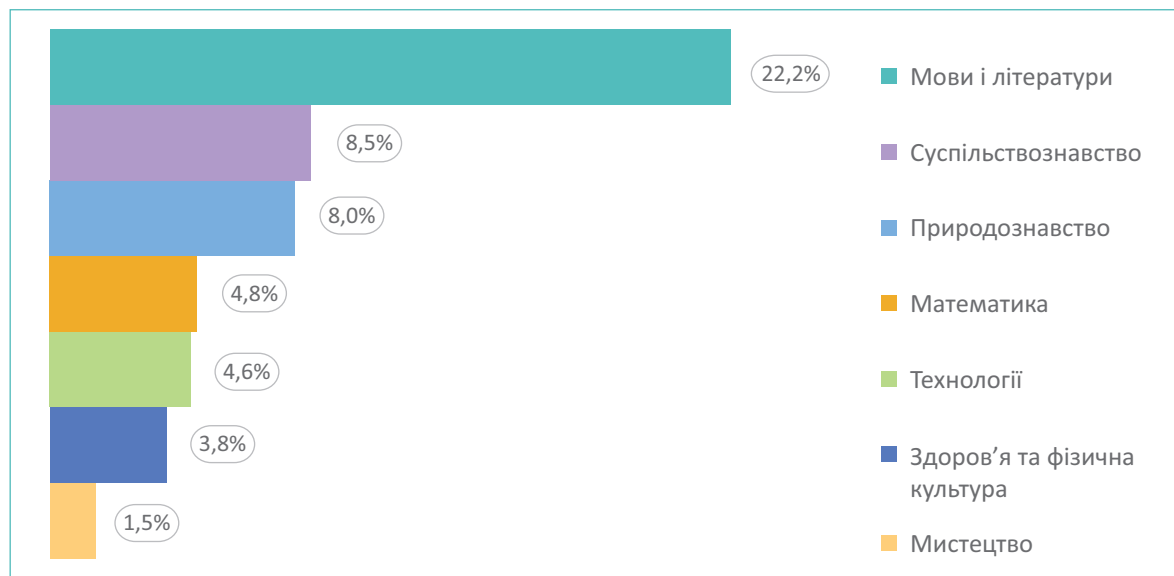


Рис. 5. Розподіл опитаних вчителів-предметників за приналежністю предмета їхнього викладання до певної освітньої галузі, % від загальної кількості опитаних

*Аналіз загальної інформації про респондентів засвідчив, що:*

- практичну більшість респондентів складають жінки (жінки – 92%, чоловіки – 8%), що загалом відповідає гендерній характеристиці професії вчителя в Україні.
- На основі відносно рівномірного розподілу респондентів за віковою характеристикою (до 25 років – 10,4 %, 25–35 – 22,6%, 36–45 – 23,2%, 46–55 – 27,1%, 55 та більше – 16,6%) можна припустити, що в дослідженні будуть представлені думки педагогів з різним професійним досвідом.
- Дослідженням охоплено респондентів, які представляють хоч і нерівномірно, однак практично всі територіально-адміністративні одиниці України.
- Практична більшість респондентів є жителями міст (84,7%), що може свідчити про те, що жителі сіл (9,1%) та селищ (6,2%) є менш зацікавленими долучатися до опитувань відповідної тематики або меншою мірою володіють цифровою грамотністю і роботою з додатками Google.
- Розподіл респондентів залежно від типу закладу, в якому вони працюють, характеризується перевагою опитаних, які працюють у загальноосвітніх школах (68,8%), однак і широким представленням працівників гімназій (5,4%), ліцеїв (11,4%), навчально-виховних комплексів (11,5%), закладів позашкільної освіти (2,9%). Це свідчить про перспективність впровадження громадянської парламентської просвіти в різних типах закладів освіти різної форми власності.
- Розподіл респондентів залежно від займаної посади є досить широким, що дає підстави стверджувати про зацікавленість педагогів і керівників закладів освіти у висловленні своєї позиції щодо впровадження громадянської парламентської просвіти в заклади загальної середньої та позашкільної освіти.

## 2.2 ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Для впровадження освітніх змін, зокрема й громадянської парламентської просвіти, важливими є сприятливий психологічний клімат і демократична організаційна культура. В опитуванні освітянам було запропоновано охарактеризувати ситуацію, що склалася у закладі, щодо існування психологічного клімату, сприятливого для педагогічної свободи та професійної творчості педагогів, залученості та включеності учнівства в життєдіяльність школи, відкритості адміністрації закладу освіти до впровадження освітніх інновацій як однієї із сприятливих передумов для впровадження громадянської парламентської просвіти.

Абсолютна більшість респондентів стверджує, що педагоги їхнього закладу освіти почувуються частиною шкільної спільноти (92,3%) і пишаються своєю школою (85,2%). Також слід відмітити, що не зважаючи на виклики, що постали перед вчителями в зв'язку з реформуванням галузі освіти та пандемією COVID-19, більшість педагогів, на думку респондентів, працюють із захопленням (66,7%). Однак 28,3% опитаних мали складність із висловленням своєї думки щодо ставлення педагогів до своєї роботи, а 12,7% – щодо ставлення педагогів до свого закладу освіти. Такі дані можуть свідчити про дискусивність і неоднозначність ситуації щодо існування позитивного психологічного клімату в їхніх закладах освіти по відношенню до педагогічного колективу.

Таблиця 3 демонструє розподіл респондентів за їх ставленням до психологічного клімату в закладі освіти, в якому вони працюють, по відношенню до педагогічного колективу.

Таблиця 3

### **Психологічний клімат у закладі освіти: фокусування на педагогів, %**

Твердження, що описують ситуацію у школі	Так, %	Ні, %	Складно відповісти, %
Педагоги почувуються частиною шкільної спільноти	92,3	1,2	6,5
Педагоги працюють із захопленням	66,7	5	28,3
Педагоги пишаються цією школою	85,2	2,1	12,7

У Таблиці 4 наведено розподіл респондентів за їх ставленням до психологічного клімату в закладі освіти щодо учнів. Переважна кількість опитаних стверджує, що учням подобається бути у школі (82,1%), вони почувуються частиною шкільної спільноти (87,5%) та активно залучаються до суспільної роботи (77,5%). Не зважаючи на такі позитивні показники, значна кількість респондентів мала складнощі із висловленням свого ставлення щодо психологічного клімату у закладі освіти по відношенню до учнів. Так, 16% опитаних не змогли визначитися із власною позицією щодо ставлення учнівства до своєї школи, 13,8% – суспільної активності учнів у закладі освіти й 11% – відчуття приналежності учнів до шкільної спільноти. Можна припустити, що в певних закладах освіти існують труднощі із створенням позитивного психологічного клімату для учнівської спільноти, або респонденти проявили обережність у висловленні своєї думки, так як не володіють повною інформацією.

Ще один фокус дослідження спрямовувався на адміністрацію закладів освіти. Таблиця 5 демонструє розподіл респондентів за їх ставленням щодо сприяння адміністрації розвитку культури педагогічної свободи, професійної творчості та інноваційної діяльності педагогічного колективу у закладі освіти. Так, опитані стверджують, що

Таблиця 4

### Психологічний клімат у закладі освіти: фокусування на учнів, %

Твердження, що описують ситуацію у школі	Так, %	Ні, %	Складно відповісти, %
Учням подобається бути в школі	82,1	1,9	16,0
Учні активно залучаються до суспільної роботи в школі	77,5	8,7	13,8
Учні почуваються частиною шкільної спільноти	87,4	1,6	11,0

Таблиця 5

### Психологічний клімат у закладі освіти: фокусування на адміністрації, %

Твердження, що описують ситуацію у школі	Так, %	Ні, %	Складно відповісти, %
Адміністрація з ентузіазмом підтримує освітні інновації та ініціативи педагогів	86,3	3,2	10,5
Адміністрація відсторонюється та не сприяє педагогам у реалізації їхніх ініціатив чи проєктів	6,5	85,0	8,5
Адміністрація не хоче зайвого клопоту та обмежується усталеним планом робіт	6,1	83,1	10,8

адміністрація не обмежується усталеним планом дій (83,1%), з ентузіазмом підтримує освітні інновації та ініціативи педагогів (86,3%), при цьому не відсторонюється та сприяє педагогам у реалізації їхніх ініціатив чи проєктів (85%). Загалом, можна стверджувати, що в більшості закладів освіти, де працюють респонденти, адміністрація сприяє створенню позитивного психологічного клімату. Водночас складність із визначеністю своєї позиції, може свідчити про існування у шкільних спільнотах певних проблем, пов'язаних із демократизацією управління і створенням атмосфери, що підтримує професійну свободу і творчість педагогів.

*Результати відповідей респондентів засвідчують, що ставлення освітян до психологічного клімату в своєму закладі освіти є переважно позитивним:*

- більшість педагогів у закладах освіти почуваються частиною шкільної спільноти (92,3%), працюють із захопленням (66,7%) та пишуться своєю школою (85,2%).
- Більшості учнів, на думку освітян, подобається бути в школі (82,1%), вони активно залучаються до життєдіяльності закладу освіти (77,5%) та почуваються частиною шкільної спільноти (87,4%).
- Адміністрація більшості закладів освіти не обмежується усталеним планом робіт (83,1%), з ентузіазмом підтримує освітні інновації та ініціативи педагогів (86,3%), сприяє у реалізації їхніх ініціатив та проєктів (85%).

*Однак, складність із відповідями в окремих педагогів може свідчити про існування проблем з психологічно комфортним кліматом у деяких закладах освіти.*

*Загалом, на основі результатів дослідження можна припустити про відкритість закладів освіти до впровадження освітніх інновацій, зокрема й громадянської парламентської просвіти.*



## 2.3 ВПРОВАДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

*Низка питань в опитуванні були призначені для виявлення стану використання елементів громадянської парламентської просвіти в діяльності закладів освіти. У цьому підрозділі розглядаються дані щодо наскрізного впровадження елементів громадянської парламентської просвіти в освітньому процесі через загальношкільну практику залученості учнівства до позакласних заходів, пов'язаних із ключовими темами громадянської освіти, а також застосування педагогами елементів громадянської парламентської просвіти у власній урочній та позаурочній діяльності.*

На час проведення дослідження, як стверджують респонденти, у 2020/2021 навчальному році в їхніх закладах освіти у переважній більшості були проведені заходи, що мають на меті розвиток громадянської активності учнів. Зокрема, це такі заходи, як підтримка воїнів, які захищають суверенітет України (96,2%); діяльність, пов'язана із захистом навколишнього середовища (92,7%); кампанії для підвищення обізнаності людей про соціальні та екологічні проблеми, запобігання торгівлі людьми, протидію домашньому насильству, антибулінгова кампанія (91,6%); спортивна діяльність для місцевої громади (88,3%); підтримка вразливих груп населення (84,4%); реалізація партисипативних учнівських проєктів (80,3%), культурна діяльність для місцевої громади (79,9%), проєкти з навчання демократії (75,8%). Також значне місце серед проведених заходів займають уроки парламентаризму (57,4%), відвідування учнями інституцій органів місцевої влади та самоврядування (56,2%), проводяться політичні школи або дебатні клуби для учнів (50,2%). Майже половина опитаних (48,9%) зазначили, що учні їхніх закладів освіти взяли участь в імітаційній грі – моделюванні виборчих процесів «Вибори М18». Таблиця 6 демонструє спрямованість заходів для учнівства, проведених закладами освіти в 2020–2021 н.р.

Таблиця 6

### **Спрямованість проведених в закладах освіти заходів для учнівства, %**

Спрямованість заходу	Так, %	Ні, %
Підтримка воїнів, які захищають суверенітет України	96,2	3,8
Діяльність, пов'язана з захистом навколишнього середовища (економія електроенергії та води, збір макулатури, переробка сміття, захист і підтримка безпритульних тварин тощо)	92,7	7,3
Кампанії для підвищення обізнаності людей про соціальні проблеми, екологічні проблеми, запобігання торгівлі людьми, протидію домашньому насильству, антибулінгова кампанія	91,6	8,4
Спортивна діяльність для місцевої громади	88,3	11,7
Діяльність, спрямована на охорону культурно-історичної спадщини місцевої громади	85,3	14,7
Підтримка вразливих груп населення	84,4	15,6
Партисипативні проєкти (участь дітей у вирішенні питань, що стосуються реалізації їхніх прав та інтересів у школі та громаді)	80,3	19,7
Культурна діяльність для місцевої громади (шкільний театр, музичні вистави тощо)	79,9	20,1
Проєкти з навчання демократії	75,8	24,2
Уроки парламентаризму	57,4	42,6
Відвідування інституцій органів державної влади та місцевого самоврядування (держадміністрації, ОТГ, міські/обласні ради, ВРУ)	56,2	43,8
Політичні школи або дебатні клуби для учнів	50,2	49,8
Імітаційна гра «Вибори М18»	48,9	51,1

Фокусуємось на результатах дослідження щодо проведення закладами освіти в поточному навчальному році заходів для учнівства, що містять елементи громадянської освіти (Рис. 6), можна стверджувати, що найбільш поширеними у шкільній практиці є проекти з навчання демократії (75,8%). В освітньому процесі, за даними респондентів, добре представлена діяльність з громадянської освіти (уроки парламентаризму (57,4%), організація відвідування учнями інституцій органів державної влади та місцевого самоврядування (56,2%), діяльність політичних шкіл та дебатних клубів (50,2%), участь учнівства в імітаційній грі «Вибори М18» (48,9%). Однак, варто зазначити, що в опитуванні активну участь брали педагоги із шкіл мережі М18 і парламентських осередків, тож припускаємо, що такі форми є все ще недостатньо поширеними в шкільному освітньому середовищі в значній кількості закладів освіти України. Це припущення певною мірою ґрунтується на факті, що 79,3% опитаних учнів зазначили, що вони не брали участі в уроках парламентаризму.

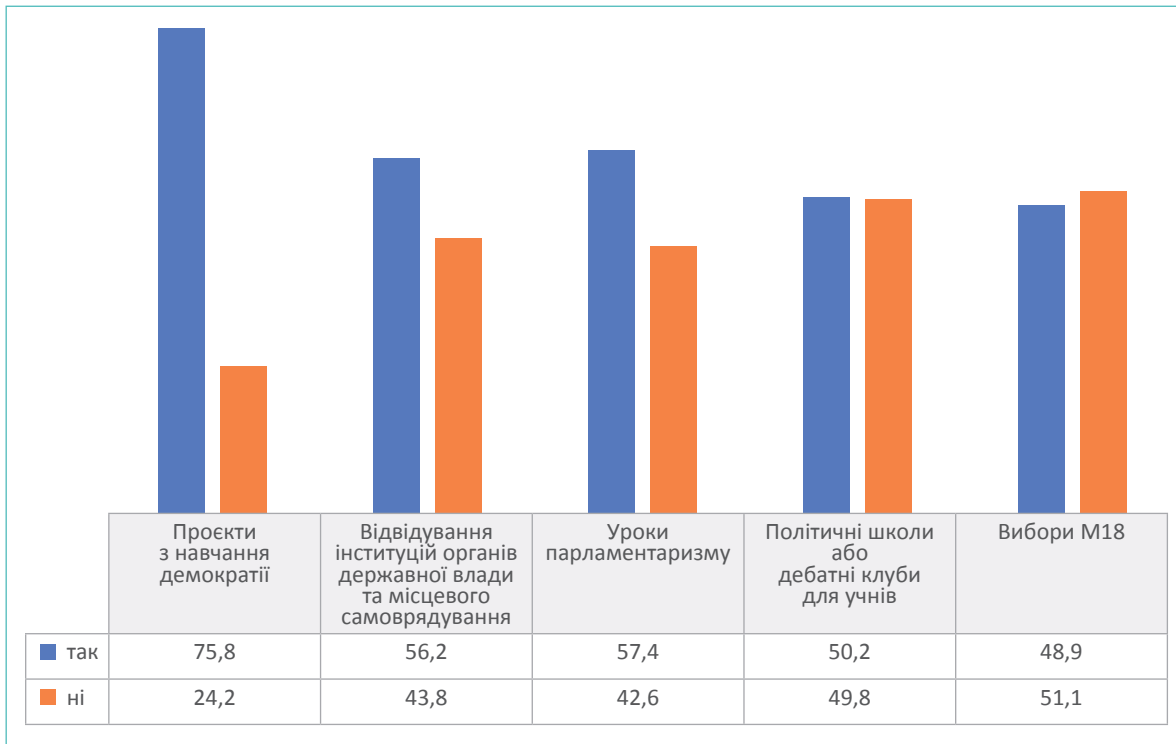


Рис. 6. Спрямованість проведених заходів для учнівства, які містять елементи громадянської парламентської просвіти, %

Зріз спрямованості проведених заходів для учнівства, які містять елементи громадянської парламентської просвіти, за приналежністю закладу освіти до певного типу населеного пункту (Табл. 7) засвідчив, що у закладах освіти міського типу дещо більше практикується проведення заходів з елементами громадянської парламентської просвіти, ніж у закладах освіти, що розташовані в селах та селищах. Так, позитивні відповіді опитаних щодо проведення у їхніх закладах заходів з елементами громадянської парламентської просвіти, які проживають і працюють у містах та селах (або селищах), розподілилися таким чином: реалізація проектів з навчання демократії – 78,8% та 65% (відповідно), відвідування інституцій органів державної влади та місцевого самоврядування – 56,4% та 56,5% (відповідно), проведення уроків парламентаризму – 59,3% та 47,5% (відповідно), діяльність політичних шкіл або дебатних клубів – 55% та 28% (відповідно), організація для учнівства імітаційної гри «Вибори М18» – 49,7% та 43% (відповідно).

**!?** 79,3% опитаних учнів не брали участі в уроках парламентаризму.

### Спрямованість проведених заходів для учнівства за приналежністю закладу освіти до певного типу населеного пункту, %

Спрямованість заходів, які проводяться у закладах освіти	Опитані, які працюють у міській місцевості		Опитані, які працюють у сільській місцевості	
	Так, %	Ні, %	Так, %	Ні, %
Проекти з навчання демократії	78,8	22,2	65,0	34,0
Відвідування інституцій органів державної влади та місцевого самоврядування	56,4	43,6	56,5	43,5
Уроки парламентаризму	59,3	40,7	47,5	52,5
Політичні школи або дебатні клуби для учнів	55,0	45,0	28,0	72,0
Імітаційна гра «Вибори М18»	49,7	50,3	43,0	57,0

Окреме питання стосувалося впровадження респондентами у своїй роботі елементів громадянської парламентської просвіти. Відповіді педагогів наведено в Таблиці 8. На думку освітян, учні, з якими вони працюють, у значній мірі мають можливість пропонувати теми й брати участь у прийнятті рішень щодо організації класних чи шкільних заходів (72,8%), досліджують та аналізують зібрану інформацію з інтернет-джерел щодо суспільних проблем (64,7%), а також досліджують та обговорюють актуальні проблеми шкільної/місцевої громади (55,6%). Однак, значна кількість опитаних зазначили, що лише інколи або ніколи не практикують такі елементи громадянської парламентської просвіти, як робота з учнями над проектами, що передбачають збирання інформації поза школою, зокрема проведення інтерв'ю та опитувань з представниками місцевої громади (58,1% та 7,1% відповідно), дослідження учнів, дискутування та дебаткування у групах на суспільно важливі проблеми (55,5% та 1,8% відповідно), участь учнів в імітаційних іграх, наприклад, «Вибори М18», «Модель ООН», «Модель Парламенту» (43 % та 17,6% відповідно).



**25,8% опитаних учнів отримують інформацію про політичне життя в країні від вчителів під час уроків.**

### Впровадження елементів громадянської парламентської просвіти, %

Елементи громадянської парламентської просвіти	Часто, %	Інколи, %	Ніколи, %
Учні пропонують теми і беруть участь у прийнятті рішень щодо організації класних чи шкільних заходів	72,8	24,5	2,7
Учні досліджують та аналізують зібрану інформацію з Інтернет-джерел щодо суспільних проблем	64,7	32,4	2,9
Учні досліджують та обговорюють актуальні проблеми шкільної/місцевої громади	55,6	40,6	3,8
Учні досліджують, дискутують та дебатують у групах на суспільно важливі проблеми	42,7	55,5	1,8
Учні беруть участь в імітаційних іграх «Вибори М18», «Модель ООН», «Модель Парламенту» тощо	39,4	43	17,6
Учні працюють над проектами, що передбачають збирання інформації поза школою (наприклад, проведення інтерв'ю з представниками місцевої громади, невеликі опитування)	34,8	58,1	7,1

У Таблиці 9 продемонстрований зріз респондентів у залежності від приналежності закладів освіти, в якому вони працюють, до певного типу населеного пункту. На цій основі

можна стверджувати, що педагоги, які працюють у містах, дещо частіше впроваджують у своїй професійній діяльності елементи громадянської парламентської просвіти, ніж ті, хто працює у сільській місцевості.

Таблиця 9

### **Впровадження елементів громадянської парламентської просвіти, % за приналежністю закладів освіти до певного типу населеного пункту**

Елементи громадянської парламентської просвіти	Опитані, які працюють у міській місцевості			Опитані, які працюють у сільській місцевості		
	Часто, %	Інколи, %	Ніколи, %	Часто, %	Інколи, %	Ніколи, %
Учні пропонують теми і беруть участь у прийнятті рішень щодо організації класних чи шкільних заходів	73,7	23,8	2,5	67,5	29,5	3,0
Учні досліджують та аналізують зібрану інформацію з Інтернет-джерел щодо суспільних проблем	67,0	30,6	2,4	52,0	42,0	6,0
Учні досліджують та обговорюють актуальні проблеми шкільної/місцевої громади	56,9	39,1	4,0	48,5	48,5	3,0
Учні досліджують, дискутують та дебатують у групах на суспільно важливі проблеми	44,5	53,8	1,7	33,0	65,0	2,0
Учні беруть участь в імітаційних іграх «Вибори М18», «Модель ООН», «Модель Парламенту» тощо	40,8	43,0	16,2	31,5	43,0	25,5
Учні працюють над проектами, що передбачають збирання інформації поза школою	34,8	58,3	6,9	35,5	56,5	8,0

Таблиця 10 містить зріз опитаних педагогів у відповідності до сфери їхньої професійної діяльності. Ці дані дають можливість відслідкувати частоту впровадження елементів громадянської парламентської просвіти певними категоріями респондентів: адміністраторами, вчителями початкових класів, вчителями, які викладають предмети певної освітньої галузі, а також іншими категоріями педагогів, зокрема, керівниками гуртів, методистами, вихователями ГПД, педагогами-організаторами, соціальними педагогами та практичними психологами. Так, частка тих, хто часто впроваджує елементи громадянської парламентської просвіти в своїй професійній діяльності виявилася більшою у таких категорій респондентів, як вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Здоров'я та фізична культура» (середній показник «часто» – 62%), освітньої галузі «Мистецтво» (середній показник «часто» – 60%), освітньої галузі «Природознавство» (середній показник «часто» – 54,5%). Середній показник «часто» для освітньої галузі «Суспільствознавство», яка включає такі предмети, як історія України та всесвітня історія, правознавство, громадянська освіта, склав 48%, що дещо менше, ніж в освітньої галузі «Мови і літератури» (53,9%) та «Математики» (53,2%). Найменший цей показник в освітньої галузі «Технології» (46,1%).

## Впровадження елементів громадянської парламентської просвіти, % від категорії опитаних за сферою професійної діяльності

Елементи громадянської парламентської просвіти	Адміністратор			Вчитель початкових класів			Вчителі, які викладають предмети «Мови і літератури»			Вчителі, які викладають предмети «Суспільствознавство»			Вчителі, які викладають предмети «Природознавство»			Вчителі, які викладають предмети «Математика»			Вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Технології»			Вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Здоров'я та фізична культура»			Вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Мистецтво»			Інші категорії педагогічних працівників		
	Часто, %	Інколи, %	Ніколи, %	Часто, %	Інколи, %	Ніколи, %	Часто, %	Інколи, %	Ніколи, %	Часто, %	Інколи, %	Ніколи, %	Часто, %	Інколи, %	Ніколи, %	Часто, %	Інколи, %	Ніколи, %	Часто, %	Інколи, %	Ніколи, %	Часто, %	Інколи, %	Ніколи, %	Часто, %	Інколи, %	Ніколи, %			
Учні пропонують теми і беруть участь у прийнятті рішень щодо організації класних чи шкільних заходів	72,3	26,8	0,9	75,1	20,9	4,0	75,2	22,4	2,4	60,7	36,6	2,7	68,9	28,2	2,9	71,0	29	0,0	76,7	20,0	3,3	82,0	16,0	2,0	70,0	20,0	10,0	72,8	24,8	2,4
Учні досліджують та аналізують зібрану інформацію з Інтернет-джерел щодо суспільних проблем	59,8	37,5	2,7	67,5	30,5	2,0	67,9	29	3,1	67,8	30,4	1,8	61,2	35,9	2,9	64,5	32,3	3,2	60,0	38,3	1,7	82,0	14,0	4,0	75,0	20,0	5,0	58,9	38,7	2,4
Учні досліджують та обговорюють актуальні проблеми шкільної/місцевої громади	48,2	51,8	0,0	57	38,6	4,4	61,4	36,2	2,4	48,8	46,4	4,8	53,4	43,7	2,9	62,9	33,9	3,2	46,7	48,3	5,0	72,0	20,0	8,0	60,0	30,0	10,0	51,6	42,7	5,7
Учні досліджують, дискутують та дебатують у групах на суспільно важливі проблеми	44,6	55,4	0,0	46,2	52,6	1,2	41,4	57,2	1,4	46,4	53,6	0	40,8	55,3	3,9	41,9	56,5	1,6	31,7	68,3	0,0	54,0	44,0	2,0	55,0	40,0	5,0	38,6	57,7	3,7
Учні беруть участь в імітаційних іграх «Вибори М18», «Модель ООН», «Модель Парламенту» тощо	34,8	42,9	22,3	33,3	41,4	25,3	42,4	42,4	15,2	33	46,5	20,5	41,7	46,6	12,7	45,2	40,3	14,5	38,3	50,0	11,7	48,0	40,0	12,0	55,0	30,0	15,0	41,5	43,5	15,0
Учні працюють над проектами, що передбачають збирання інформації поза школою	34,8	60,7	4,5	39,0	55,0	6,0	35,5	57,6	6,9	31,3	57,1	11,6	61,2	35,9	2,9	33,9	62,9	2,2	23,3	66,7	10,0	36,0	58,0	6,0	45,0	45,0	10,0	33,7	58,9	7,4

Результати опитування щодо впровадження елементів громадянської парламентської просвіти, свідчать про те, що:

- у переважній більшості закладів освіти достатня увага приділяється залученню учнівства до позашкільної суспільно-громадської діяльності. На це вказує кількість і спрямованість проведених позакласних і позашкільних заходів у 2020–2021 навчальному році.
- Найбільш поширеною практикою для закладів освіти є проведення заходів, спрямованих на підтримку воїнів, які захищають суверенітет України (96,2%); діяльність, пов'язана з захистом навколишнього середовища (92,7%), а також кампанії для підвищення обізнаності людей про соціальні проблеми, екологічні проблеми, запобігання торгівлі людьми, протидію домашньому насильству, антибулінгові кампанії (91,6%).
- Найбільш поширеними заходами з елементами громадянської парламентської просвіти в закладах освіти є проекти з навчання демократії (75,8%). У значній кількості закладів освіти практикуються уроки парламентаризму (57,4%), організація відвідування учнями інституцій органів державної влади та місцевого самоврядування (56,2%), діяльність політичних шкіл та дебатних клубів (50,2%). Досить поширеною практикою для закладів освіти є залучення учнівства до участі в імітаційній грі «Вибори М18» (48,9%), яка передбачає моделювання президентських, парламентських та місцевих виборів.
- У міських закладах освіти, порівняно з тими, що розташовані у сільській місцевості, більше практикується проведення заходів з елементами громадянської парламентської просвіти, таких як реалізація проектів з навчання демократії (78,8% та 65% відповідно), проведення уроків парламентаризму (59,3% та 40,7% відповідно), організація для учнівства імітаційної гри «Вибори М18» (49,7% та 43% відповідно). У закладах сільської місцевості порівняно з міськими практично не практикується діяльність політичних шкіл або дебатних клубів (28% та 55% відповідно). Сільські та міські заклади освіти достатньо часто організовують відвідування інституцій органів державної влади та місцевого самоврядування (56,5% та 56,4% відповідно).
- Більшість педагогів через наскрізний підхід приділяють значну увагу впровадженню у своїй роботі елементів громадянської парламентської просвіти, залучаючи учнів до прийняття рішень щодо організації класних чи шкільних заходів (72,8%), дослідження та аналізу зібраної інформації з інтернет-джерел щодо суспільних проблем (64,7%) та дослідження й обговорення актуальних проблем шкільної/місцевої громади (55,6%). Однак, все ще не є усталеною практикою реалізація проектів, що передбачають збирання інформації поза школою (34,9%), зокрема проведення інтерв'ю та опитувань з представниками місцевої громади, дослідження учнів, дискутування та дебатів у групах на суспільно важливі проблеми (42,7%), участь учнів в активних формах навчання, зокрема імітаційних іграх (39,3%), таких як «Вибори М18», «Модель ООН», «Модель Парламенту».
- Педагоги, які працюють у міських закладах освіти, частіше впроваджують елементи громадянської парламентської просвіти в своїй професійній діяльності, ніж ті, хто працює у сільській місцевості.
- Частота впровадження елементів громадянської парламентської просвіти не є рівномірною в практиці педагогів, які викладають предмети тієї чи іншої освітньої галузі.
- Водночас прослідковується спільна тенденція, яка полягає у тому, що більшість з опитаних освітян часто або іноді приділяють увагу громадянській парламентській просвіті у своїй професійній діяльності.

Загалом, на основі результатів дослідження можна припустити про існування потреби в оновленні підходів до здійснення громадянської парламентської просвіти в закладах освіти, зокрема, через впровадження цілеспрямованого навчання відповідної тематики учнівства різної вікової категорії.

## 2.4 ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ РОБОТИ ПІД ЧАС ВПРОВАДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ

Впровадження громадянської парламентської просвіти передбачає використання інтерактивних форм навчання. З метою виявлення готовності до використання у професійній діяльності інтерактивних форм роботи респондентам було запропоновано висловитися щодо спрямованості пройденого ними навчання з розвитку педагогічної майстерності та використання інтерактивних форм роботи; визначити свій рівень володіння цими формами роботи; вказати надавачів освітніх послуг, чиїми послугами скористалися педагоги для підвищення свого рівня володіння інтерактивними формами навчання. Задля з'ясування готовності цілеспрямовано впроваджувати громадянську парламентську просвіту опитаним було запропоновано визначити рівень їхньої обізнаності щодо змістових ліній громадянської парламентської просвіти.

Практична більшість педагогів зазначили, що на час проведення дослідження вони пройшли навчання з таких тем, як робота в групах (91,5%), вирішення проблем/конфліктів (89,9%), дискусія у колі (87,2%), квести (86,5%), рольова гра (84,7%), дослідницькі проекти (82,1%), соціальні проекти (77,3%). Менше половини опитаних педагогів проходили навчання з партисипативного проектування (40,6%) та третина (29,2%) – з технології форум-театру. На Рис. 7 представлено спрямованість навчання з розвитку педагогічної майстерності щодо використання інтерактивних форм роботи, яке респонденти проходили в 2020–2021 навчальному році.

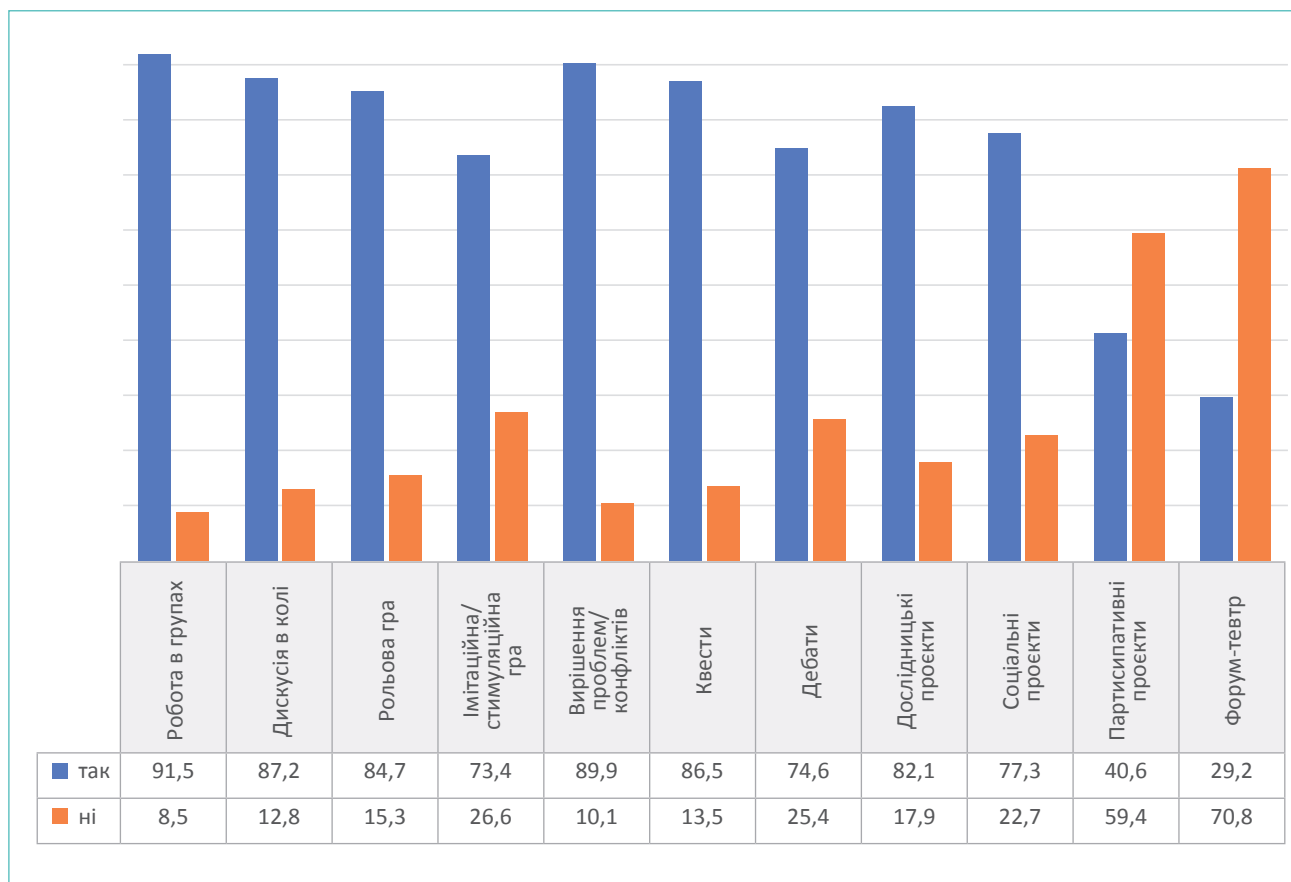


Рис. 7. Спрямованість пройденого навчання з розвитку педагогічної майстерності щодо використання інтерактивних форм роботи, %

Зріз спрямованості пройденого педагогами навчання з розвитку педагогічної майстерності щодо використання інтерактивних форм роботи за приналежністю закладу освіти до певного типу населеного пункту (Таблиця 11) засвідчив, що педагоги, які працюють у міській місцевості, мають дещо вищий рівень проходження навчання відповідної тематики, ніж ті, хто працює у сільській місцевості.

Таблиця 11

**Спрямованість пройденого навчання з розвитку педагогічної майстерності щодо використання інтерактивних форм роботи, % опитаних, за приналежністю закладу освіти до певного типу населеного пункту**

Спрямованість пройденого навчання з розвитку педагогічної майстерності щодо використання інтерактивних форм роботи	Опитані, які працюють у міській місцевості		Опитані, які працюють у сільській місцевості	
	Так, %	Ні, %	Так, %	Ні, %
Робота в групах	91,9	8,1	89,0	11,0
Дискусія в колі	88,4	11,6	80,5	19,5
Рольова гра	85,9	14,1	78,5	21,5
Імітаційна/стимуляційна гра	74,8	25,2	65,5	34,5
Вирішення проблем/конфліктів	89,8	10,2	90,5	9,5
Квести	86,9	13,1	84,5	15,5
Дебати	76,3	23,7	66,5	34,5
Дослідницькі проєкти	82,2	17,8	81,5	18,5
Соціальні проєкти	78,2	21,8	72,5	27,5
Партисипативні проєкти	41,1	58,9	37,5	62,5
Форум-театр	30,1	69,9	24,5	75,5

Таблиця 12 містить зріз опитаних у відповідності до сфери професійної діяльності. Ці дані дають можливість відслідкувати спрямованість пройденого навчання з розвитку педагогічної майстерності щодо використання інтерактивних форм роботи певними категоріями респондентів. Так, результати опитаних, які надали позитивну відповідь про проходження навчання з розвитку педагогічної майстерності щодо використання інтерактивних форм роботи, у відповідності до сфери професійної діяльності розподілилася таким чином: вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Мистецтво» (середній показник «так» – 85,9%), вчителі початкових класів (середній показник «так» – 78,7%), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Мови і літератури» (середній показник «так» – 75,5%), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Суспільствознавство» (середній показник «так» – 74,1%), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Технології» (середній показник «так» – 72,6%), адміністратори (середній показник «так» – 71,5%), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Здоров'я та фізична культура» (середній показник «так» – 71,7%), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Математика» (середній показник «так» – 70,9%), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Природознавство» (середній показник «так» – 70,1%). Середній відсоток інших категорій педагогічних працівників, які ствердили, що проходили відповідне навчання становить – 72,5%.

**!?** 25,2% опитаних учнів хотіли б дізнаватися про діяльність Парламенту завдяки участі у квестах, 23,5% – завдяки участі у дебатах, 21,6% – завдяки дискусії у класі.



Таблиця 12

### Спрямованість проведеного навчання з розвитку педагогічної майстерності щодо використання інтерактивних форм роботи, % від категорії опитаних за сферою професійної діяльності

Спрямованість проведеного навчання з розвитку педагогічної майстерності щодо використання інтерактивних форм роботи	Адміністратор		Вчитель початкових класів		Вчителі, які викладають «Мови і літератури»		Вчителі, які викладають «Суспільствознавство»		Вчителі, які викладають «Природознавство»		Вчителі, які викладають «Математика»		Вчителі, які викладають «Технології»		Вчителі, які викладають «Здоров'я та фізична культура»		Вчителі, які викладають «Предмети освітньої галузі «Мистецтво»		Інші категорії педагогічних працівників	
	Так, %	Ні, %	Так, %	Ні, %	Так, %	Ні, %	Так, %	Ні, %	Так, %	Ні, %	Так, %	Ні, %	Так, %	Ні, %	Так, %	Ні, %	Так, %	Ні, %	Так, %	Ні, %
Робота в групах	85,7	14,3	95,2	4,8	93,4	6,6	92,9	7,1	89,3	10,7	91,9	8,1	88,3	11,7	86,0	14,0	100	0	89,4	10,6
Дискусія в колі	81,3	18,7	92,4	7,6	87,9	12,1	86,6	13,4	84,5	15,5	87,1	12,9	81,7	18,3	88,0	12,0	95,0	5,0	85,8	14,2
Рольова гра	86,6	13,4	92,4	7,6	86,9	13,1	86,6	13,4	78,6	21,4	80,6	19,4	85,0	15,0	74,0	26,0	90,0	10,0	78,0	22,0
Імітаційна/стимуляційна гра	75,0	25,0	80,7	19,3	70,0	30,0	84,8	15,2	68,0	32,0	71,0	29,0	71,7	28,3	68,0	32,0	75,0	25,0	68,3	31,7
Вирішення конфліктів	91,1	8,9	90,8	9,2	90,7	9,3	89,3	10,7	86,4	13,6	90,3	9,7	90,0	10,0	80,0	20,0	100	0	90,2	9,8
Квести	83,0	17,0	88,4	11,6	89,0	11,0	89,3	10,7	82,5	17,5	80,6	19,4	86,7	13,3	84,0	16,0	100	0	84,6	15,4
Дебати	66,1	33,9	77,5	22,5	78,6	21,4	83,0	17,0	70,9	29,1	74,2	25,8	70,0	30,0	74,0	26,0	90,0	10,0	68,7	31,3
Дослідницькі проекти	79,5	20,5	89,6	10,4	81,4	18,6	78,6	21,4	88,3	11,7	80,6	19,4	78,3	21,7	76,0	24,0	95,0	5,0	76,8	23,2
Соціальні проекти	80,4	19,6	80,3	19,7	76,6	23,4	65,2	34,8	68,0	32,0	71,0	29,0	75,0	25,0	82,0	18,0	90,0	10,0	83,3	16,7
Партисипативні проекти	33,9	66,1	37,8	62,2	45,2	54,8	43,8	56,2	34,0	66,0	33,9	66,1	46,7	63,3	40,0	60,0	65,0	35,0	43,1	56,9
Форум-театр	24,1	75,9	41,4	58,6	30,3	69,7	15,2	84,8	20,4	79,6	19,4	80,6	25,0	75,0	34,0	66,0	45,0	55,0	29,3	70,7

У Таблиці 13 представлено рівень володіння респондентами інтерактивними формами навчання. Більшість педагогів (66,8%) оцінюють свій рівень володіння інтерактивними формами навчання як «достатній», 18,6% – як «високий». Як «середній» і «низький» визначили свій рівень володіння інтерактивними технологіями 13,7% та 1% опитаних відповідно. Поданий у таблиці зріз респондентів за приналежністю закладу освіти, в якому вони працюють, до міської чи сільської місцевості, свідчить про те, що частка респондентів, які оцінюють свій рівень як «високий» та «достатній» є дещо більшою для працівників міських закладів освіти у порівнянні з працівниками сільських закладів освіти.

Таблиця 13

### **Рівень володіння педагогами інтерактивними формами навчання, %**

Рівень	% від усіх респондентів	% від респондентів, які працюють у міських школах	% від респондентів, які працюють у сільських школах
Високий	18,6	19,4	14,0
Достатній	66,8	66,2	70,0
Середній	13,7	13,5	14,5
Низький	1,0	0,9	1,5

Таблиця 14 містить зріз опитаних у відповідності до сфери професійної діяльності. Ці дані дають можливість відслідкувати рівень володіння інтерактивними формами навчання певними категоріями респондентів. Так, результати опитаних, які стверджують, що володіють інтерактивними формами навчання на «високому» та «достатньому» рівнях у відповідності до сфер професійної діяльності розподілилася таким чином: вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Мистецтво» (25% та 75% відповідно), адміністратори (18,8% та 73,2% відповідно), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Мови і літератури» (23,8% та 66,6% відповідно), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Математика» (29% та 61,3% відповідно), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Природознавство» (14,6% та 72,8% відповідно), вчителі початкових класів (15,3% та 72,3% відповідно), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Суспільствознавство» (16,1% та 64,3% відповідно), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Технології» (20% та 56,7% відповідно), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Здоров'я та фізична культура» (14% та 60%). 15,9% інших категорій педагогічних працівників, серед яких педагоги організатори, практичні психологи, соціальні педагоги, керівники гуртків, методисти та ін., зазначили, що їхній рівень володіння інтерактивними формами навчання є «високим», 61,8% оцінили його як «середній».

Таблиця 14

### **Рівень володіння педагогами інтерактивними формами навчання, % від категорії опитаних за сферою професійної діяльності**

Рівень володіння інтерактивними формами навчання	Високий, %	Достатній, %	Середній, %	Низький, %
Адміністратор	18,8	73,2	6,3	1,7
Вчитель початкових класів	15,3	72,3	12,0	0,4
Вчитель, який викладає предмети освітньої галузі «Мови і літератури»	23,8	66,6	9,3	0,3
Вчитель, який викладає предмети освітньої галузі «Суспільствознавство»	16,1	64,3	18,8	0,8

(Закінчення таблиці 14)

Рівень володіння інтерактивними формами навчання	Високий, %	Достатній, %	Середній, %	Низький, %
Вчитель, який викладає предмети освітньої галузі «Природознавство»	14,6	72,8	10,7	1,9
Вчитель, який викладає предмети освітньої галузі «Математика»	29,0	61,3	9,7	0
Вчитель, який викладає предмети освітньої галузі «Технології»	20,0	56,7	23,3	0
Вчитель, який викладає предмети освітньої галузі «Здоров'я та фізична культура»	14,0	60,0	24,0	2,0
Вчитель, який викладає предмети освітньої галузі «Мистецтво»	25,0	75,0	0	0
Інші категорії педагогічних працівників	15,9	61,8	20,3	2,0

Для підвищення свого рівня володіння інтерактивними формами навчання респонденти користуються широким спектром надавачів освітніх послуг в сфері післядипломної педагогічної освіти, що проілюстровано на Рис. 8. Опитувані мали можливість обрати декілька варіантів відповіді, а також запропонувати власні варіанти. Більшість респондентів (64,8%) скористалися освітніми послугами закладів освіти, таких як університет, інститут, коледж, школа, 21,8% – послугами громадських організацій, 11,8% – міжнародних організацій, 5,3% – комерційних компаній, 5,1% – фізичних осіб-підприємців. Використавши можливість запропонувати свій варіант відповіді, 71,4% педагогів зазначили, що для підвищення рівня володіння інтерактивними формами роботи вони проходили навчання на базі інститутів післядипломної педагогічної освіти, а 2,2% – у формі самоосвіти. 0,4% педагогів стверджують, що навчання з використання інтерактивних форм навчання не проходили.



Рис. 8. Спектр надавачів освітніх послуг, чіми послугами скористалися педагоги для підвищення свого рівня володіння інтерактивними формами навчання, %

Провідним завданням дослідження було встановити рівень обізнаності респондентів щодо змістових ліній громадянської парламентської просвіти й готовності до їх впровадження в освітній процес. Слід відмітити, що переважна більшість опитаних зазначили про свою недостатню готовність або повну неготовність впроваджувати в освітній процес змістові лінії громадянської парламентської просвіти (Таблиця 15).

Респонденти зазначили, що добре обізнані щодо таких змістових ліній громадянської парламентської просвіти й готові їх впроваджувати в освітній процес, як історія парламентаризму в Україні –

20,9%, структура ВРУ – 26,9%, функції ВРУ – 29,1%, регламент ВРУ – 19,4%, процедура прийняття закону – 27,8%, вибори до ВРУ – 35,7%, права, повноваження та обов'язки народного депутата України – 29%, вплив громадян на діяльність ВРУ – 21,7%. Найбільшу готовність педагоги висловили щодо викладання таких тем, як вибори до місцевих органів влади (45,2%) та функції місцевих органів влади (41,8%). Найбільшу неготовність педагоги висловили щодо викладання таких тем, як регламент ВРУ (11,9%), вплив громадян на діяльність ВРУ (11,8%), історія парламентаризму в Україні (10,7%), структура ВРУ (10,7%).

Таблиця 15

**Рівень обізнаності педагогів щодо змістових ліній громадянської парламентської просвіти й готовності їх впровадження в освітній процес, %**

Змістові лінії громадянської парламентської просвіти	Добре готовий/ва, %	Недостатньо готовий/ва, %	Зовсім неготовий/ва, %
Історія парламентаризму в Україні	20,9	68,4	10,7
Структура ВРУ	26,9	62,4	10,7
Функції ВРУ	29,1	61,9	9,0
Регламент ВРУ	19,4	68,7	11,9
Процедура прийняття закону	27,8	62,8	9,4
Вибори до місцевих органів влади	45,2	49,2	5,6
Функції місцевих органів влади	41,8	52,9	5,3
Вибори до ВРУ	35,7	56,8	7,5
Права, повноваження та обов'язки народного депутата України	29,0	61,6	9,4
Вплив громадян на діяльність ВРУ	21,7	66,5	11,8

Зріз рівня обізнаності педагогів щодо змістових ліній громадянської парламентської просвіти й готовності їх впровадження в освітній процес за приналежністю закладу освіти до певного типу населеного пункту (Табл. 16) засвідчив, що педагоги, які працюють у міській місцевості, мають дещо більший рівень готовності по усім складовим змістових ліній громадянської парламентської просвіти, окрім питань, що стосуються виборів до місцевих органів влади та їх функцій. Педагоги, які працюють у міських закладах освіти найбільше неготові до викладання таких тем, як вплив громадян на діяльність ВРУ (11,7%), регламент ВРУ (11,7%), структура ВРУ (10,5%). Педагоги, які працюють у сільських закладах освіти найбільше неготові викладати такі теми, як історія парламентаризму в Україні (13,5%), вплив громадян на діяльність ВРУ (12,5%), структура ВРУ (11,5%).

Таблиця 16

**Рівень обізнаності педагогів щодо змістових ліній громадянської парламентської просвіти й готовності їх впровадження в освітній процес, % опитаних, за приналежністю закладу освіти до певного типу населеного пункту**

Змістові лінії громадянської парламентської просвіти	Опитані, які працюють у міській місцевості			Опитані, які працюють у сільській місцевості		
	Добре готовий/ва, %	Недостатньо готовий/ва, %	Зовсім неготовий/ва, %	Добре готовий/ва, %	Недостатньо готовий/ва, %	Зовсім неготовий/ва, %
Історія парламентаризму в Україні	21,8	67,9	10,3	16,0	70,5	13,5
Структура ВРУ	27,1	62,4	10,5	26,0	62,5	11,5
Функції ВРУ	29,5	61,4	9,1	27,0	64,0	9,0

(Закінчення таблиці 16)

Змістові лінії громадянської парламентської просвіти	Опитані, які працюють у міській місцевості			Опитані, які працюють у сільській місцевості		
	Добре готовий/ва, %	Недостатньо готовий/ва, %	Зовсім неготовий/ва, %	Добре готовий/ва, %	Недостатньо готовий/ва, %	Зовсім неготовий/ва, %
Регламент ВРУ	19,8	68,5	11,7	17,0	70,0	13,0
Процедура прийняття закону	28,2	62,4	9,4	25,5	65,0	9,5
Вибори до місцевих органів влади	43,8	50,6	5,6	53,5	41,0	5,5
Функції місцевих органів влади	40,1	54,1	5,8	51,0	46,5	2,5
Вибори до ВРУ	35,7	56,7	7,6	35,5	57,5	7,0
Права, повноваження та обов'язки народного депутата України	29,1	61,4	9,5	28,5	62,5	9,0
Вплив громадян на діяльність ВРУ	21,9	66,4	11,7	20,5	67,0	12,5

**!?** 26% опитаних учнів не змогли визначити жодної функції Парламенту України.

Таблиця 17 містить зріз опитаних у відповідності до сфери професійної діяльності. Ці дані дають можливість відслідкувати рівень обізнаності різних категорій педагогів щодо змістових ліній громадянської парламентської просвіти й готовності їх впровадження в освітній процес. Так, результати опитаних, які стверджують, що добре готові до впровадження громадянської парламентської просвіти, у відповідності до сфери

професійної діяльності розподілилася таким чином: вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Суспільствознавство» (середній показник – 53,8%), адміністратори (середній показник – 34,5%), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Здоров'я та фізична культура» (середній показник – 32,4%), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Мистецтво» (середній показник – 32%), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Природознавство» (середній показник – 29,6%), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Мови і літератури» (середній показник – 27,5%), вчителі початкових класів (середній показник – 26,5%), вчителі, які викладають предмети освітніх галузей «Математика» (23,7%) та «Технології» (18,2%). Середній показник інших категорій педагогічних працівників «добре підготовлений» становить 25,6%.

Для підвищення рівня своєї готовності до впровадження громадянської парламентської просвіти респонденти обрали б різні форм навчання (Рис. 9). Опитувані мали

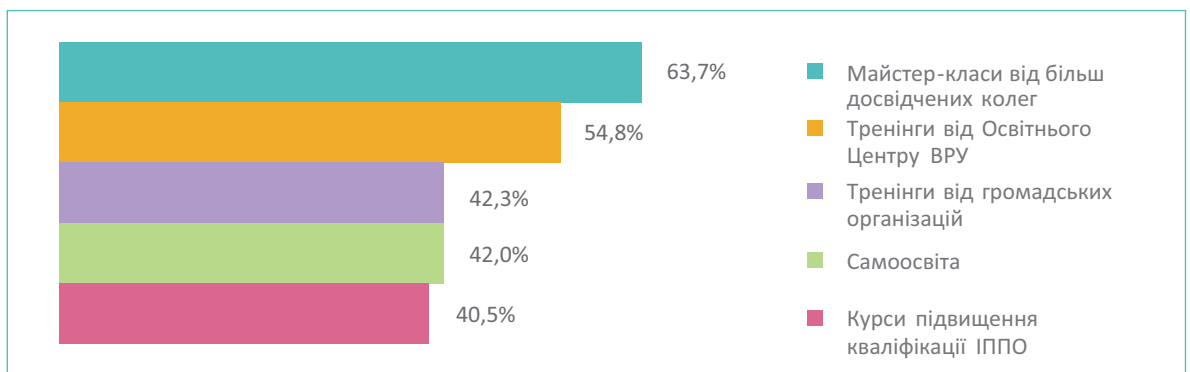


Рис. 9. Форми навчання для підвищення рівня готовності педагогів до впровадження громадянської парламентської просвіти, %

## Рівень обізнаності педагогів щодо змістових ліній громадянської парламентської освіти та готовності їх впровадження в освітній процес, % від категорій опитаних за сферою професійної діяльності

Змістові лінії громадянської парламентської освіти	Адміністратор			Вчитель початкових класів			Вчитель предметів освітньої галузі «Мови і літератури»			Вчитель предметів освітньої галузі «Суспільствознавство»			Вчитель предметів освітньої галузі «Математика»			Вчитель предметів освітньої галузі «Технології»			Вчитель предметів освітньої галузі «Здоров'я та фізична культура»			Вчитель предметів освітньої галузі «Мистецтво»			Інші категорії педагогічних працівників		
	Добре готовий/ва, %	Недостатньо готовий/ва, %	Зовсім неготовий/ва, %	Добре готовий/ва, %	Недостатньо готовий/ва, %	Зовсім неготовий/ва, %	Добре готовий/ва, %	Недостатньо готовий/ва, %	Зовсім неготовий/ва, %	Добре готовий/ва, %	Недостатньо готовий/ва, %	Зовсім неготовий/ва, %	Добре готовий/ва, %	Недостатньо готовий/ва, %	Зовсім неготовий/ва, %	Добре готовий/ва, %	Недостатньо готовий/ва, %	Зовсім неготовий/ва, %	Добре готовий/ва, %	Недостатньо готовий/ва, %	Зовсім неготовий/ва, %	Добре готовий/ва, %	Недостатньо готовий/ва, %	Зовсім неготовий/ва, %	Добре готовий/ва, %	Недостатньо готовий/ва, %	Зовсім неготовий/ва, %
Історія парламентаризму в Україні	20,5	67,9	11,6	17,7	72,3	10,0	22,1	67,2	10,7	48,2	50,0	1,8	20,4	72,8	7,8	6,5	77,4	16,1	15,0	73,0	12,0	25,0	65,0	10,0	16,3	69,9	13,8
Структура ВРУ	30,4	60,7	8,9	22,9	68,7	8,4	23,8	64,5	11,7	55,3	42,0	2,7	31,1	57,3	11,6	16,1	64,5	19,4	12,0	70,0	18,0	35,0	50,0	15,0	21,5	65,9	12,6
Функції ВРУ	33,0	60,7	6,3	24,5	67,1	8,4	27,6	63,1	9,3	57,1	41,1	1,8	31,1	61,2	7,7	17,7	61,3	21,0	13,0	62,0	25,0	30,0	55,0	15,0	21,1	69,1	9,8
Регламент ВРУ	15,2	75,0	9,8	19,3	69,0	11,7	19,3	69,0	11,7	41,1	54,5	4,4	18,4	70,9	10,7	11,3	66,1	22,6	17,0	68,0	15,0	30,0	55,0	15,0	17,1	69,5	13,4
Процедура прийняття закону	32,1	59,8	8,1	25,4	65,0	9,6	25,2	62,7	12,1	58,0	40,2	1,8	25,2	63,1	11,7	12,9	69,4	17,7	8,0	72,0	20,0	30,0	65,0	5,0	24,4	67,5	8,1
Вибори до місцевих органів влади	58,0	40,2	1,8	42,2	53,8	4,0	43,1	50,7	6,2	60,7	34,8	4,5	48,5	44,7	6,8	32,3	56,5	11,2	5,0	52,0	43,0	45,0	50,0	5,0	41,5	51,6	6,9
Функції місцевих органів влади	54,3	42,0	2,7	38,6	57,4	4,0	40,0	53,4	6,6	55,4	42,0	2,6	47,6	48,5	3,9	29,0	61,3	9,7	5,0	58,0	37,0	40,0	50,0	10,0	37,0	56,5	6,5
Вибори до ВРУ	45,5	49,1	5,4	30,1	63,1	6,8	30,7	60,8	8,5	64,3	33,9	1,8	38,8	54,4	6,8	29,0	58,1	12,9	7,0	68,0	25,0	40,0	50,0	10,0	31,3	59,8	8,9
Права повноваження та обов'язки народного депутата України	34,8	60,7	4,5	25,3	67,1	7,6	23,4	64,8	11,8	54,5	42,9	2,6	35,9	56,3	7,8	16,1	69,4	14,5	5,0	73,0	22,0	30,0	60,0	10,0	28,5	58,5	13,0
Вплив громадян на діяльність ВРУ	21,4	74,1	4,5	19,3	72,7	8,0	20,0	64,1	15,9	43,8	50,0	6,2	21,4	68,0	10,6	11,3	72,6	16,1	17,0	63,0	20,0	15,0	70,0	15,0	19,1	67,1	13,8

можливість обрати декілька варіантів відповіді. Вподобання педагогів розподілилися практично рівномірно між такими запропонованими у переліку формами освітніх послуг, як тренінги від громадських організацій (42,3%) та курси підвищення кваліфікації ІППО (40,5%). Однак, найбільше переваги опитані надали майстер-класам від більш досвідчених колег (63,7%) та тренінгам від Освітнього Центру ВРУ (54,8%). Значне місце у підвищенні рівня готовності до впровадження громадянської парламентської просвіти також було б приділено самоосвіті – 42%.

*Отже, результати опитування педагогів щодо їхньої готовності до використання у професійній діяльності інтерактивних форм навчання та до впровадження громадянської парламентської просвіти в освітній процес закладів освіти свідчать, що:*

- *педагоги приділяють достатню увагу навчанню з розвитку педагогічної майстерності щодо використання інтерактивних форм роботи. Практична більшість педагогів пройшли навчання з таких тем, як робота в групах (91,5%), дискусія в колі (87,2%), рольова гра (84,7%), дослідницькі проекти (82,1%), імітаційна/симуляційна гра (73,4%), вирішення проблем/конфліктів (89,9%), квести (86,5%), дебати (74,6%), соціальні проекти (77,3%). Також значна кількість педагогів проходила навчання з партисипативного проектування (40,6%) і технології форум-театру (29,2%). Педагоги, які працюють у міській місцевості, мають дещо вищий рівень проходження навчання відповідної тематики, ніж ті, хто працює у сільській місцевості. Найвищий показник проходження навчання щодо інтерактивних форм роботи з учнями мають вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Мистецтво», вчителі початкових класів, вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Мови і літератури».*
- *Більшість педагогів оцінюють свій рівень володіння інтерактивними формами навчання як «достатній» (66,8%) і «високий» (18,6%). Частка респондентів, які оцінюють свій рівень як «високий» і «достатній» є більшою для працівників міських закладів освіти порівняно з працівниками сільських закладів освіти. Найбільше володіють інтерактивними формами навчання на «високому» та «достатньому» рівнях вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Мистецтво», адміністратори, вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Мови і літератури».*
- *У переважній більшості для підвищення власного професійного рівня щодо використання інтерактивних форм навчання педагоги скористалися послугами інститутів післядипломної педагогічної освіти (71,4%). Спектр надавачів послуг відповідної тематики достатньо широкий: заклади освіти (університет, інститут, коледж, школа) (64,8%), громадські організації (21,8%), міжнародні організації (11,8%), комерційні компанії (5,3%) та фізичні особи-підприємці (5,1%). Невелика кількість педагогів займалася самоосвітою (2,2%), або ж зовсім не проходили подібного навчання (0,4%).*
- *Переважна більшість педагогів недостатньо готові або зовсім неготові впроваджувати в освітній процес змістові лінії громадянської парламентської просвіти. Найбільшу готовність педагоги мають щодо викладання таких тем, як вибори до місцевих органів влади (45,2%) та функції місцевих органів влади (41,8%). Найменше готові вчителі до викладання таких тем, як регламент ВРУ (19,4%), вплив громадян на діяльність ВРУ (21,7%), історія парламентаризму в Україні (20,9%), структура ВРУ (26,9%). Це стосується як педагогів, які працюють у міських закладах освіти, так і педагогів з сільських шкіл.*
- *Найвищий показник «добре готовий» до впровадження громадянської парламентської просвіти мають вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Суспільство-знавство» та адміністратори. Несподіванкою виявилось, що опитані вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Здоров'я та фізична культура», також мають високу ступінь готовності до роботи за напрямком громадянської парламентської просвіти, що підтверджує актуальність цього напрямку в освітньому процесі.*

- Для підвищення рівня своєї готовності до впровадження громадянської парламентської просвіти переважна більшість педагогів надала б перевагу майстер-класам від більш досвідчених колег (63,7%) і тренінгам від Освітнього Центру ВРУ (54,8%), а також навчанню від громадських організацій (42,3%) та курсам підвищення кваліфікації ІППО (40,5%). Значна роль у підвищенні рівня готовності до впровадження громадянської парламентської просвіти належить самоосвіті (42%).

Аналіз онлайн-опитування педагогів засвідчив, що педагоги мають достатню методичну готовність до використання інтерактивних технологій навчання. Водночас готовність педагогів до впровадження громадянської парламентської просвіти загалом недостатня. Для її підвищення необхідно здійснити цілеспрямовані заходи щодо поглиблення обізнаності вчителів і адміністрації закладів освіти із змістом громадянської парламентської просвіти та організації навчання з професійного розвитку освітян.

## 2.5 ОПЕРАЦІЙНО-ТЕХНІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ І СТАН ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

У заключній частині опитування респондентам пропонувалося визначити свій рівень володіння інформаційно-комунікаційними технологіями та охарактеризувати інформаційно-цифрове освітнє середовище в закладі освіти для виявлення операційно-технічної готовності вчителів до впровадження громадянської парламентської просвіти в умовах змішаного формату навчання через пандемію, викликану вірусом COVID-19.

Респонденти відповідали, які онлайн-ресурси вони використовують під час підготовки до уроків і під час освітнього процесу. Опитувані мали можливість обрати декілька варіантів відповіді, а також запропонувати свої варіанти. Спектр використання респондентами різних ресурсів для підготовки до проведення онлайн-уроків представлено в Таблиці 18. Найбільш широко опитані педагоги використовують платформи «На Урок» (84,3%), Youtube (81,6 %) та «Всеосвіта» (72,5%). Значна кількість педагогів під час підготовки до онлайн-уроків звертається до Всеукраїнської школи онлайн (44,9%) та відкритих онлайн-уроків (40%), матеріалів освітніх спільнот у Facebook (40%), платформи EdEra (41,6%), онлайн-курсів (32,3%), матеріалів блогів колег (23,7%) та платформи Prometheus (21,8%). Окремі педагоги використовують такі онлайн-ресурси, як Kahoot (10%), Classtime (8,4%), TED (2,1%), Edpuzzle (1,2%) Liveworksheets (0,1%), Вікіпедія (0,1%), British Council (0,1%), Quizlet (0,1%), а також розробки уроків інших вчителів, які доступні онлайн (0,2%).

Таблиця 18

### Використання педагогами онлайн-ресурсів для підготовки до проведення уроків, %

Онлайн-ресурси	%
На Урок	84,3
Youtube	81,6
Всеосвіта	72,5
Всеукраїнська школа онлайн	44,9
EdEra	41,6
Матеріали освітніх спільнот Facebook	40,0
Відкриті онлайн-уроки	40,0



(Закінчення таблиці 18)

Онлайн-ресурси	%
Онлайн-курси	32,3
Матеріали блогів	23,7
Prometheus	21,8
Kahoot	10,0
Classtime	8,4
TED	2,1
Edpuzzle	1,2
Розробки уроків інших вчителів, які доступні онлайн	0,2
Liveworksheets	0,1
Вікіпедія	0,1
British Council	0,1
Quizlet	0,1

Респонденти зазначили, які цифрові інструменти вони використовують, щоб проводити уроки та спілкуватись з учнями під час дистанційного та змішаного навчання в умовах пандемії COVID-19. Опитувані мали можливість обрати декілька варіантів відповіді, а також запропонувати свої варіанти. Результати опитування (Таблиця 19) свідчать про широкий спектр інструментів, який використовується педагогами. Найбільша перевага надається таким з них, як Viber (87,8%), Zoom (81,2%), а також «МійКлас» (30%), навчальній платформі закладу освіти (29,1%), Telegram (23,6%), електронному щоденнику (22%), Google Apps for Education (19,6%), Skype (18,1%). Інші інструменти дистанційного та змішаного навчання використовуються педагогами достатньо рідко, зокрема, це: Padlet (7,7%), WhatsApp (6,8%), JitsiMeet (5,4%), Moodle (4,6%), Microsoft Teams (3,3%), ClassDojo (3,3), Tik-Tok (2,8%), Google Meet (2,3%), Google Classroom (2%) та ін.

Таблиця 19

**Спектр використовуваних педагогами інструментів  
дистанційного та змішаного навчання для проведення уроків  
та спілкування з учнями, %**

Інструменти дистанційного та змішаного навчання	%
Viber	87,8
Zoom	81,2
Сайт закладу освіти	41,9
МійКлас	31,0
Навчальна платформа закладу освіти	29,1
Telegram	23,6
Електронний щоденник	22,2
Google Apps for Education	19,6
Skype	18,1
Padlet	7,7
WhatsApp	6,8
JitsiMeet	5,4
Moodle	4,6
Microsoft Teams	3,3
ClassDojo	3,3

(Закінчення таблиці 19)

Інструменти дистанційного та змішаного навчання	%
Tik-Tok	2,8
Google meet	2,3
Google classroom	2,0
Twitter	1,4
CiscoWebex	0,7
Human	0,6
Edmodo	0,3
LearningApps	0,3
Власний сайт, блог	0,2
Discord	0,2
Instagram	0,1
Googl jambord	0,1
InShort	0,1
Prosvita	0,1
На Урок	0,1
Інше	0,3

Більшість педагогів (63,3%) оцінюють свій рівень володіння цифровими інструментами для дистанційного та змішаного навчання як «достатній», 18,3% – як «високий», а 16,9% – як «середній». Як «низький» свій рівень володіння інтерактивними технологіями визначили лише 1,5% опитаних. Таблиця 20 демонструє рівень володіння респондентами цифровими інструментами для дистанційного та змішаного навчання.

Зріз за територіальною приналежністю закладів освіти, в яких працюють опитані, засвідчив, що дещо більша кількість педагогів, які працюють у міських школах, визначили свій рівень володіння цифровими інструментами для дистанційного та змішаного навчання як «високий» у порівнянні із педагогами, які працюють у сільських школах.

**!?** 66,4% опитаних учнів хотіли б отримувати інформацію про діяльність Парламенту в Telegram.

Таблиця 20

### Рівень володіння педагогами цифровими інструментами для дистанційного та змішаного навчання, %

Рівень	% від усіх респондентів	% від респондентів, які працюють у міській місцевості	% від респондентів, які працюють у сільській місцевості
Високий	18,3	18,8	15,5
Достатній	63,3	63,1	64,0
Середній	16,9	16,7	18,5
Низький	1,5	1,4	2,0

Таблиця 21 містить зріз опитаних у відповідності до сфери професійної діяльності. Ці дані дають можливість відслідкувати рівень володіння різними категоріями педагогів цифровими інструментами для дистанційного та змішаного навчання. Так, результати опитаних, які стверджують, що володіють інтерактивними формами навчання на «високому» та «достатньому» рівнях у відповідності до сфер професійної діяльності розподілилася таким чином: вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Мистецтво» (25% та 75% відповідно), адміністратори (16,1% та 69,6% відповідно), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Мови і літератури» (20% та 64,1% відповідно), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Технології» (36,7% та

46,7% відповідно), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Природознавство» (20,4% та 62,1% відповідно), вчителі початкових класів (15,3% та 65,9% відповідно), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Математика» (11,3% та 69,4% відповідно), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Суспільствознавство» (19,6% та 58,9% відповідно), вчителі, які викладають предмети освітньої галузі «Здоров'я та фізична культура» (20% та 56%). 15% інших категорій педагогічних працівників, серед яких педагоги організатори, практичні психологи, соціальні педагоги, керівники гуртків, методисти та ін., зазначили, що їхній рівень володіння цифровими інструментами навчання є «високим», 62,3% оцінили його як «середній».

Таблиця 21

### **Рівень володіння педагогами цифровими інструментами для дистанційного та змішаного навчання, % від категорії опитаних за сферою професійної діяльності**

Рівень володіння цифровими інструментами для дистанційного та змішаного навчання	Високий, %	Достатній, %	Середній, %	Низький, %
Адміністратор	16,1	69,6	12,5	1,8
Вчитель початкових класів	15,3	65,9	18,1	0,7
Вчитель, який викладає предмети освітньої галузі «Мови і літератури»	20,0	64,1	15,2	0,7
Вчитель, який викладає предмети освітньої галузі «Суспільствознавство»	19,6	58,9	19,6	1,9
Вчитель, який викладає предмети освітньої галузі «Природознавство»	20,4	62,1	16,5	1,0
Вчитель, який викладає предмети освітньої галузі «Математика»	11,3	69,4	16,1	3,2
Вчитель, який викладає предмети освітньої галузі «Технології»	36,7	46,7	15	1,6
Вчитель, який викладає предмети освітньої галузі «Здоров'я та фізична культура»	20,0	56,0	22,0	2,0
Вчитель, який викладає предмети освітньої галузі «Мистецтво»	25,0	75,0	0	0
Інші категорії педагогічних працівників	15,0	62,3	19,8	2,9

*Аналіз відповідей педагогів засвідчив, що:*

- серед різних ресурсів для підготовки до проведення онлайн-уроків педагоги найбільш широко використовують платформи «На Урок» (84,3%), Youtube (81,6%) та «Всеосвіта» (72,5%).
- Існує широкий спектр інструментів дистанційного та змішаного навчання для проведення уроків та спілкування з учнями, що використовують педагоги у своїй професійній діяльності, однак найбільша перевага надається Viber (87,8%) та Zoom (81,2%).
- Більшість педагогів за результатами самооцінювання зазначили, що мають «високий» (18,3%) та «достатній» (63,3%) рівень володіння цифровими інструментами для дистанційного та змішаного навчання.

*На основі результатів цього напрямку дослідження робимо висновок, що педагоги, загалом, мають достатню операційно-технічну готовність до впровадження громадянської парламентської освіти під час дистанційного та змішаного формату навчання.*

АНАЛІЗ ОНЛАЙН-  
ОПИТУВАННЯ УЧНІВ  
«Я – ГРОМАДЯНИН/  
ГРОМАДЯНКА  
УКРАЇНИ!»

### 3.1 ЗАГАЛЬНІ ДАНІ ПРО РЕСПОНДЕНТІВ

Для визначення рівня обізнаності й зацікавленості учнівської молоді в громадянській парламентській просвіті, зокрема щодо діяльності Верховної Ради України та народних депутатів, політичного життя країни та місцевої громади, а також з метою виявлення громадянських настроїв і партисипативного досвіду учнівства було проведено анонімне онлайн-опитування «Я громадянин/громадянка України!». Участь в опитуванні взяло 2542 особи.

Для здійснення аналізу та характеристики опитаних, респондентам було запропоновано вказати такі загальні дані:

- вік і стать;
- тип населеного пункту проживання та його територіально-адміністративна приналежність;
- тип закладу освіти, в якому навчаються респонденти;
- клас навчання.

#### Характеристика опитаних

Серед 2542 учасників опитування виявилось 59,9% осіб жіночої статі та 40,1% – чоловічої. Рисунки 1-2 демонструють розподіл учнів залежно від статі та віку.

За віком респонденти розподілилися таким чином: 12–13 років – 23,6 %, 14–15 років – 48,5%, 16–17 років – 27,9%. Такий віковий розподіл може свідчити про те, що учні мають різний досвід залученості до громадянської парламентської просвіти.

У дослідженні взяли участь респонденти з 18 територіально-адміністративних одиниць України: 17 областей України та м. Києва (Табл. 1). Найбільше в опитуванні представлені Харківська, Миколаївська, Хмельницька, Черкаська та Одеська області. Учні з Волинської, Закарпатської, Луганської, Львівської, Полтавської, Сумської, Херсонської та Чернівецької областей в опитуванні участь не брали.

Таблиця 1

#### **Розподіл опитаних за територіально-адміністративними одиницями, %**

№	Область, місто	Кількість опитаних, %
1	Харківська область	19,4
2	Миколаївська область	12,2
3	Хмельницька область	11,1
4	Черкаська область	10,7
5	Одеська область	9,3
6	Житомирська область	7,6
7	м. Київ	7,1
8	Тернопільська область	6,3
9	Дніпропетровська область	5,4
10	Чернігівська область	3,2
11	Вінницька область	2,5
12	Запорізька область	1,6
13	Рівненська область	1,5
14	Донецька область	0,8
15	Київська область	0,7
16	Кіровоградська область	0,4
17	Івано-Франківська область	0,2
18	Чернівецька область	0,1

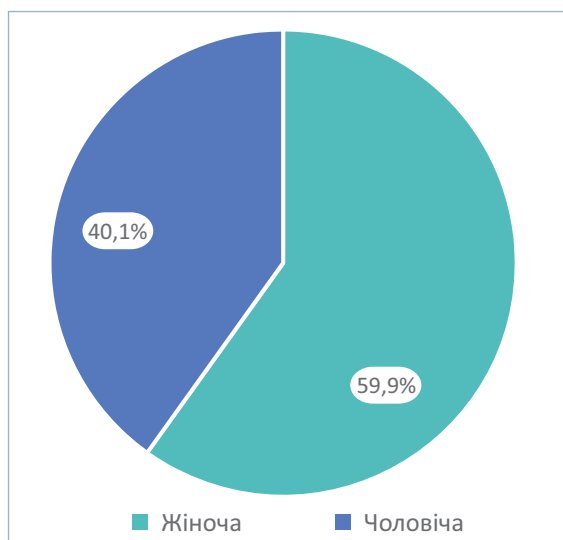


Рис. 1. Кількість учнів-респондентів, залежно від статі

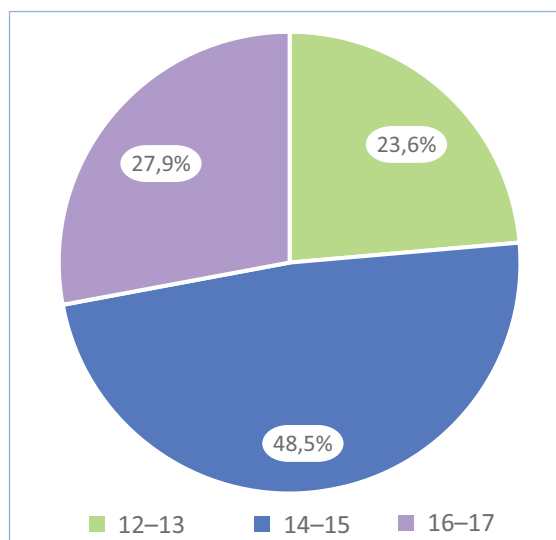


Рис. 2. Кількість респондентів, залежно від віку

Рисунок 3 демонструє розподіл респондентів за населеними пунктами, в яких вони проживають. Найбільш активними в опитуванні були жителі міст (69,2%). Також серед респондентів є відносно значна кількість жителів сіл (14,6%) та селищ міського типу (16,2%). Результати цього розподілу можуть свідчити про те, що учні, які проживають у містах, є більш поінформованими та/або вмотивованими до участі в онлайн-опитуваннях відповідної тематики.

Далі по тексту для здійснення аналізу результатів опитування за приналежністю респондентів до певного типу населеного пункту результати будуть висвітлюватися таким чином:

- респонденти, які проживають у міській місцевості (жителі міст);
- респонденти, які проживають у сільській місцевості (жителі сіл та селищ міського типу).

Розподіл респондентів залежно від типу закладу, в якому вони навчаються, представлено на Рис. 4. Переважна більшість опитаних навчається у загальноосвітніх школах (59,9%). Окрім того, участь в опитуванні взяли учні ліцеїв (25,9%), гімназій (7,8%) та навчально-виховних комплексів (6,4%).

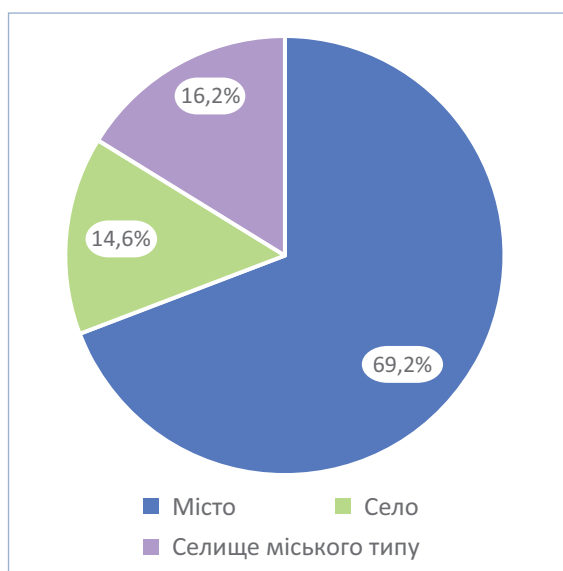


Рис. 3. Тип населеного пункту, в якому проживають респонденти, %

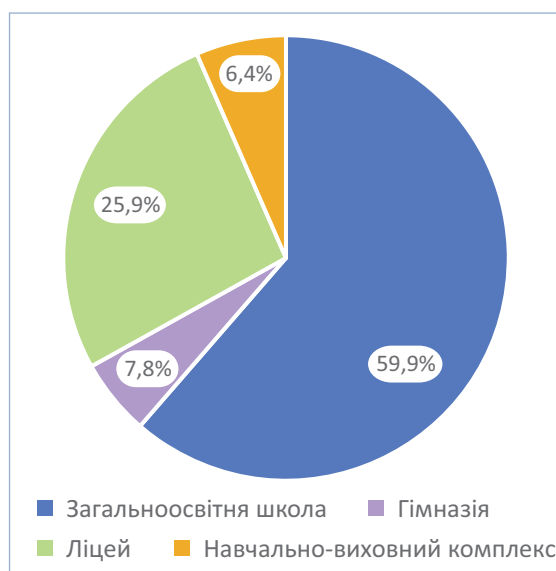


Рис. 4. Розподіл опитаних у відповідності до типу закладу, в якому навчаються, %

Рисунок 5 демонструє розподіл респондентів залежно від класу навчання. В опитуванні взяло участь широке коло учнів підліткового та юнацького віку, які навчаються в таких класах: 7 клас (16,1%), 8 клас (14,1%), 9 клас (27,5%), 10 клас (23,6%), 11 клас (18,7%).

Аналіз загальної інформації про учасників опитування свідчить:

- розподіл респондентів за гендерною приналежністю демонструє про вищу активність дівчат – 59,9% дівчат і 40,1% хлопців.
- Розподіл респондентів за віком репрезентує різні вікові категорії учнівської молоді (12–13 років – 23,6%, 14–15 років – 48,5%, 16–17 років – 27,9%). На цій підставі можна припустити, що в дослідженні будуть представлені думки учнів з різним навчальним досвідом щодо залученості до громадянської парламентської просвіти.
- Дослідженням охоплені респонденти, які, хоч і не рівномірно (що пояснюється випадковою вибіркою та добровільною участю респондентів), однак представляють переважну більшість областей України.
- Більшість респондентів (69,2%) є жителями міст, що може свідчити про те, що жителі сіл (14,6%) та селищ (16,2%) є або менш поінформованими, або менш зацікавленими долучатися до опитувань відповідної тематики.
- Розподіл респондентів залежно від типу закладу, в якому вони навчаються, характеризується перевагою опитаних, котрі навчаються у загальноосвітніх школах (59,9%), однак і широким представленням учнів ліцеїв (25,9%), гімназій (7,8%) та навчально-виховних комплексів (6,4%). Таким чином представлені практично всі типи закладів системи загальної середньої освіти.
- Розподіл респондентів залежно від класу навчання: 7 клас (16,1%), 8 клас (14,1%), 9 клас (27,5%), 10 клас (23,6%), 11 клас (18,7%), є досить рівномірним, що дає підстави припустити про зацікавленість учнів різного віку у висловленні своєї позиції щодо опитувань відповідної тематики. Активність і зацікавленість учнів 9-10 класів ймовірно пояснюється впливом навчальної програми, бо саме в 9 класі учні розпочинають вивчати основи правознавства, а в 10 класі – громадянську освіту.

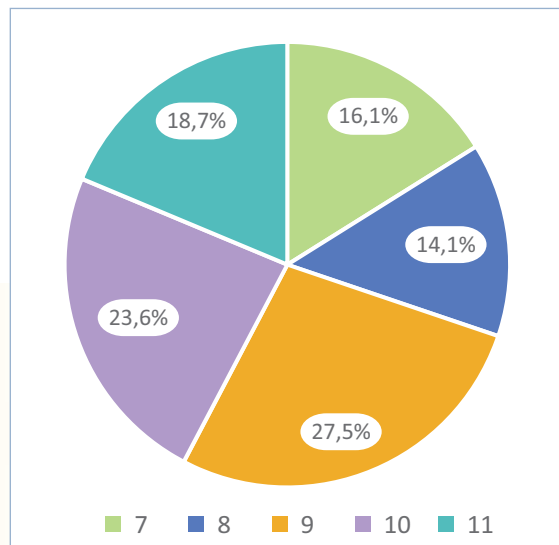


Рис. 5. Розподіл опитаних у відповідності до класу навчання, %

## 3.2 ГРОМАДЯНСЬКІ НАСТРОЇ І ДОСВІД УЧАСТІ В ШКІЛЬНОМУ САМОВРЯДУВАННІ

У підрозділі аналізуються результати опитування учнівства щодо громадянських настроїв і прояву громадянської позиції, а також ставлення респондентів до участі в учнівському самоврядуванні як можливості отримати досвід демократичної участі в життєдіяльності спільноти й усвідомлення цінності такого досвіду для подальшого дорослого життя як активного громадянина.

На момент опитування 90,9% учнів вважають себе громадянами України і лише 1,2% – ні. 7,8% опитаних зазначили, що стануть громадянами, коли отримають паспорт. На Рис. 6 представлено усвідомлення респондентами себе як громадян України.



**!?** Відповідно до ст. 6 Закону України «Про громадянство України», однією із підстав для набуття українського громадянства є народження в Україні.

Рис. 6. Розподіл відповідей на питання, % «Чи вважаєте Ви себе громадянином України?»

Зріз розподілу відповідей на питання «Чи вважаєте Ви себе громадянином України?» у відповідності до типу населеного пункту, в якому проживають респонденти (Табл. 2), свідчить, що учні міст дещо більше усвідомлюють себе громадянами України (92%) порівняно з учнями, які проживають у сільській місцевості (88,6%).

Також за результатами цього зрізу можна припустити, що учні, які проживають у сільській місцевості, є менш обізнаними щодо підстав для набуття українського громадянства порівняно з учнями, які проживають у містах.

Таблиця 2

### **Розподіл відповідей на питання у відповідності до типу населеного пункту, % «Чи вважаєте Ви себе громадянином України?»**

Варіанти відповіді	% від респондентів, які проживають у міській місцевості	% від респондентів, які проживають у сільській місцевості
Так	92,0	88,6
Ні	1,3	1,0
Стану громадянином/ громадянкою, коли отримаю паспорт	6,7	10,4

Зріз розподілу відповідей на питання «Чи вважаєте Ви себе громадянином України?» у відповідності до класу навчання респондентів (Табл. 3) демонструє позитивну динаміку щодо усвідомлення учнями себе громадянами України з кожним наступним класом навчання (8 клас – 80,5%, 9 клас – 93,4%, 10 клас – 95,3%, 11 клас – 96,4%). Підвищення рівня знань щодо набуття громадянства у 9-х та 10-х класах на уроках предметів «Правознавство» та «Громадянська освіта» відображається на зменшенні рівня необізнаності щодо підстав для набуття українського громадянства: 7 клас – 16, 2%, 8 клас – 18,1%, 9 клас – 5,3%, 10 клас – 3,5%, 11 клас – 2,1%.

Зацікавленість учнів політичним життям в Україні демонструє Рисунок 7. Відповіді опитуваних свідчать про низьку зацікавленість учнів політичним життям в країні: лише 6,5% опитаних постійно стежать за політичними подіями і 32,5% – за головними політичними подіями. 38% опитаних зазначили, що рідко проявляють інтерес до політики, 15,8% – взагалі не цікавляться політикою. 7,2% респондентів мали складність з відповіддю на це питання.



**Розподіл відповідей на питання у відповідності до класу навчання, %  
«Чи вважаєте Ви себе громадянином України?»**

Варіанти відповіді	7 клас	8 клас	9 клас	10 клас	11 клас
Так	83,1	80,5	93,4	95,3	96,4
Ні	0,7	1,4	1,3	1,2	1,5
Стану громадянином/ громадянкою, коли отримаю паспорт	16,2	18,1	5,3	3,5	2,1

% – від кількості респондентів, які навчаються у певному класі

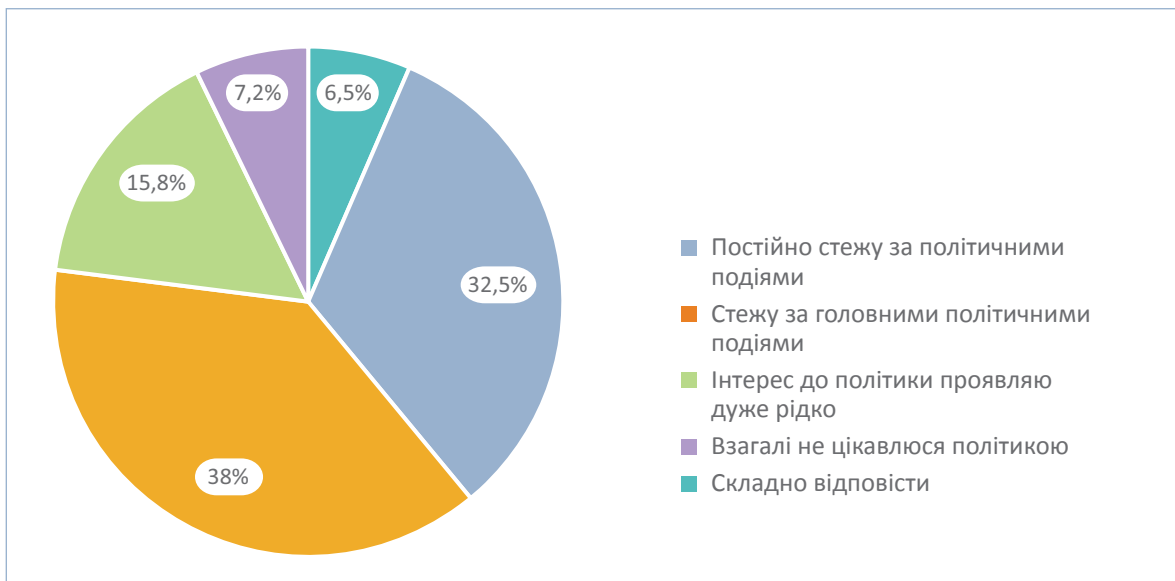


Рис. 7. Розподіл відповідей на питання, %  
«Наскільки Вас цікавить політичне життя в країні?»

Зріз розподілу відповідей на питання «Наскільки Вас цікавить політичне життя в країні?» у відповідності до типу населеного пункту, в якому проживають респонденти (Табл. 4), свідчить про те, що зацікавленість політикою є однаково низькою як в учнів міських, так і в учнів сільських шкіл. Однак кількість респондентів, які взагалі не цікавляться політикою у містах трохи вищій (16,6%), ніж у сільській місцевості (13,9%).

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до населеного пункту, %  
«Наскільки Вас цікавить політичне життя в країні?»**

Варіанти відповіді	% від респондентів, які проживають у міській місцевості	% від респондентів, які проживають у сільській місцевості
Постійно стежу за політичними подіями	6,7	6,1
Стежу за головними політичними подіями	32,7	32,1
Інтерес до політики проявляю дуже рідко	37,6	38,9
Взагалі не цікавлюся політикою	16,6	13,9
Складно відповісти	6,4	9,0

Зріз розподілу відповідей на питання «Наскільки Вас цікавить політичне життя в країні?» у відповідності до класу навчання респондентів (Табл. 5), демонструє позитивну динаміку. З кожним наступним класом навчання спостерігається збільшення зацікавленості учнівства політичним життям і зменшення кількості респондентів, які мають складнощі із відповіддю на це питання. Це може свідчити про вплив певних факторів соціалізації, зокрема освіти та життєвого середовища, на формування потреби бути обізнаним щодо політичного життя в країні.

Таблиця 5

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до класу навчання, %**  
**«Наскільки Вас цікавить політичне життя в країні?»**

Варіанти відповіді	7 клас	8 клас	9 клас	10 клас	11 клас
Постійно стежу за політичними подіями	6,6	4,7	5,3	5,8	10,5
Стежу за головними політичними подіями	22,2	25,1	33,7	37,2	39,3
Інтерес до політики проявляю дуже рідко	36,2	41,2	38,5	40,9	32,8
Взагалі не цікавлюся політикою	21,8	20,6	14,8	11,2	14,3
Складно відповісти	13,2	8,4	7,7	4,9	3,1

% – від кількості респондентів, які навчаються у певному класі

Усвідомлення школярами значущості участі громадян у виборах представлено нижче на Рис. 8. Трохи більше половини опитаних учнів (52,7%) вважають, що громадяни беруть участь у виборах, оскільки це громадянський обов'язок і право кожного брати участь у виборах. На думку 14,3% опитаних, брати участь у виборах громадян спонукає бажання не допустити, щоб до влади прийшла партія, якій вони не довіряють, а ще 13,3% вважають, що на вибори йдуть задля підтримки партії, якій симпатизують. Окремі учні (1,4%) вважають, що у виборах слід брати участь, щоб до Верховної Ради України пройшла людина, яка представляє їхній округ чи регіон. Також громадяни приходять на виборчу дільницю за звичкою, так як у виборах бере участь близьке оточення (0,5%), або ж

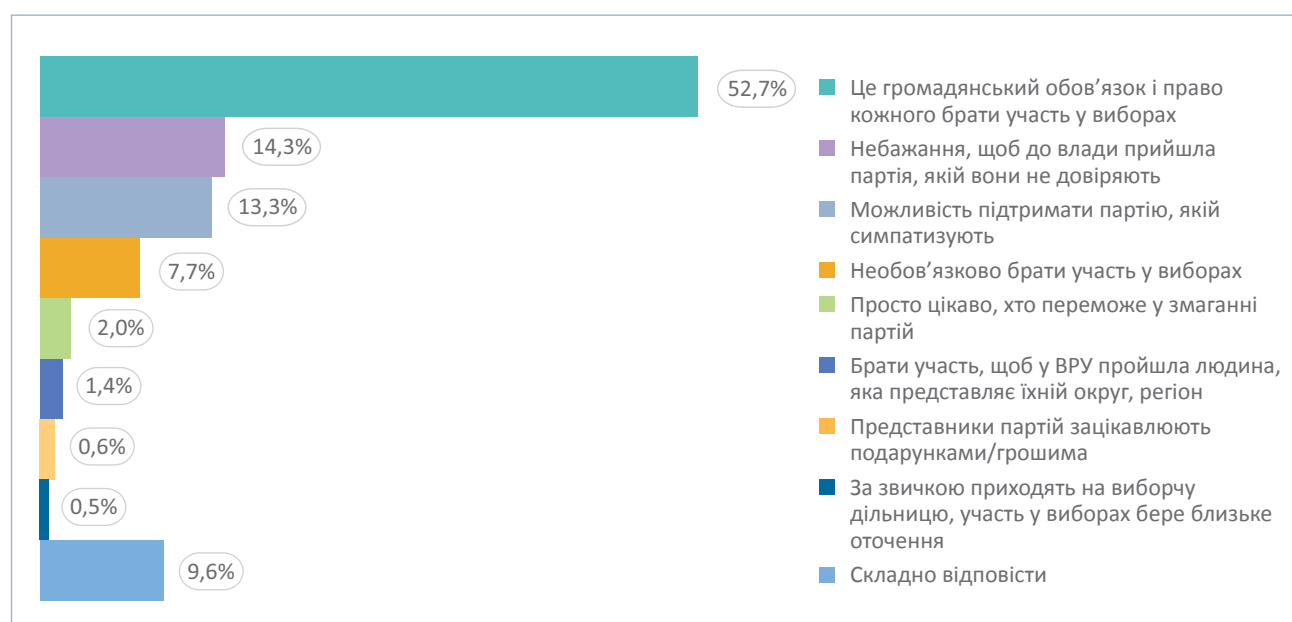


Рис. 8. Розподіл відповідей на питання, %  
 «Як Ви вважаєте, чому громадяни повинні брати участь у виборах?»

тому, що представники партій зацікавлюють подарунками/грошима (0,6%). На думку 2% опитаних громадяни беруть участь у виборах із цікавості. 9,6% респондентів мали складність із відповіддю на питання.

Зріз розподілу відповідей на питання «Як Ви вважаєте, чому громадяни повинні брати участь у виборах?» у відповідності до типу населеного пункту, в якому проживають респонденти (табл. 6), свідчить, що частка учнів з сільської місцевості, які вважають, що участь у виборах є громадянським обов'язком та правом кожного, є дещо більшою порівняно з учнями, які проживають в містах: 56,3% та 51,1% відповідно. Також слід звернути увагу, що відсоток учнів-жителів міст, які вважають, що необов'язково брати участь у виборах, є дещо більшим порівняно з учнями, які проживають у сільській місцевості: 8,8% та 5,1%. Ймовірно, що в учнівській молоді сільської місцевості більш сформоване почуття громадянської відповідальності, ніж в учнівській молоді міст. Значний відсоток респондентів, які проживають як у містах, так і в селах та селищах міського типу, мали складності з відповіддю на питання, що може свідчити про несформованість критичного розуміння учнями значення виборів як інструмента представницької демократії.

Таблиця 6

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до типу населеного пункту, %**  
**«Як Ви вважаєте, чому громадяни повинні брати участь у виборах?»**

Варіанти відповіді	% від респондентів, які проживають у міській місцевості	% від респондентів, які проживають у сільській місцевості
Це громадянський обов'язок і право кожного брати участь у виборах	51,1	56,3
Небажання, щоб до влади прийшла партія, якій вони не довіряють	14,5	13,9
Можливість підтримати партію, якій симпатизують	12,4	8,8
Необов'язково брати участь у виборах	8,8	5,1
Просто цікаво, хто переможе у змаганні партій	1,9	2,2
Брати участь, щоб у ВРУ пройшла людина, яка представляє їхній округ, регіон	1,0	2,2
Представники партій зацікавлюють подарунками/грошима	0,5	0,9
За звичкою приходять на виборчу дільницю, участь у виборах бере близьке оточення	0,2	0,9
Складно відповісти	9,6	9,7

Зріз розподілу відповідей на питання «Як Ви вважаєте, чому громадяни повинні брати участь у виборах?» у відповідності до класу навчання респондентів (Табл. 7) демонструє дві позитивні динаміки. По-перше, з кожним класом навчання зростає розуміння учнями виборів як громадянського обов'язку і права кожного громадянина (8 клас – 44,6%, 9 клас – 52,9%, 10 клас – 56,3%). По-друге, зменшення кількості тих, хто притримується думки про необов'язковість участі у виборах (8 клас – 10,6%, 9 клас – 8%, 10 клас – 6,5%, 11 клас – 6,5%). Враховуючи інші показники, можна стверджувати, що з кожним наступним класом навчання в учнів розвивається розуміння ролі та значення виборів у демократичній державі. Водночас спостерігається зростання кількості респондентів, на думку яких, люди беруть участь у виборах тому, що представники партій зацікавлюють їх подарунками/грошима (від 0,2 % в 7 кл. до 1,3 % в 11 кл.) Це є підставою зробити припущення, що в процесі дорослішання в учнівства зміцнюється думка про те,

що кандидати в народні депутати під час виборів маніпулюють голосами виборців, проявляючи при цьому виборчу недоброчесність.

Таблиця 7

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до класу навчання, %**  
**«Як Ви вважаєте, чому громадяни повинні брати участь у виборах?»**

Варіанти відповіді	7 клас	8 клас	9 клас	10 клас	11 клас
Це громадянський обов'язок і право кожного брати участь у виборах	51,6	44,6	52,9	56,3	55,3
Небажання, щоб до влади прийшла партія, якій вони не довіряють	13,2	16,2	14	12,5	16,4
Можливість підтримати партію, якій симпатизують	12,5	8,6	12	11,9	10,3
Необов'язково брати участь у виборах	7,6	10,6	8	6,5	6,5
Брати участь, щоб у ВРУ пройшла людина, яка представляє їхній округ, регіон	1,7	2,2	0,9	1,2	1,2
За звичкою приходять на виборчу дільницю, участь у виборах бере близьке оточення	1,2	0	0,3	0,5	0,6
Просто цікаво, хто переможе у змаганні партій	1,5	2,8	1,6	2,8	1,3
Представники партій зацікавлюють подарунками/грошима	0,2	0,3	0,4	0,7	1,3
Складно відповісти	10,5	14,7	9,9	7,6	7,1

% – від кількості респондентів, які навчаються у певному класі

На Рисунку 9 продемонстровані відповіді респондентів щодо того, чи хотіли б вони стати депутатами та займатися політикою. Більше половини опитаних учнів (59,3%) стверджують, що не мають бажання стати депутатами і займатися політикою. Таке прагнення є у 15,9% опитаних. 24,8% респондентів мали складність із відповіддю на питання.

Зріз розподілу відповідей на питання «Чи хотіли б Ви стати депутатом і займатись політикою?» у відповідності до типу населеного пункту, в якому проживають респонденти (Табл. 8), свідчить про те, що незалежно від того, де мешкають учні, відповідали вони приблизно однаково. Ми бачимо загальну тенденцію – приблизно 16% молоді хотіли б займатись політичними питаннями країни. В учнівської молоді, яка мешкає у сільській місцевості, прагнення стати депутатом і займатись політикою є дещо більшим порівняно з учнівською молоддю, яка мешкає у містах: 16,5% та 15,7% відповідно.

**!?** Відповідно до ст. 38 Конституції України громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, зокрема вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

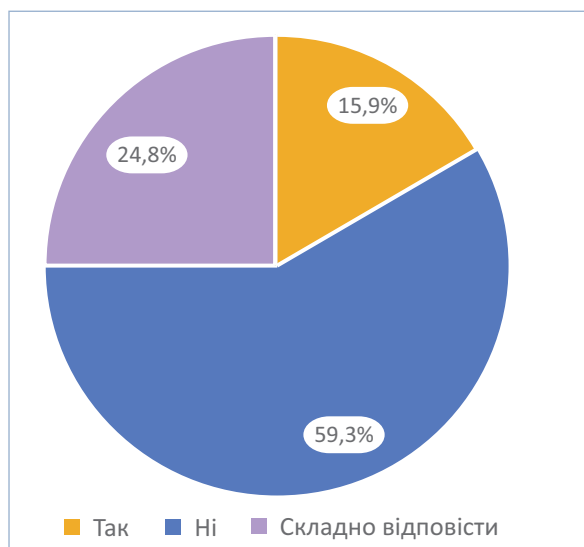


Рис. 9. Розподіл відповідей на питання, % «Чи хотіли б Ви стати депутатом і займатись політикою?»

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до типу населеного пункту, %**  
**«Чи хотіли б Ви стати депутатом і займатись політикою?»**

Варіанти відповіді	% від респондентів, які проживають у міській місцевості	% від респондентів, які проживають у сільській місцевості
Так	15,7	16,5
Ні	59,4	58,9
Складно відповісти	24,9	24,6

Зріз розподілу відповідей на питання «Чи хотіли б Ви стати депутатом і займатись політикою?» у відповідності до класу навчання (Табл. 9) демонструє, що з кожним класом навчання в учнівської молоді збільшується прагнення стати депутатом і займатися політикою (8 клас – 12,8%, 9 клас 16–,8%, 11 клас – 20,2%). Водночас збільшується і кількість тих, хто не визичився із своїми намірами (7 клас – 23,7%, 11 клас – 27,7%). На основі цього можна зробити припущення, що в процесі дорослішання в учнів розвивається бажання більше впливати на політичне життя в країні і вони вбачають, що саме депутатський мандат відкриє їм для цього більше можливостей.

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до класу навчання, %**  
**«Чи хотіли б Ви стати депутатом і займатись політикою?»**

Варіанти відповіді	7 клас	8 клас	9 клас	10 клас	11 клас
Так	15,9	12,8	16,8	13,5	20,2
Ні	60,4	61,0	58,4	64,0	52,1
Складно відповісти	23,7	26,2	24,8	22,5	27,7

% – від кількості респондентів, які навчаються у певному класі

Результати відповідей на питання, що може вплинути на дії та рішення політиків, представлено на Рис. 10. Респонденти мали можливість обрати декілька варіантів відповіді. На думку опитуваних учнів, громадяни можуть по-різному впливати на дії та рішення політиків, зокрема через: участь у виборах (45,7%), участь у мирних протестах (43,3%),

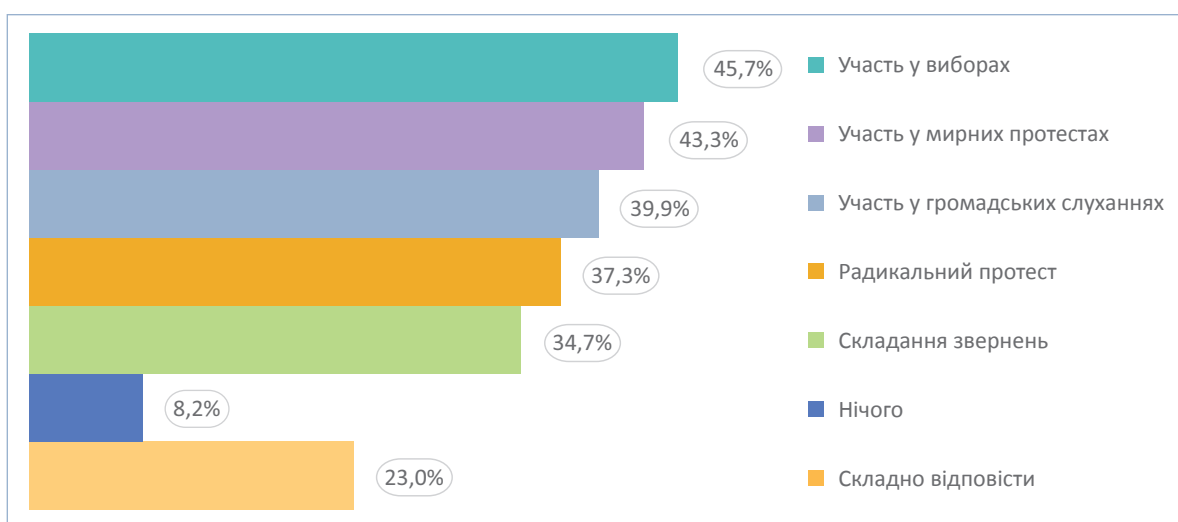


Рис. 10. Розподіл відповідей на питання, %  
 «Що з переліченого може вплинути на дії та рішення політиків?»

участь у громадських слуханнях (39,9%), радикальний протест (37,3%) та складання звернень (34,7%). 8,2% опитаних вважають, що на дії і рішення політиків нічого не може вплинути. 23% респондентів мали складність із відповіддю на питання. Відповіді на питання демонструють, що учнівська молодь, усвідомлюючи вплив виборів на дії та рішення політиків, вважає дієвими такі форми громадянської партиципації, як громадські слухання і складання звернень, а також надає велику увагу значенню мирних і радикальних протестів. Однак, майже чверть респондентів мали складність із відповіддю на питання, а 8% заперечно висловилися щодо можливості впливу на рішення політиків. Це може свідчити про ймовірність існування певної зневіри в учнівській молоді щодо демократичності процесів, що відбуваються в політиці та вагомості ролі громадян.

Наміри опитаних учнів брати участь у виборах, коли їм виповниться 18 років, представлено на Рис. 11. Переважна більшість респондентів (62,8%) висловилися, що по досягненню повноліття братимуть участь у виборах, оскільки хочуть впливати на політичне життя країни. 8,1% опитаних не мають намір брати участь у виборах, тому що вважають, що від них нічого не залежить і їхній голос нічого не значить. Майже третина респондентів (29,1%) на час проведення опитування не визначилися і зазначили, що приймуть рішення пізніше. Значна кількість тих, хто не визначився, або немає наміру брати участь у виборах, може бути пов'язаною із недостатньою зацікавленістю учнівської молоді політичним життям, недостатнім розумінням ролі виборів та певною зневірою щодо спроможності громадян впливати на політичні процеси в країні.

Варто зазначити, що за результатами Міжнародного дослідження програм виховання громадянськості і та громадянських прав (ICCS) у 2016 році 86% учнів висловили свою готовність брати участь у локальних і національних виборах, 67% мають довіру до національного уряду [1]. За результатами нашого дослідження ми спостерігаємо нижчий показник, а саме: 63% українських учнів висловили свою готовність брати участь у виборах, що свідчить про те, що питанню формування громадянської компетентності, громадянської активності та відповідальності необхідно приділяти більше уваги як в змісті загальної середньої освіти, так і під час просвітницьких заходів в системі неформальної освіти.

Зріз розподілу відповідей на питання «Чи братимете Ви участь у виборах, коли Вам виповниться 18 років?» у відповідності до типу населеного пункту, в якому проживають респонденти (Табл. 10), свідчить про те, що частка учнів, які проживають у сільській місцевості і планують брати участь у виборах по досягненню повноліття, є дещо більшою порівняно з учнями, які проживають у містах: 67,5% та 60,7% відповідно.

Зріз розподілу відповідей на питання «Чи братимете Ви участь у виборах, коли Вам виповниться 18 років?» у відповідності до класу навчання (Табл. 11) свідчить про позитивну динаміку. З кожним наступним класом навчання стверджувальні відповіді збільшуються (8 клас – 53,5%, 9 клас – 62,9%, 10 клас – 65,8%, 11 клас – 66,2%), також зменшується кількість тих учнів, хто не визначився із позицією.

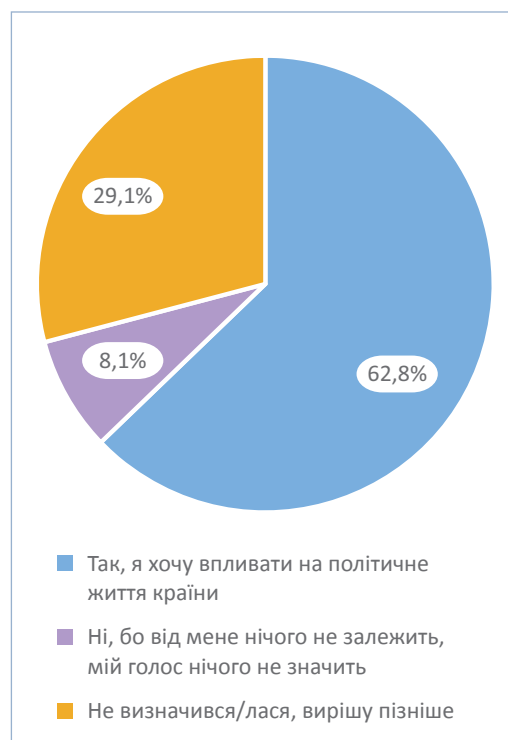


Рис. 11. Розподіл відповідей на питання, % «Чи братимете Ви участь у виборах, коли Вам виповниться 18 років?»

Таблиця 10

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до типу населеного пункту, %**  
**«Чи братимете Ви участь у виборах, коли Вам виповниться 18 років?»**

Варіанти відповіді	% від респондентів, які проживають у міській місцевості	% від респондентів, які проживають у сільській місцевості
Так, я хочу впливати на політичне життя країни	60,7	67,5
Ні, бо від мене нічого не залежить, мій голос нічого не значить	8,5	7,3
Не визначився/лася, вирішу пізніше	30,8	25,2

Таблиця 11

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до класу навчання, %**  
**«Чи братимете Ви участь у виборах, коли Вам виповниться 18 років?»**

Варіанти відповіді	7 клас	8 клас	9 клас	10 клас	11 клас
Так, я хочу впливати на політичне життя країни	62,3	53,5	62,9	65,8	66,2
Ні, бо від мене нічого не залежить, мій голос нічого не значить	5,9	11,7	8,9	6,3	8,4
Не визначився/лася, вирішу пізніше	31,8	34,8	28,2	27,9	25,4

% – від загальної кількості респондентів, які навчаються у певному класі

Декілька питань у дослідженні стосувалися учнівського самоврядування в закладах освіти. 89,6% опитаних учнів дали стверджувальну відповідь щодо наявності в їхньому закладі освіти учнівського самоврядування, 10,4% – заперечну (Рис. 12).

Зріз розподілу відповідей на питання «Чи є у Вашій школі учнівське самоврядування?» у відповідності до типу населеного пункту, в якому проживають респонденти,

представлено у Таблиці 12. Він свідчить, що частка учнів, які проживають у містах і стверджують про існування в їхніх закладах освіти учнівського самоврядування, є дещо більшою порівняно з учнями, які проживають у сільській місцевості: 90,3% та 88,1% відповідно.

Зріз розподілу відповідей на питання «Чи є у Вашій школі учнівське самоврядування?» у відповідності до класу навчання (табл. 13) демонструє позитивну динаміку стверджувальних відповідей з кожним наступним роком навчання (8 клас – 82,7%, 9 клас – 91,5%, 10 клас – 91,5%, 11 клас – 93,1%). Це може свідчити про те, що учні з року в рік стають більш обізнаними та/або включеними у діяльність учнівського самоврядування.

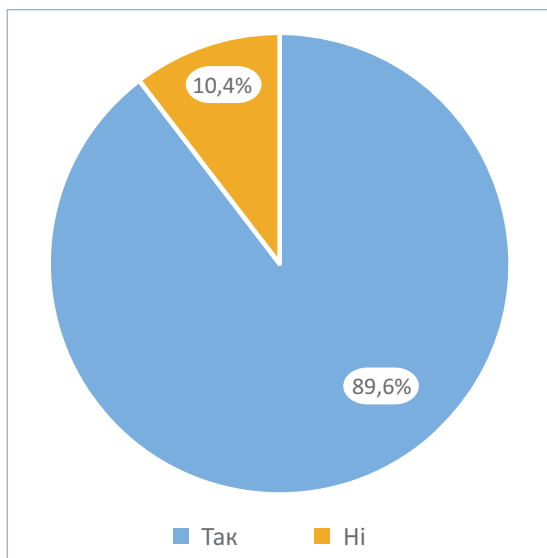


Рис. 12. Розподіл відповідей на питання, % «Чи є у Вашій школі учнівське самоврядування?»

Таблиця 12

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до типу населеного пункту, %**  
**«Чи є у Вашій школі учнівське самоврядування?»**

Варіанти відповіді	% від респондентів, які проживають у міській місцевості	% від респондентів, які проживають у сільській місцевості
Так	90,3	88,1
Ні	9,7	11,9

Таблиця 13

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до класу навчання, %**  
**«Чи є у Вашій школі учнівське самоврядування?»**

Варіанти відповіді	7 клас	8 клас	9 клас	10 клас	11 клас
Так	85,6	82,7	91,5	91,5	93,1
Ні	14,4	17,3	8,5	8,5	6,9

% – від загальної кількості респондентів, які навчаються у певному класі

Ілюстрацію відповідей респондентів, яким чином учні стають членами органів учнівського самоврядування (шкільної ради, шкільного парламенту та ін.), представлено на Рис. 13. Практична більшість опитаних (71,7%) стверджують, що членами органів учнівського самоврядування учні стають на основі демократичних виборів в класі чи школі. 16,9% респондентів зазначили, що члени органів учнівського самоврядування призначаються адміністрацією школи (директором або заступником директора). 11,4% опитаних стверджують, що вибори проводяться для видимості, а все вирішує адміністрація школи.

Зріз розподілу відповідей на питання «Яким чином учні стають членами органів учнівського самоврядування?» у відповідності до типу населеного пункту, в якому проживають респонденти (Табл. 14), свідчить, що частка учнів, які проживають у сільській місцевості і стверджують про демократичність виборів до органів учнівського самоврядування, є дещо більшою порівняно з учнями, які проживають у містах: 73,7% та 70,8% відповідно.



Рис. 13. Розподіл відповідей на питання, % «Яким чином учні стають членами органів учнівського самоврядування?»



**Розподіл відповідей на питання у відповідності до типу населеного пункту, %  
«Яким чином учні стають членами органів учнівського самоврядування?»**

Варіанти відповіді	% від респондентів, які проживають у міській місцевості	% від респондентів, які проживають у сільській місцевості
Проведення демократичних виборів серед учнів школи	70,8	73,7
Назначаються адміністрацією школи (директором або заступником директора)	16,7	17,4
Для видимості проводяться вибори, хоча все вирішує адміністрація школи	12,5	8,9

Зріз розподілу відповідей на питання «Яким чином учні стають членами органів учнівського самоврядування?» у відповідності до класу навчання (Табл. 15) демонструє позитивну динаміку щодо твердження, що вибори учнівського самоврядування відбуваються в школі демократично. Водночас, слід відмітити, що кількість тих, що вважають вибори формальністю, є значною в усіх класах. Це може свідчити, що в закладі освіти недостатньо уваги приділяється дотриманню принципів громадського самоврядування учасників освітнього процесу.

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до класу навчання, %  
«Яким чином учні стають членами органів учнівського самоврядування?»**

Варіанти відповіді	7 клас	8 клас	9 клас	10 клас	11 клас
Проведення демократичних виборів серед учнів школи	66,9	65,6	70,6	76,2	76,3
Назначаються адміністрацією школи (директором або заступником директора)	19,9	17,6	18,0	15,7	13,7
Для видимості проводяться вибори, хоча все вирішує адміністрація школи	13,2	16,8	11,4	8,1	10,0

% – від загальної кількості респондентів, які навчаються у певному класі

Напрямки роботи учнівського самоврядування в закладах освіти респондентів показані на Рис. 14. Опитувані мали можливість обрати декілька варіантів відповіді. Учні вважають, що учнівське самоврядування у їхніх школах захищає права та інтереси учнів (53,1%), а також бере участь в обговоренні питань щодо вдосконалення освітнього процесу (48,6%). Також опитувані зазначили, що учнівське самоврядування вносить пропозиції або бере участь в обговоренні плану роботи школи (29,8%) та змісту освітніх і навчальних програм (28,1%). Лише 17,7% опитаних висловились про те, що учнівське самоврядування бере участь у засіданні педагогічної ради школи. Діяльність учнівського самоврядування представлена також проведенням для учнів заходів різного спрямування: розважальних (56,5%), культурних (53,2%), спортивних (48,6%), навчальних (39,8%), виховних (39,2%) та оздоровчих заходів (35,7%).



*77,5% опитаних педагогів стверджують, що учнівство активно залучається до суспільної роботи у школі.*

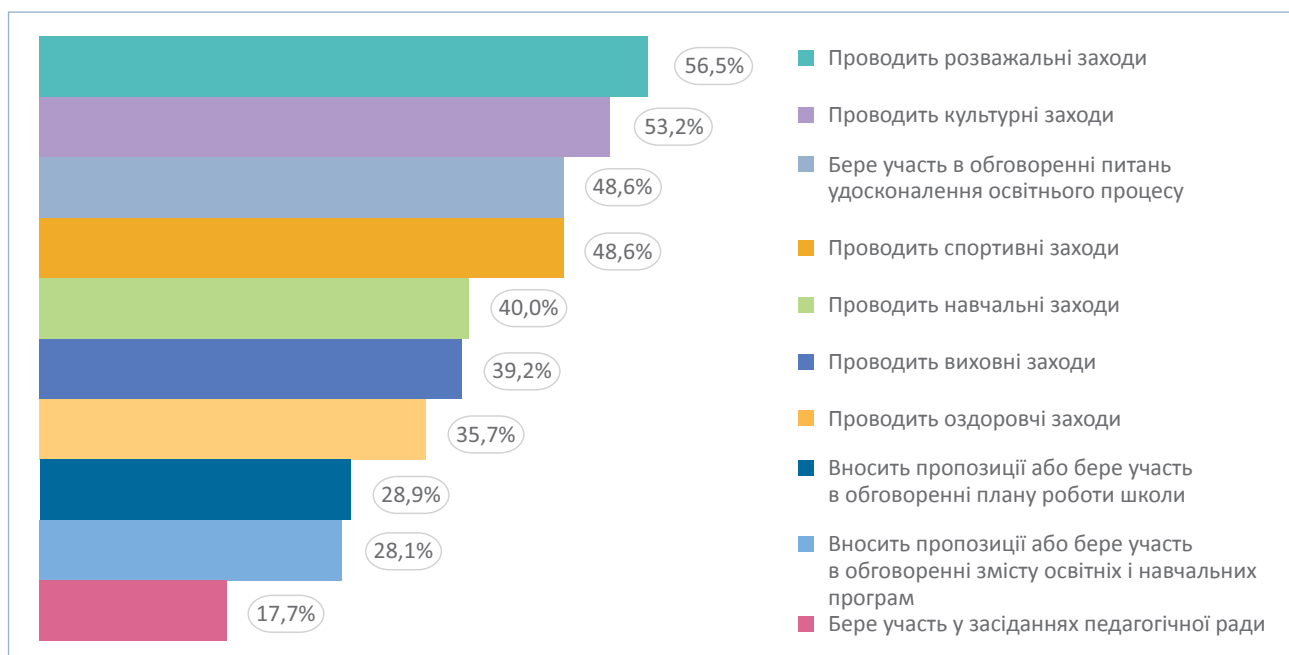


Рис. 14. Розподіл відповідей на питання «Чим займається учнівське самоврядування вашої школи?», %

Показовим є рівень залученості респондентів до діяльності учнівського самоврядування (Рис. 15). Лише 33,3% опитаних учнів зазначили, що беруть участь у діяльності учнівського самоврядування, відповідно 66,7% стверджують, що не долучаються до діяльності учнівського самоврядування.

Зріз розподілу відповідей на питання «Чи берете Ви участь в учнівському самоврядуванні?» у відповідності до типу населеного пункту, в якому проживають респонденти (Табл. 16), свідчить, що кількість учнів з сільських шкіл, які беруть участь в учнівському самоврядуванні, є дещо більшою відносно учнів, які живуть у містах: 34,8% та 32,6% відповідно.

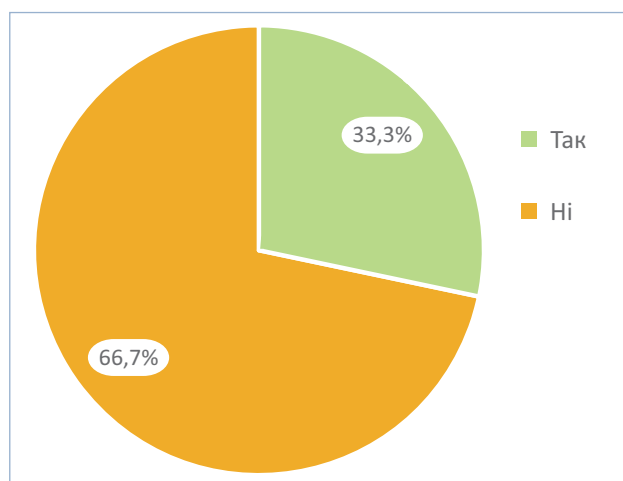


Рис. 15. Розподіл відповідей на питання, % «Чи берете Ви участь в учнівському самоврядуванні?»

Таблиця 16

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до типу населеного пункту, %**  
**«Чи берете Ви участь в учнівському самоврядуванні?»**

Варіанти відповіді	% від респондентів, які проживають у міській місцевості	% від респондентів, які проживають у сільській місцевості
Так	32,6	34,8
Ні	67,4	65,2

Зріз розподілу відповідей на питання «Чи берете Ви участь в учнівському самоврядуванні?» у відповідності до класу навчання (Табл. 17) дає підстави стверджувати загалом про позитивну динаміку участі учнів у діяльності учнівського самоврядування з кожним наступним класом навчання: 8 клас – 29%, 9 клас – 30,4%, 10 клас – 33,4%, 11 клас – 41,2%.

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до класу навчання, %  
«Чи берете Ви участь в учнівському самоврядуванні?»**

Варіанти відповіді	7 клас	8 клас	9 клас	10 клас	11 клас
Так	32,5	29,0	30,4	33,4	41,2
Ні	67,5	71,0	69,6	66,6	58,8

% – від загальної кількості респондентів, які навчаються у певному класі

**!?** 87,4% опитаних педагогів вважають, що учні почуваються частиною шкільної спільноти.

Ставлення опитаних учнів до участі в учнівському самоврядуванні як можливості набутти перший досвід політичної роботи продемонстровано на Рис. 16. Майже половина респондентів (49,1%) вважають, що участь в учнівському самоврядуванні є першим досвідом участі в політиці. Інша досить значна частина опитаних заперечує таку думку, оскільки вважає учнівське самоврядування формальністю (29%), або ж має переконання, що участь в учнівському самоврядуванні та участь у політиці порівнювати неможна (21,9%).

Зріз розподілу відповідей на питання «Чи вважаєте Ви участь в учнівському самоврядуванні як перший досвід участі в політиці?» у відповідності до типу населеного пункту, у якому проживають респонденти (табл. 18), свідчить, що частка учнів, які проживають у сільській місцевості і вважають учнівське самоврядування першим досвідом участі у політиці, є дещо більшою порівняно з тими, хто проживає у містах: 53,8% та 47% відповідно.

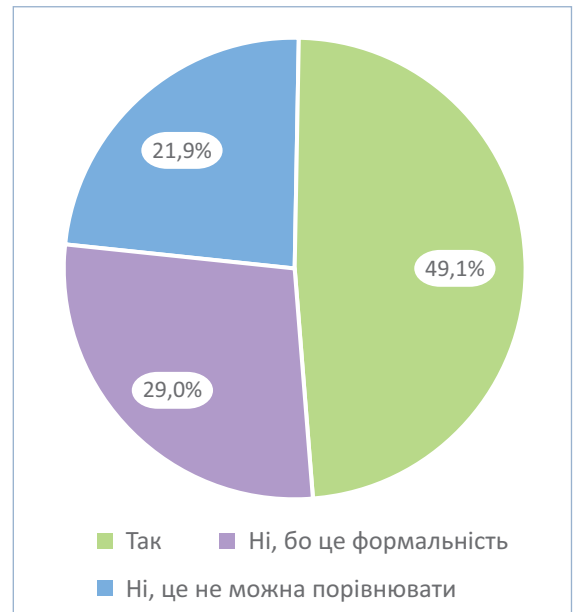


Рис. 16. Розподіл відповідей на питання, % «Чи вважаєте Ви участь в учнівському самоврядуванні як перший досвід участі в політиці?»

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до типу населеного пункту, %  
«Чи вважаєте Ви участь в учнівському самоврядуванні як перший досвід участі в політиці?»**

Варіанти відповіді	% від респондентів, які проживають у міській місцевості	% від респондентів, які проживають у сільській місцевості
Так	47,0	53,8
Ні, бо це формальність	29,4	28,2
Ні, це не можна порівнювати	23,6	18,0

Зріз розподілу відповідей на питання «Чи вважаєте Ви участь в учнівському самоврядуванні як перший досвід участі в політиці?» у відповідності до класу навчання (Табл. 19) демонструє певну нерівномірність ставлення учнівської молоді до учнівського самоврядування як першого досвіду участі в політиці відповідно до класу навчання.

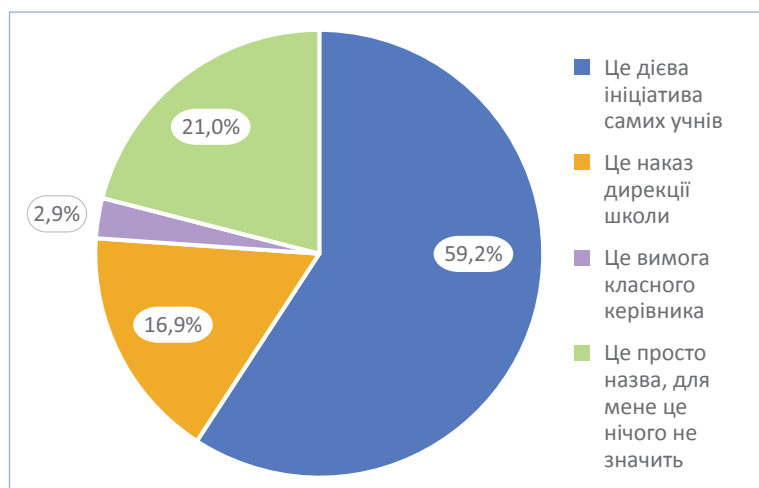
Таблиця 19

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до класу навчання, %  
«Чи вважаєте Ви участь в учнівському самоврядуванні  
як перший досвід участі в політиці?»**

Варіанти відповіді	7 клас	8 клас	9 клас	10 клас	11 клас
Так	51,8	45,4	51,3	47,6	54,8
Ні, бо це формальність	27,2	30,4	27,2	19,9	24,2
Ні, це не можна порівнювати	21,0	24,2	21,5	32,5	21,0

% – від загальної кількості респондентів, які навчаються у певному класі

Сприйняття значущості учнівського самоврядування в їхньому закладі освіти представлено на Рис. 17. Більше половини опитаних учнів (59,2%) вважають учнівське самоврядування дієвою ініціативою самих учнів. Однак, серед учнівства існують й інші оцінки учнівського самоврядування: 16,9% опитаних вважають його формальним наказом дирекції школи та вимогою класного керівника (2,9%). Для 21% це просто назва, учнівське самоврядування для них нічого не значить. Це надає підстави для припущення про існування формалізму в діяльності в закладах освіти, що впливає на несприйняття учнями його репрезентативності та дієвості.



**!?** 55,6% опитаних педагогів стверджують, що учні часто досліджують та обговорюють актуальні проблеми шкільної/місцевої громади.

Рис. 17. Розподіл відповідей на питання, %  
«Як ви оцінюєте учнівське самоврядування в Вашій школі?»

Зріз розподілу відповідей на питання «Як ви оцінюєте учнівське самоврядування в Вашій школі?» у відповідності до типу населеного пункту, в якому проживають респонденти (Табл. 20), свідчить, що частка учнів, які проживають у містах і не мають позитивного ставлення до учнівського самоврядування, є дещо більшою порівняно з тими, хто проживає у сільській місцевості.

Таблиця 20

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до типу населеного пункту, %  
«Як ви оцінюєте учнівське самоврядування в Вашій школі?»**

Варіанти відповіді	% від респондентів, які проживають у міській місцевості	% від респондентів, які проживають у сільській місцевості
Це дієва ініціатива самих учнів	59,1	59,6
Це наказ дирекції школи	16,3	18,2
Це вимога класного керівника	2,7	3,4
Це просто назва, для мене це нічого не значить	21,9	18,8

Зріз розподілу відповідей на питання «Як ви оцінюєте учнівське самоврядування в Вашій школі?» у відповідності до класу навчання (Табл. 21) свідчить про певну нерівномірність ставлення учнівства до репрезентативності учнівського самоврядування залежно від класу навчання.

Таблиця 21

### Розподіл відповідей на питання у відповідності до класу навчання, % «Як ви оцінюєте учнівське самоврядування в Вашій школі?»

Варіанти відповіді	7 клас	8 клас	9 клас	10 клас	11 клас
Це дієва ініціатива самих учнів	63,3	49	57,6	63,3	60,7
Це наказ дирекції школи	16,6	20,3	19,6	14	14,1
Це вимога класного керівника	3,4	3,9	3,3	2,2	2,1
Це просто назва, для мене це нічого не значить	16,7	26,8	19,5	20,5	23,1

% – від загальної кількості респондентів, які навчаються у певному класі



72,8% опитаних педагогів стверджують, що учні часто пропонують теми і беруть участь у прийнятті рішень щодо організації класних чи шкільних заходів.

Досвід громадянської участі респондентів через роботу проектах, що спрямовані на поліпшення життя місцевої громади або школи узагальнено в Таблиці 22. Найбільша кількість опитаних учнів має досвід участі в проектах, що спрямовані на підтримку воїнів, які захищають суверенітет України (78,2%), в екологічних проектах (71,2%), культурній (66,1%) та спортивній (63,2%) діяльності для місцевої громади. Більше половини респондентів (54,5%)

опитаних зазначили, що брали участь в заходах для підвищення обізнаності людей про соціальні проблеми, екологічні проблеми, запобігання торгівлі людьми, протидію домашньому насильству, та антибулінговій кампанії (54,5%). Майже половина респондентів мають досвід участі в партисипативних проектах (47,6%), діяльності, спрямованій на охорону культурно-історичної спадщини місцевої громади (46,8%) та проектах, спрямованих на підтримку вразливих груп населення (46,1%). Третина опитаних долучалися до проектів з навчання демократії (33,45), були учасниками імітаційної гри «Вибори М18» (27,2%), брали участь у політичних школах або дебатних клубах для учнів (24,2%). 30,3% опитаних учнів зазначили, що відвідували інституції органів місцевої влади та самоврядування. Лише 20,7% респондентів вказали, що мають досвід участі в уроках парламентаризму.

Таблиця 22

### Розподіл відповідей на питання, % «Чи маєте Ви досвід участі в проектах, що спрямовані на поліпшення життя Вашої місцевої громади або школи?»

Варіанти відповіді	% від загальної кількості респондентів	
	Так	Ні
Підтримка воїнів, які захищають суверенітет України	78,2	21,8
Екологічні проекти (наприклад, економія електроенергії та води, збір макулатури, переробка сміття, захист і підтримка безпритульних тварин тощо)	71,2	28,8
Культурна діяльність для місцевої громади (наприклад, шкільний театр, музичні вистави тощо)	66,1	33,9
Спортивна діяльність для місцевої громади	63,2	36,8

(Закінчення таблиці 22)

Варіанти відповіді	% від загальної кількості респондентів	
	Так	Ні
Кампанії для підвищення обізнаності людей про соціальні проблеми, екологічні проблеми, запобігання торгівлі людьми, протидію домашньому насильству, антибулінгова кампанія	54,5	45,5
Партисипативні проекти (участь дітей у вирішенні питань, що стосуються реалізації їхніх прав та інтересів у школі та громаді)	47,6	52,4
Діяльність, спрямована на охорону культурно-історичної спадщини місцевої громади	46,8	53,2
Підтримка вразливих груп населення	46,1	53,9
Проекти з навчання демократії	33,4	66,6
Відвідування інституцій органів державної влади та місцевого самоврядування (наприклад, держадміністрації, ТГ, міські/обласні ради, ВРУ)	30,3	69,7
Вибори М18	27,2	72,8
Політичні школи або дебатні клуби для учнів	24,2	75,8
Уроки парламентаризму	20,7	79,3

Красномовним є порівняння відповідей опитаних педагогів та учнів на питання щодо наявності в учнівства досвіду участі в проектах, спрямованих на поліпшення життя їхньої місцевої громади або школи (Рис. 18). Опитані педагоги стверджують про децю

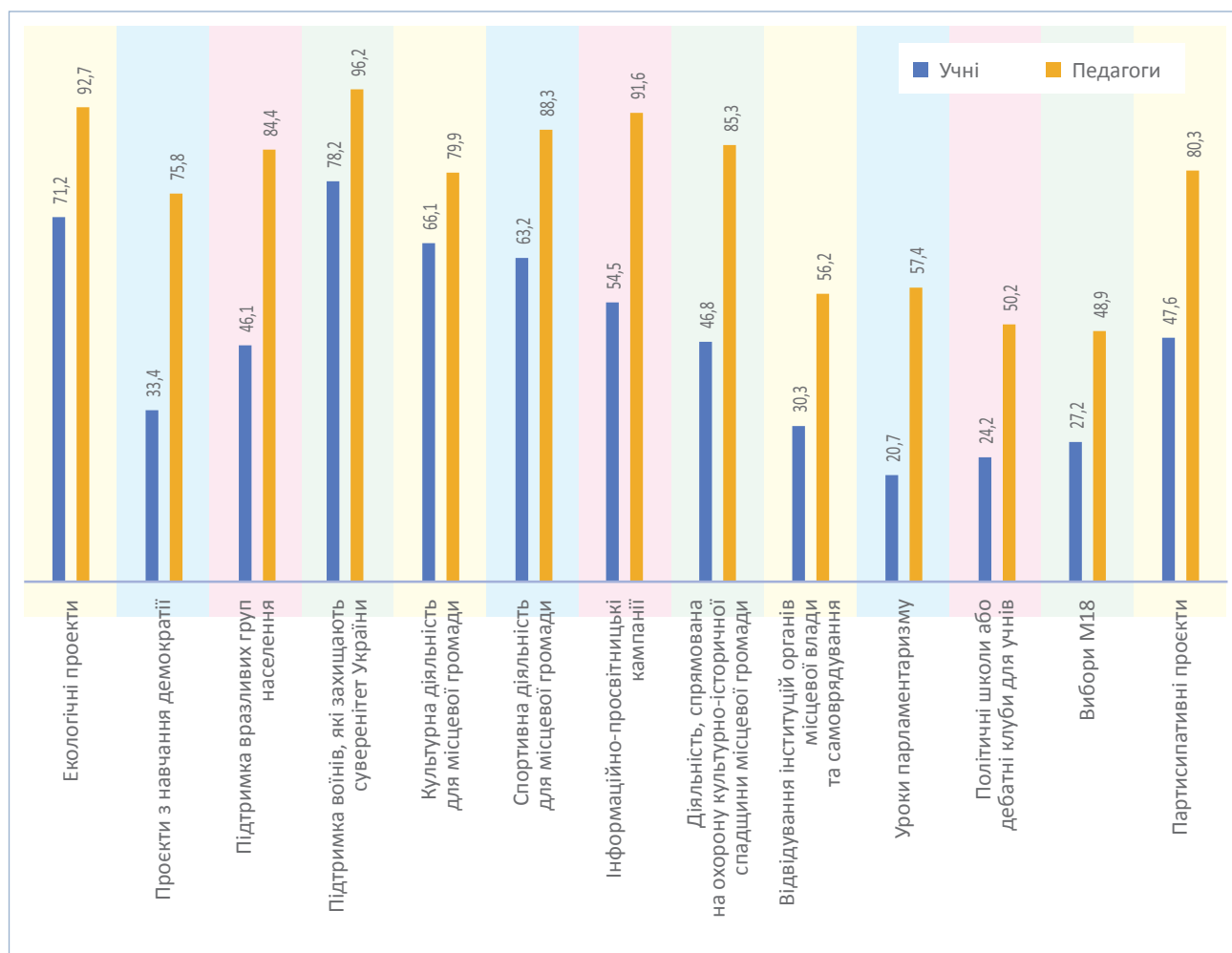


Рис. 18. Порівняння відповідей педагогів та учнів щодо наявності в учнівства досвіду громадянської участі, %

вищий рівень активності учнівства в заходах, пов'язаних із залученістю до життєдіяльності школи та громади, порівняно з опитаними учнями. Можемо припустити, що не зважаючи на те, що проекти відповідної тематики проводяться в закладах освіти, однак не всі учні є достатньо поінформованими і/або залученими до їх проведення.

Зріз розподілу відповідей на питання «Чи маєте Ви досвід участі в проектах, що спрямовані на поліпшення життя Вашої місцевої громади або школи?» у відповідності до типу населеного пункту, в якому проживають респонденти (Табл. 23), свідчить, що незалежно від того, в якій місцевості мешкають учні, відповіді свідчать про приблизно однаковий досвід учнів. Відмінність можна побачити лише стосовно участі в імітаційній грі «Вибори М18», в яку грала більша кількість учнів з сільської місцевості (35,8%), ніж з міста (23,3%).

Таблиця 23

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до типу населеного пункту, %**  
**«Чи маєте Ви досвід участі в проектах, що спрямовані на поліпшення життя Вашої місцевої громади або школи?»**

Варіанти відповіді	% від респондентів, які проживають у міській місцевості		% від респондентів, які проживають у сільській місцевості	
	Так	Ні	Так	Ні
Підтримка воїнів, які захищають суверенітет України	77,3	22,7	80,3	19,7
Екологічні проекти (наприклад, економія електроенергії та води, збір макулатури, переробка сміття, захист і підтримка безпритульних тварин тощо)	72,8	27,2	67,6	32,4
Культурна діяльність для місцевої громади (наприклад, шкільний театр, музичні вистави тощо)	63,5	36,5	66,0	34,0
Спортивна діяльність для місцевої громади	62,4	37,6	65,0	35,0
Кампанії для підвищення обізнаності людей про соціальні проблеми, екологічні проблеми, запобігання торгівлі людьми, протидію домашньому насильству, антибулінгова кампанія	55,3	44,7	52,6	47,4
Партисипативні проекти (участь дітей у вирішенні питань, що стосуються реалізації їхніх прав та інтересів у школі та громаді)	47,5	52,5	47,8	52,2
Діяльність, спрямована на охорону культурно-історичної спадщини місцевої громади	45,7	54,3	49,2	50,8
Підтримка вразливих груп населення	46,4	53,6	45,4	54,6
Проекти з навчання демократії	32,8	67,2	34,7	65,3
Відвідування інституцій органів державної влади та місцевого самоврядування (наприклад, держадміністрації, ТГ, міські/обласні ради, ВРУ)	29,7	70,3	31,7	68,3
Вибори М18	23,3	76,7	35,8	64,2
Політичні школи або дебатні клуби для учнів	24,7	75,3	23,0	77,0
Уроки парламентаризму	20,2	79,8	21,7	78,3

Зріз розподілу відповідей на питання «Чи маєте Ви досвід участі в проектах, що спрямовані на поліпшення життя Вашої місцевої громади або школи?» у відповідності до класу навчання (Табл. 24) свідчить про певну нерівномірність залученості учнівської молоді до проектів відповідної тематики. Водночас спостерігаємо позитивну динаміку щодо участі учнів у життєдіяльності школи і громади з кожним класом навчання. Варто звернути увагу, що учні всіх представлених класів мають найменший рівень досвіду участі в проектах, спрямованих на громадянську парламентську просвіту (відвідування інституцій органів державної влади та місцевого самоврядування; вибори М18, політичні школи або дебатні школи для учнів, уроки парламентаризму). Ймовірно, це пов'язано з необхідністю додаткової підготовки вчителів і цілеспрямованих організаційних зусиль педагогів.

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до класу навчання, %**  
**«Чи маєте Ви досвід участі в проєктах, що спрямовані на поліпшення життя Вашої місцевої громади або школи?»**

Варіанти відповіді	7 клас		8 клас		9 клас		10 клас		11 клас	
	Так	Ні	Так	Ні	Так	Ні	Так	Ні	Так	Ні
Підтримка воїнів, які захищають суверенітет України	83,1	16,9	74,1	25,9	79,9	20,1	77	23	76,1	23,9
Екологічні проєкти	74,8	25,2	67,4	32,6	70,5	29,5	71,3	28,7	72,1	27,9
Культурна діяльність для місцевої громади	72,1	27,9	61,3	38,7	65	35	64,1	35,9	68,7	31,3
Спортивна діяльність для місцевої громади	65,5	34,5	64,9	35,1	63,5	36,5	60,3	39,7	63,2	36,8
Кампанії для підвищення обізнаності про соціальні, екологічні проблеми, запобігання торгівлі людьми, протидію домашньому насильству, антибулінгова кампанія	56,2	43,8	53,2	46,8	53,4	46,6	51,3	48,7	59,7	40,3
Партиципативні проєкти	54,5	45,5	48,5	51,5	46,7	53,3	46,7	53,3	43,5	56,5
Діяльність, спрямована на охорону культурно-історичної спадщини місцевої громади	53,5	46,5	47,6	52,4	46,4	53,6	40,9	59,1	62,8	37,2
Підтримка вразливих груп населення	48,2	51,8	40,9	59,1	42,6	57,4	48,4	51,6	50,4	49,6
Проєкти з навчання демократії	34,5	65,5	28,1	71,9	32,5	67,5	35,1	64,9	35,5	64,5
Відвідування інституцій органів державної влади та місцевого самоврядування	27,4	72,6	25,6	74,4	27,7	72,3	30,7	69,3	39,7	60,3
Вибори М18	25,4	74,6	28,7	71,3	23,9	76,1	28	78	31,1	68,9
Політичні школи або дебатні клуби для учнів	19,8	80,2	17,3	82,7	24,4	75,6	24,5	75,5	32,4	67,6
Уроки парламентаризму	20,5	79,5	17	83	21,8	78,2	21,2	78,8	21,4	78,6

% – від кількості респондентів, які навчаються у певному класі



Аналіз отриманих результатів щодо громадянських настроїв учнівства та сприйняття учнівського самоврядування свідчить про таке:

- переважна більшість опитаних учнів (90,9%) вважають себе громадянами України. Спостерігається позитивна динаміка усвідомлення учнями себе громадянами України відповідно до класу (8 клас – 80,5%, 9 клас – 93,4%, 10 клас – 95,3%, 11 клас – 96,4%).
- Зацікавленість учнів політичним життям в країні є досить низькою: 38% молоді рідко проявляють інтерес до політики, 15,8% взагалі його не мають. При цьому місцевість проживання респондентів на зацікавленість політикою практично не впливає.
- Лише половина учнівства (52,7%) визначає необхідність участі у виборах як громадянський обов'язок і право кожного. Такий показник може свідчити про те, що учні не вважають вибори ефективним та дієвим інструментом вираження своєї громадянської позиції. Позитивним є те, що з кожним класом навчання в учнів розвивається розуміння ролі і значення виборів у демократичній державі (8 клас – 44,6%, 9 клас – 52,9%, 10 клас – 56,3%).
- Серед мотивів участі у виборах прослідковуються такі: небажання, щоб до влади прийшла партія, якій вони недовіряють (14,3%); задля підтримки партії, якій симпатизують (13,3%); зацікавленість (2%); щоб до Верховної Ради України пройшла людина, яка представляє їхній округ чи регіон (1,4%); через підкуп голосів представниками партій подарунками/грошима (0,6%); за звичкою (0,5%).
- Більше половини опитаних учнів (59,3%) не мають наміру стати депутатами і займатися політикою. Приблизно 16% молоді хотіли б займатися політичними питаннями країни. Цей показник однаковий для учнів як і міської, так і сільської місцевості. У процесі навчання в учнів міської та сільської місцевості зростає бажання отримати депутатський мандат (8 клас – 12,8%, 9 клас – 16,8%, 11 клас – 20,2%).
- Учні розглядають різні можливості впливу на рішення політиків, серед яких перевагу надають участі у виборах (45,7%), участі у мирних протестах (43,3%), участі в громадських слуханнях (39,9%), радикальному протесті (37,3%) та складанню звернень (34,7%). Однак 8,2% респондентів вважає, що на рішення політиків нічого не може вплинути. Це свідчить про існування певної зневіри в учнів щодо демократичності процесів, які відбуваються в політиці та вагомості ролі громадян.
- За результатами міжнародного дослідження ICCS у 2016 році 86% учнів різних країн висловили свою готовність брати участь у локальних і національних виборах, 67% мають довіру до національного уряду. За результатами нашого дослідження спостерігається нижчий показник, а саме: 63% українських учнів висловили свою готовність брати участь у виборах. Відтак питанням формування громадянської компетентності, громадянської активності та відповідальності необхідно приділяти більше уваги під час освітнього процесу та просвітницьких заходів.
- Частка бажаних брати участь у виборах серед учнівської молоді сільської місцевості є дещо більшою (67,5%) порівняно з молоддю, яка проживає у містах (60,7%). З кожним наступним класом навчання спостерігається позитивна динаміка щодо наміру учнів брати участь у виборах (8 клас – 53,5%, 9 клас – 62,9%, 10 клас – 65,8%, 11 клас – 66,2%) і зменшується кількість тих учнів, хто не визначився із позицією.
- У більшості закладів освіти існує учнівське самоврядування (89,6%). Про це свідчать відповіді учнів міських (90,3%) і сільських (88,1%) шкіл. З кожним наступним класом навчання прослідковується позитивна динаміка відповідей респондентів щодо існування в їхньому закладі освіти учнівського самоврядування (8 клас – 82,7%, 9 клас – 91,5%, 10 клас – 91,5%, 11 клас – 93,1%). Це може свідчити про те, що учні з кожним роком навчання є більш обізнаними та/або включеними у його діяльність.
- У переважній більшості вибір членів до органів учнівського самоврядування здійснюється демократичним шляхом на основі виборів (71,7%). Однак існують випадки, коли в закладах освіти це відбувається адміністративним способом (16,9%), що не відповідає

принципам діяльності інституту громадського самоврядування. Демократичні вибори членів учнівського самоврядування дещо більше практикуються у закладах освіти сільської місцевості. Про формальність виборчого процесу до органів учнівського самоврядування практично рівномірно стверджують учні різних класів навчання.

- *Учнівське самоврядування загалом є досить активним і займається проведенням поза-класних та позашкільних заходів різної тематики. Водночас, лише половина учнівства стверджує, що учнівське самоврядування захищає їхні інтереси і бере участь в обговоренні питань удосконалення освітнього процесу. Залученість представників учнівського самоврядування до засідань педагогічної ради школи є досить низькою.*
- *Лише третина учнівства (33,3%) бере участь у діяльності учнівського самоврядування. Серед таких частка учнів, яка проживає у сільській місцевості, є дещо більшою порівняно з учнями міських шкіл. Існує позитивна динаміка щодо залученості учнівства до діяльності учнівського самоврядування з кожним наступним класом навчання (8 клас – 29%, 9 клас – 30,4%, 10 клас – 33,4%, 11 клас – 41,2%).*
- *Половина учнівства (49,1%) вважає, що участь в учнівському самоврядуванні є першим досвідом участі в політиці. Інша досить значна частина заперечує таку думку, так як вважає учнівське самоврядування формальністю (29%), або ж має переконання, що участь в учнівському самоврядуванні та участь у політиці не можна порівнювати (21,9%). Частка учнів сільських шкіл, які вважають учнівське самоврядування першим досвідом участі у політиці, є дещо більшою порівняно з учнями міських шкіл. Ставлення учнів до цього питання не залежить від їхнього класу навчання.*
- *Більше половини респондентів (59%) вважає учнівське самоврядування дієвою ініціативою самих учнів, це стосується міських і сільських закладів освіти. Інша частина учнів вважає, що учнівське самоврядування в їхньому закладі освіти є неіснуючим, бо створена за наказом дирекції школи (17%), є просто назвою, що нічого для них не значить (21%).*
- *Учні мають значний досвід участі в проектах, що спрямовані на поліпшення життя їхньої місцевої громади або школи. Зокрема, це підтримка воїнів, які захищають суверенітет України, участь в партисипативних та екологічних проектах, культурній та спортивній діяльності для місцевої громади, в заходах для підвищення обізнаності людей про соціальні проблеми, антибулінг, екологічні проблеми, запобігання торгівлі людьми, протидію домашньому насильству; діяльності, спрямованій на охорону культурно-історичної спадщини місцевої громади, та проектах, спрямованих на підтримку вразливих груп населення. Лише третина учнівства долучалася до проєктів з навчання демократії, брали участь у політичних школах або дебатних клубах для учнів, були учасниками імітаційної гри «Вибори М18», відвідували інституції органів місцевої влади та самоврядування. Порівняно незначна кількість учнів має досвід участі в уроках парламентаризму. Незалежно від того, в якій місцевості мешкають учні, відповіді свідчать про приблизно однаковий досвід учнів. Відмінність можна побачити лише щодо участі в імітаційній грі «Вибори М18», в яку грала більша кількість учнів з сільської місцевості (35,8%), ніж з міста (23,3%). Загалом з кожним наступним класом навчання існує певна позитивна, хоч і нерівномірна, динаміка щодо участі учнівства в життєдіяльності школи і громади.*

Аналіз результатів цього напрямку дослідження дає підстави стверджувати про необхідність посилення діяльності закладів освіти щодо формування в учнівства свідомої активної громадянської позиції, зокрема, завдяки оновленню підходів до діяльності учнівського самоврядування та впровадженню громадянської парламентської просвіти.

### 3.3 ВИЯВЛЕННЯ ОБІЗНАНОСТІ УЧНІВ ПРО ВЕРХОВНУ РАДУ УКРАЇНИ

У цьому підрозділі аналізуються відповіді опитаних учнів щодо їхньої обізнаності в сфері парламентаризму, зокрема повноважень і функцій українського парламенту, статусу народного депутата України та зацікавленості учнів законодавчою діяльністю Верховної Ради України.

Уявлення респондентів про Верховну Раду України показано на Рис. 19. Опитані мали можливість обрати декілька варіантів відповіді. Учні вважають, що Верховна Рада України – це законодавчий орган нашої держави (70,7%), Парламент України (51,4%), а також будівля, в якій працюють народні депутати (40,7%). Складність із відповіддю на питання мали 7,8% опитаних.

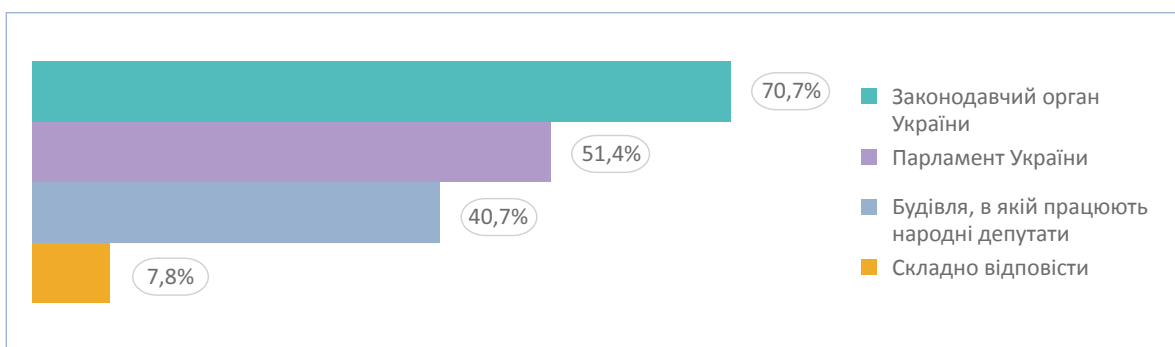


Рис. 19. Розподіл відповідей на питання, %  
«Що таке Верховна Рада України?»

На Рисунку 20 продемонстровано уявлення респондентів щодо того, які функції виконує Верховна Рада України. Опитувані мали можливість обрати декілька варіантів відповіді. Визначення учнями функцій Верховної Ради України розподілилося у процентному співвідношенні таким чином: законодавча (70%), установча (46,2%), представницька (30,7%), контрольна (24,3%), фінансова (25,6%). Складність із відповіддю на питання мали 26% опитаних.

**!?** Лише 20,9% опитаних педагогів вважають себе добре обізнаними з історії парламентаризму в Україні і спроможними опрацювати з учнями цю тему.

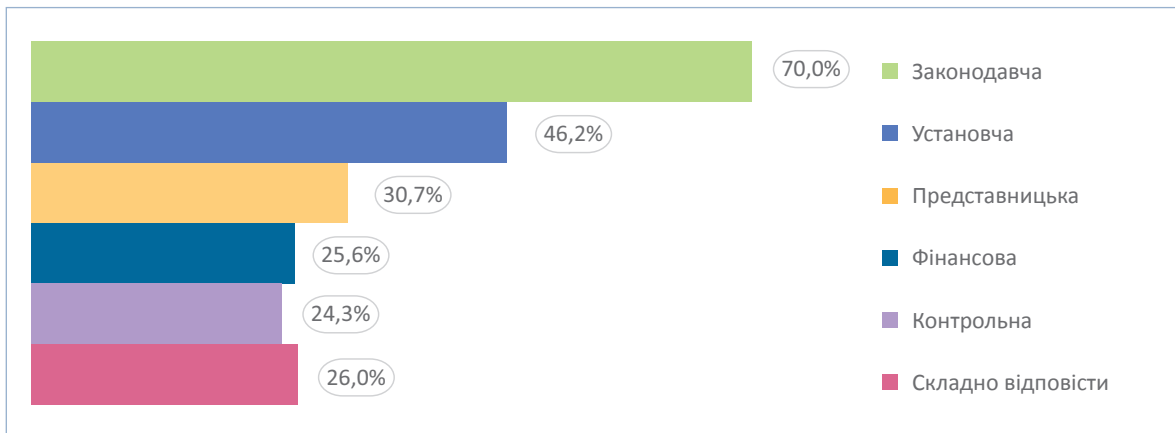


Рис. 20. Розподіл відповідей на питання, %  
«Які функції виконує ВРУ?»



*Повний перелік повноважень Верховної Ради України міститься у ст. 85 Конституції України, відповідно до якої основними функціями парламенту України є представницька, законодавча, установча та контрольна.*

*Лише 29,1% опитаних педагогів вважають себе добре обізнаними щодо функцій Верховної Ради України і спроможними опрацьовувати з учнями цю тему.*

Уявлення респондентів про діяльність народних депутатів України представлено на Рис. 21. Опитані мали можливість обрати декілька варіантів відповіді. Уявлення учнів щодо напрямків діяльності народних депутатів респонденти визначили таким чином: прийняття законів (53,8%), представлення інтересів свого міста або села (49,6%), розподіл державного бюджету (44,4%), прийняття Конституції та внесення змін до неї (44%), вирішення питань щодо тарифів і зарплат (39,1%). Складність із відповіддю на питання мали 16,8% опитаних.

На Рисунку 22 відображений рівень зацікавленості респондентів законодавчою діяльністю Верховної Ради України. Учні висловились про низький рівень зацікавленості законами, що приймає Верховна Рада України: постійно стежать за діяльністю парламенту – 3,3%, стежать за головними подіями – 20,3%, інколи проявляють інтерес до діяльності Верховної Ради України – 38,2%, взагалі не цікавляться діяльністю парламенту – 27,1% респондентів.

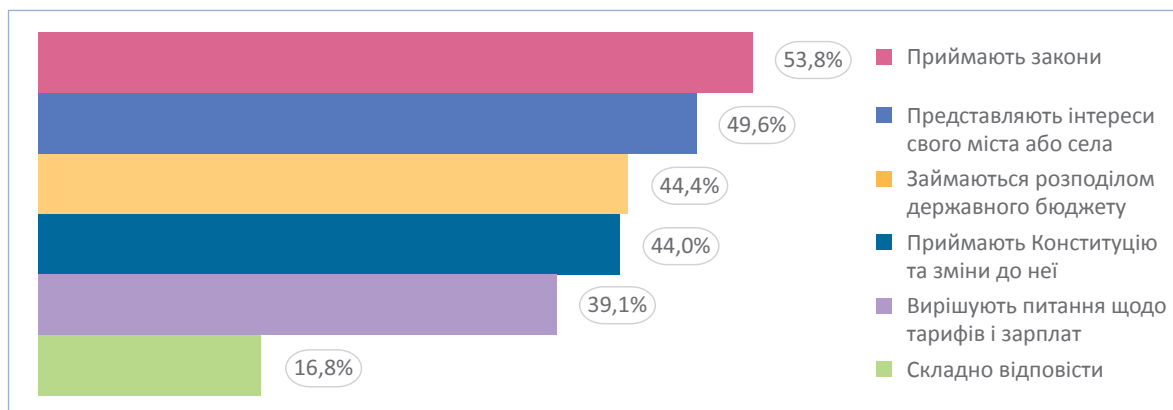


Рис. 21. Розподіл відповідей на питання, %  
«Чим, на Вашу думку, займаються народні депутати?»



*Права, повноваження та обов'язки народного депутата України визначені Законом України «Про статус народного депутата України», відповідно до якого народний депутат є представником Українського народу у Верховній Раді України і має такі основні обов'язки, як прийняття законів, підтримання зв'язку з виборцями, розгляд звернень до нього і вживання заходів для їх реалізації.*

*Лише 29% опитаних педагогів вважають себе добре обізнаними щодо прав, повноважень та обов'язків народного депутата України і спроможними опрацьовувати з учнями цю тему.*

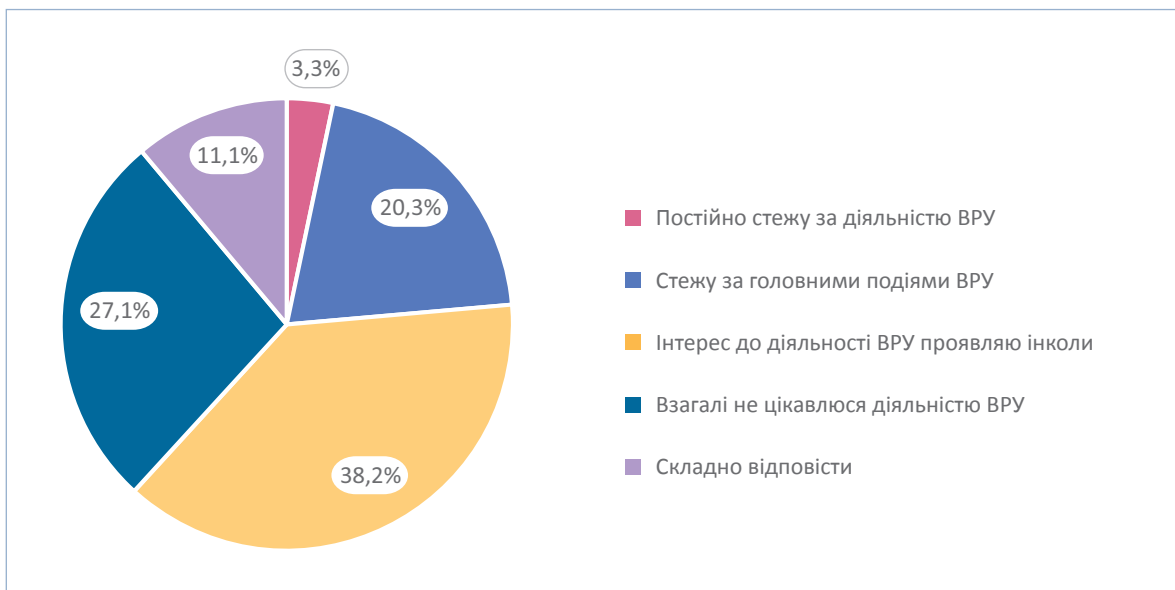


Рис. 22. Розподіл відповідей на питання, %  
«Наскільки Ви цікавитесь законами, що приймає Верховна Рада України?»

Зріз розподілу відповідей на питання «Наскільки Ви цікавитесь законами, що приймає Верховна Рада України?» у відповідності до типу населеного пункту, в якому проживають респонденти (Табл. 25), свідчить, що частка учнів-жителів міст, які інколи або взагалі не проявляють інтерес до діяльності Верховної Ради України, є дещо більшою порівняно з учнями, які проживають у сільській місцевості: інколи проявляють інтерес – 38,9% та 36,7% (відповідно), взагалі не цікавляться – 27,4% та 26,3% (відповідно).

Таблиця 25

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до типу населеного пункту, %  
«Наскільки Ви цікавитесь законами, що приймає Верховна Рада України?»**

Варіанти відповіді	% від респондентів, які проживають у міській місцевості	% від респондентів, які проживають у сільській місцевості
Постійно стежу за діяльністю ВРУ	3,2	3,7
Стежу за головними подіями ВРУ	20,4	20,0
Інтерес до діяльності ВРУ проявляю інколи	38,9	36,7
Взагалі не цікавлюся діяльністю ВРУ	27,4	26,3
Складно відповісти	10,1	13,3



Лише 27,8% опитаних педагогів вважають себе добре обізнаними з процедурою прийняття закону і спроможними опрацювати з учнями цю тему.

Зріз розподілу відповідей на питання «Наскільки Ви цікавитесь законами, що приймає Верховна Рада України?» у відповідності до класу навчання (Табл. 26) загалом демонструє позитивну динаміку з кожним наступним класом навчання щодо зацікавленості учнівства законодавчою діяльністю парламенту.

Рисунок 23 демонструє обізнаність респондентів щодо того, хто з народних депутатів представляє

їхній населений пункт у Верховній Раді України. Більше половини учнів (57,9%) знають прізвище народного депутата, який представляє їхнє місто чи село у парламенті. 23,2% опитаних не володіють такою інформацією. 19% респондентів зазначили, що їх не цікавить, хто із народних депутатів представляє їх населений пункт у Верховній Раді України.

Таблиця 26

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до класу навчання, %  
«Наскільки Ви цікавитесь законами, що приймає  
Верховна Рада України?», %**

Варіанти відповіді	7 клас	8 клас	9 клас	10 клас	11 клас
Постійно стежу за діяльністю ВРУ	2,9	3,9	2,6	3,7	4
Стежу за головними подіями ВРУ	17,6	11,7	20,9	20,4	27,9
Інтерес до діяльності ВРУ проявляю інколи	32,5	36,8	39	42,1	36,6
Взагалі не цікавлюся діяльністю ВРУ	28,1	33,7	27,9	23,9	24,2
Складно відповісти	18,9	13,9	9,6	9,9	7,3

% – від загальної кількості респондентів, які навчаються у певному класі

Зріз розподілу відповідей на питання «Чи знаєте Ви прізвище/ім'я народного депутата, який представляє ваше місто/село в Верховній Раді України?» у відповідності до типу населеного пункту, в якому проживають респонденти (Табл. 27), свідчить, що частка учнів-жителів міст незацікавлених цим питанням є дещо більшою порівняно з часткою учнів, які проживають у сільській місцевості: 19,6% та 17,6% відповідно.

Зріз розподілу відповідей на питання «Чи знаєте Ви прізвище/ім'я народного депутата, який представляє ваше місто/село в Верховній Раді України?» у відповідності до класу навчання (Табл. 28) демонструє загальну позитивну динаміку з кожним наступним класом навчання щодо обізнаності учнівства, хто представляє їхній населений пункт у парламенті.

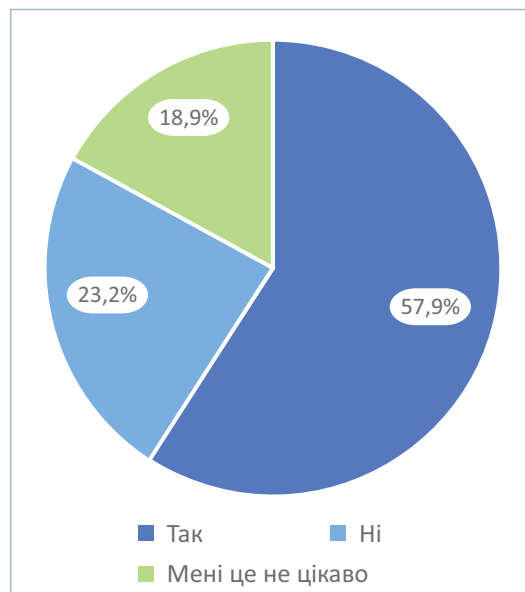


Рис. 23. Розподіл відповідей на питання, % «Чи знаєте Ви прізвище/ім'я народного депутата, який представляє ваше місто/село в Верховній Раді України?»

Таблиця 27

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до типу населеного пункту, %  
«Чи знаєте Ви прізвище/ім'я народного депутата,  
який представляє ваше місто/село в Верховній Раді України?»**

Варіанти відповіді	% від респондентів, які проживають у міській місцевості	% від респондентів, які проживають у сільській місцевості
Так	57,9	57,7
Ні	22,5	24,7
Мені це не цікаво	19,6	17,6

**Розподіл відповідей на питання у відповідності до класу навчання, %  
«Чи знаєте Ви прізвище/ім'я народного депутата,  
який представляє ваше місто/село в Верховній Раді України?»**

Варіанти відповіді	7 клас	8 клас	9 клас	10 клас	11 клас
Так	57	48,4	59,7	57,1	63,9
Ні	25,2	23,7	21,1	25,5	21,2
Мені це не цікаво	17,8	27,9	19,2	17,4	14,9

% – від загальної кількості респондентів, які навчаються у певному класі

Результати відповідей учнівства щодо розуміння діяльності парламенту свідчать:

- загалом учні є досить добре обізнаними з тим, що собою представляє Верховна Рада України, зазначаючи, що це парламент України, вищий законодавчий орган і водночас будівля, в якій працюють народні депутати України.
- Водночас визначення функцій Верховної Ради України видалося складним. Майже третина учнів не змогли цього зробити. У переважній більшості учнівська молодь до функцій парламенту відносить законодавчу, половина учнів відмітили як функцію парламенту – установчу, майже третина – контрольну. Увагу привертає те, що зазначена третьою учнів фінансова функція не є притаманною українському парламенту як основна. Це свідчить про те, що необхідно приділити більше уваги роз'ясненню повноважень і функцій Верховної Ради України в роботі з учнями.
- Основними напрямками діяльності народного депутата значна кількість учнівства вважає прийняття законів, прийняття Конституції і внесення змін до неї. Однак, також значна кількість учнів (44,4%) віднесла до повноважень народних депутатів розподіл державного бюджету, вирішення питань щодо тарифів і зарплат (39,1%), що є функціями Кабінету Міністрів України. Слід відмітити, що також значна кількість учнівської молоді не змогла визначитися з основними напрямками діяльності народних депутатів. Це свідчить про недостатню обізнаність учнів щодо питань, які пов'язані зі статусом народного депутата України.
- У переважній більшості зацікавленість учнівства законами, що приймає Верховна Рада України, є низькою. Загалом учні міських шкіл є дещо менше зацікавлені законодавчою діяльністю парламенту. Динаміка з кожним наступним класом навчання щодо зацікавленості учнівства законодавчою діяльністю Верховної Ради України є позитивною.
- Значна кількість учнів є обізнаною щодо того, хто з народних депутатів представляє їхній населений пункт у Верховній Раді України. Учні з сільської місцевості є дещо більш поінформованими з цього питання. Також, слід зазначити, про позитивну динаміку поінформованості учнів щодо представництва народними депутатами їхнього населеного пункту у Верховній Раді України з кожним наступним класом навчання.

**!?** Лише 35,7% опитаних педагогів вважають себе добре обізнаними щодо виборів до Верховної Ради України і спроможними опрацюувати з учнями цю тему.

Наведені результати дослідження свідчать про необхідність посилення громадянської парламентської просвіти учнівства, зокрема щодо повноважень і функцій українського парламенту, статусу народного депутата України, адже обізнаність учнів у сфері парламентаризму та їхня зацікавленість діяльністю Верховної Ради України є досить низькими.

### 3.4 ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ПРОСВІТИ

У цьому підрозділі розглядаються результати опитування щодо джерел і способів отримання учнями інформації про політичне життя країни, зокрема, про діяльність парламенту України та форми навчання, яким надає перевагу учнівство для підвищення рівня своєї обізнаності у сфері парламентаризму.

Перелік джерел, якими користуються опитані учні для отримання інформації про політичне життя в Україні представлено на Рисунку 24. Респонденти мали можливість обрати декілька варіантів відповіді. Учні стверджують, що першочерговими джерелами отримання інформації про політичне життя в країні для них є соціальні мережі (76,7%), телебачення (66,5%), батьки (51,8%). Окремі опитані зазначили, що отримують цю інформацію від учителів під час уроків (25,8%), від ровесників (22,1%) та з друкованих видань (12,5%). 11% респондентів висловились про те, що їх не цікавить політичне життя країни.

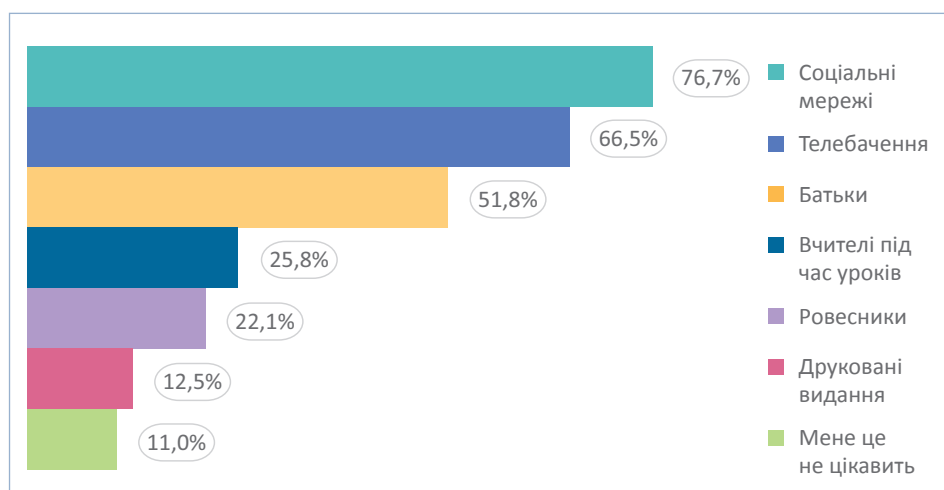


Рис. 24. Розподіл відповідей на питання, %  
«Звідки Ви отримуєте інформацію про політичне життя країни?»

**!?** Лише 21,7% опитаних педагогів вважають себе добре обізнаними щодо можливостей впливу громадян на діяльність Верховної Ради України і спроможними опрацьовувати з учнями цю тему.

Порівняємо, які канали комунікації використовують учні, щоб дізнатись про політичні та соціальні питання в Україні та в інших країнах, використовуючи дані міжнародного дослідження ICCS у 2016 р. [1].

Таблиця 29

#### Порівняння каналів комунікації для отримання інформації про політичні та соціальні питання в Україні та світі, %

Варіанти відповіді	Україна (%)	ICCS (%)	+/- (%)
Телебачення	66,5	65	+1,5
Соціальні мережі	76,7	31	+45,7
Батьки	51,8	45	+6,8
Друковані видання (журнали, газети та ін.)	12,5	26	-13,5

Як виявилось (Табл. 29), телебачення використовується учнівською молоддю приблизно однаково. Про політичні події завдяки новинам на телевізійних каналах дізнаються 66,5% учнів в Україні та 65% їх однолітків у світі. Це відповідає загальній тенденції. А от використання для цього соціальних мереж серед українських учнів є майже



в 2,5 рази більше (76,7%) у порівнянні з даними ICCS (31%). Це свідчить про те, що соціальні мережі мають високий інформаційний вплив на підлітків. Також більший відсоток наших учнів (51,8 %) дізнаються про політичні та соціальні новини від своїх батьків, ніж це відбувається в інших країнах (45%). Однак друковані видання українські учні читають вдвічі менше (12,5%), ніж ровесники в інших країнах (26%).

Способи отримання респондентами інформації про Верховну Раду України в школі представлені на Рисунку 25. Опитувані мали можливість обрати декілька варіантів відповіді. Учні зазначили, що вони отримують інформацію про діяльність Парламенту під час уроків історії, правознавства та громадянської освіти (78,4%). Також респонденти частково отримують цю інформацію під час виховних годин (30,9%), позакласних заходів або проєктів (25,7%), а також під час інших уроків (13,8%).

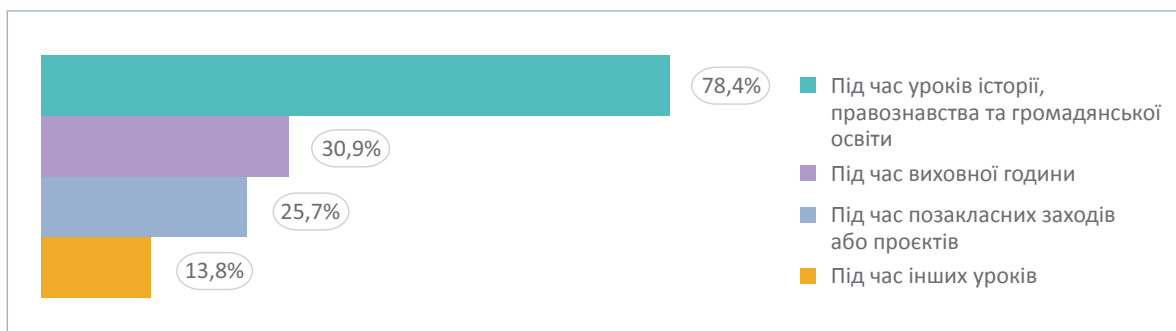


Рис. 25. Розподіл відповідей на питання, %  
«Звідки Ви дізнаєтесь у школі інформацію про парламент України?»



*63,7% опитаних педагогів хотіли б пройти навчання для підвищення рівня власної готовності до впровадження громадянської парламентської просвіти завдяки участі в майстер-класах від більш досвідчених колег.*

Вподобання респондентів щодо форм ознайомлення з діяльністю парламенту узагальнені в Таблиці 30. Опитувані мали можливість обрати декілька варіантів відповіді, а також внести свої пропозиції. Учні надали перевагу таким формам ознайомлення з діяльністю парламенту, як екскурсія до Верховної Ради України (58%) та зустрічі з народними депутатами (46%). Серед інших форм, які привернули певну увагу респондентів: відеофільм (28,3%), квест (25,2%), дебати (23,5%), дискусія в класі (21,6%), онлайн-гра (19,7%), онлайн-курс (17,4%), комп'ютерна гра (17,2%), мультфільм (15,3%), настільна гра (14,7%), комікси (12,2%), учнівські конкурси на створення мультфільмів, коміксів на зазначену тему (10,2%). Серед запропонованих учнями форм – пряме відеоспостереження (0,1%). 4,3% респондентів зазначили, що їх взагалі не цікавить діяльність парламенту.

Таблиця 30

### Розподіл відповідей на питання, % «У якій формі Ви б хотіли дізнатися про діяльність парламенту?»

Варіанти відповіді	%
Екскурсія до ВРУ	58,0
Зустрічі з народними депутатами	46,0
Відеофільм	28,3
Квести	25,2
Дебати	23,5
Дискусія в класі	21,6

(Закінчення таблиці 30)

Варіанти відповіді	%
Онлайн-гра	19,7
Онлайн-курс	17,4
Комп'ютерна гра	17,2
Мультфільм	15,3
Настільна гра	14,7
Комікси	12,2
Учнівські конкурси на створення мультфільмів, коміксів на зазначену тему	10,2
Пряме відеоспостереження	0,1
Не цікавить взагалі	4,3

У Таблиці 31 представлені вподобання респондентів щодо каналів отримання інформації про діяльність Верховної Ради України. Опитувані мали можливість обрати декілька варіантів відповіді, а також запропонувати свої варіанти. Найбільшу перевагу для отримання інформації про діяльність парламенту учні надали б мережам Telegram (66,4%) та Viber (44%). Також опитувані хотіли б отримувати інформацію через Facebook (22,8%), Tik-Tok (22,6%), сайт закладу освіти (21,8%), Twitter (7,6%), Messenger (7%), WhatsApp (6,4%) та Skype (4,3%). Серед запропонованих учнями каналів отримання інформації: Instagram (3,1%), YouTube (0,3%), Minecraft (0,1%), Discord (0,4%), телебачення (0,1%) та Vkontakte (0,1%), хоча останній з яких є забороненим для використання в Україні. 3,9% респондентів зазначили, що їх не цікавить жодний із каналів отримання інформації про діяльність Верховної Ради України.

**!?** 54,8% опитаних педагогів хотіли б пройти навчання для підвищення рівня власної готовності до впровадження громадянської парламентської просвіти завдяки участі в тренінгах від Освітнього Центру Верховної Ради України.

Таблиця 31

**Розподіл відповідей на питання, %  
«Якби Ви хотіли отримати більше інформації про парламент,  
то який канал зв'язку був для Вас зручніший?»**

Варіанти відповіді	%
Telegram	66,4
Viber	44,0
Facebook	22,8
Tik-Tok	22,6
Сайт школи	21,8
Twitter	7,6
Messenger	7,0
Skype	4,3
Instagram	3,1
Discord	0,4
YouTube	0,3
Minecraft	0,1
Телебачення	0,1
Vkontakte	0,1
Інше	0,2
Ніякий	3,9

Рисунок 26 містить інформацію для порівняння каналів, яким найбільше надали перевагу учні задля отримання інформації про парламент, та ступенем використання цих каналів педагогами для проведення уроків й спілкування з учнями. Результати порівняння свідчать про певну розбіжність між каналами зв'язку, які використовують учні та педагоги. Вчителям доцільно враховувати побажання учнів щодо використання соціальних мереж для налагодження ефективної комунікації під час планування й організації освітнього процесу.

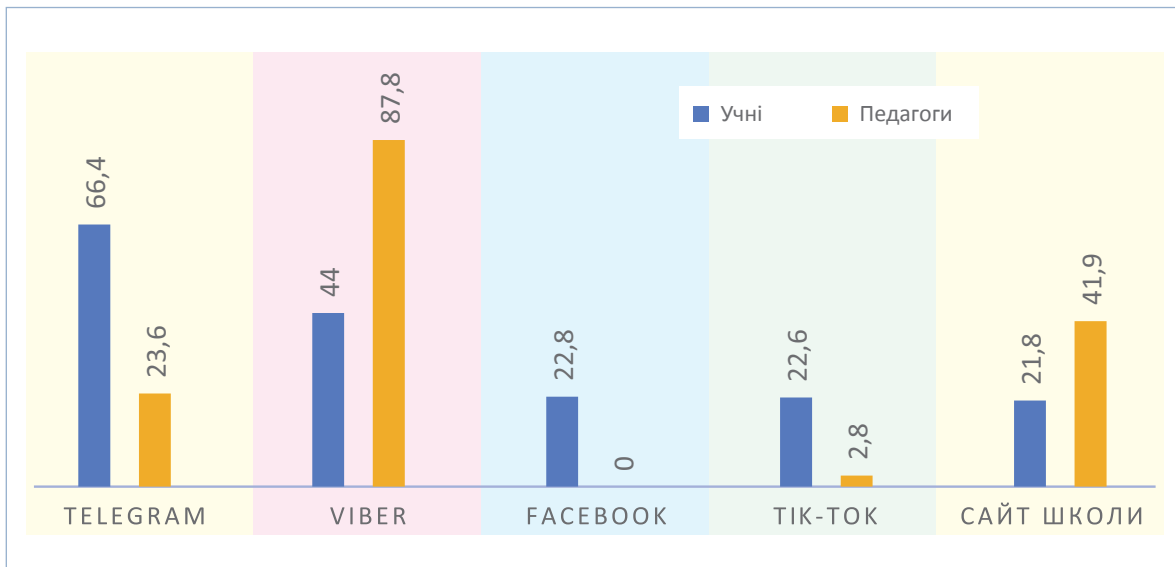


Рис. 26. Порівняння каналів для отримання інформації про парламент, яким віддають перевагу учні, та використання цих каналів педагогами, %

Результати дослідження щодо джерел і способів отримання учнями інформації про політичне життя країни свідчать:

- у переважній більшості опитані учні отримують інформацію про політичне життя в країні з соціальних мереж (76,7%), телебачення (66,5%), від батьків (51,8%). 11% учнів зазначили, що їм взагалі не цікавить політичне життя країни. Загалом це відповідає загальним тенденціям, визначеним у міжнародному дослідженні ICCS-2016. Однак перевага соціальних мереж як джерела інформування українських учнів актуалізує питання щодо достовірності та об'єктивності цієї інформації, а також сформованості навичок критичного мислення в школярів.
- Про діяльність Верховної Ради України учні переважно дізнаються під час уроків історії, правознавства та громадянської освіти (78,4%). Лише третина опитаних зазначили, що отримують таку інформацію під час виховних годин (30,9%) і позакласних заходів або проєктів (25,7%), що може свідчити про існування потенціалу для громадянської парламентської просвіти в позакласній діяльності закладів освіти.
- Учні надають перевагу таким формам ознайомлення з діяльністю парламенту, як екскурсія до Верховної Ради України (58%) та зустрічі з народними депутатами (46%). Серед інших форм ознайомлення з діяльністю парламенту, які привернули певну увагу учнівства: відеофільм (28,3%), квест (25,2%), дебати (23,5%), дискусія в класі (21,6%), онлайн-гра (19,7%), онлайн-курс (17,4%), комп'ютерна гра (17,2%), мультфільм (15,3%), настільна гра (14,7%), комікси (12,2%), учнівські конкурси на створення мультфільмів, коміксів на зазначену тему (10,2%).
- Такий широкий спектр форм ознайомлення з діяльністю парламенту свідчить про потребу в розробці нових форматів навчальних ресурсів для учнів відповідної тематики та більш широкої поінформованості щодо вже існуючих.

- *Серед каналів отримання інформації про діяльність Верховної Ради України учні найбільшу перевагу надають Telegram (66,4%) та Viber (44%). Слід зазначити, що існує певна відмінність щодо переваг застосування каналів зв'язку між учнівством та педагогами, що може стати на заваді організації діяльності, спрямованої на громадянську парламентську просвіту учнівської молоді.*

*На основі результатів цього напрямку дослідження обґрунтованим є висновок про необхідність посилення інформаційної та просвітницької кампанії щодо обізнаності учнівства в сфері парламентаризму, а також про необхідність оновлення та осучаснення навчальних ресурсів для здійснення громадянської парламентської просвіти в закладах освіти.*

## ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Формування соціальних і громадянських компетентностей в учнів визначено одним з провідних завдань сучасної системи освіти України, що обґрунтовується стратегією демократизації держави та новими соціально-політичними реаліями українського суспільства. Саме тому в закладах загальної середньої та позашкільної освіти, як основних суб'єктах формування громадянських компетентностей, активно впроваджується демократичне врядування, громадянська освіта, зокрема проводяться заходи з навчання демократії та громадянської парламентської просвіти. Впровадження громадянської парламентської просвіти сприяє підвищенню рівня обізнаності учнів про парламентаризм, роль і функції Верховної Ради України та народних депутатів, набуттю учнівством досвіду діяльності в рамках правової держави та демократичних суспільних інститутів. Це є необхідною умовою виховання відповідальних і активних громадян демократичної України і як результат – успішної демократизації суспільства.

У цьому Аналітичному звіті подано результати соціологічного дослідження потреб і проблем, що постають перед українськими освітянами в процесі здійснення громадянської парламентської просвіти під час освітнього процесу, а також вивчення стану громадянських настроїв та активності учнівської молоді, їхнього ставлення до змісту й форм громадянської парламентської просвіти в закладі загальної середньої та позашкільної освіти. В анонімних онлайн-опитуваннях взяли участь 1304 педагогічних працівників і 2542 учнів з більшості регіонів України. Під час проведення інтерв'ю у фокус-групах було опитано 28 педагогічних працівників, які працюють у закладах освіти різних типів і форм власності. Детальний аналіз результатів дослідження та висновки наведено в розділах цього звіту. Однак, доцільним є також виокремлення загальних висновків і рекомендацій щодо цілеспрямованого впровадження громадянської парламентської просвіти в систему освіти України.

У дослідженні практичну більшість респондентів склали освітяни жіночої статі, які відносно рівномірно розподілилися за віком та представляють широкий спектр педагогічних професій. Це відповідає гендерній і віковій характеристиці професії вчителя в Україні. Психологічний клімат у шкільних спільнотах загалом є сприятливим для реалізації педагогами освітніх ініціатив із широким залученням учнівства до впровадження освітніх інновацій. На основі цього можна стверджувати про відкритість закладів освіти до впровадження громадянської парламентської просвіти в освітній процес.

Під час інтерв'ю у фокус-групах учителі різних дисциплін висловили стурбованість, що в змісті освіти базової та старшої школи інформація про діяльність парламенту представлена недостатньо. Теми парламентаризму оглядово представлені в змісті предметів «Правознавство», «Історія України» (9 кл.) та «Громадянська освіта» (10 кл.) У змісті освіти початкової школи є громадянська та історична галузь, де йдеться про громадянство, демократію, її ознаки та закони, хоча інформація про діяльність парламенту не виокремлена.

Наразі впровадження громадянської парламентської просвіти в переважній більшості закладів освіти здійснюється через організацію різних форм позакласної та позашкільної діяльності, а також через проведення уроків парламентаризму. Впровадженню уроків парламентаризму в освітній процес сприяла діяльність мережі з 16-ти парламентських просвітницьких осередків на базі шкіл, що була створена за підтримки Програми USAID ПАДА. Лише в небагатьох закладах освіти існує практика участі учнів в таких інтерактивних формах громадянської парламентської просвіти, як моделювання та імітаційні ігри, зокрема «Вибори М18» та «Модель Парламенту». Це обумовлює потребу в оновленні змісту загальної середньої освіти та підходів до здійснення громадянської парламентської просвіти в закладах освіти.

Дослідження мало на меті виявити рівень готовності вчителів до впровадження громадянської парламентської просвіти. Результати засвідчили високий рівень особистісної готовності респондентів, що включає наявність мотивації та інтересу до діяльності, що треба виконати, відповідальність, мобілізацію зусиль, волі і прагнення досягти успішного результату. Вчителі вважають впровадження громадянської парламентської просвіти актуальним

і необхідним з огляду на завдання Нової української школи щодо формування соціальних і громадянських компетентностей в учнів, на необхідність подолання існуючих стереотипів у розумінні діяльності Верховної Ради України, обов'язків і повноважень народних депутатів та незацікавленості політичним життям, що спричиняє низьку явку молоді на вибори та участь у виборчому процесі.

Основними мотиваціями для вчителів є бажання надати учням знання та практичні навички, які знадобляться їм у житті; прагнення виховати свідомого громадянина; власний інтерес і зацікавленість у саморозвитку; можливість опанувати нові форми інтерактивної педагогічної взаємодії в новій сфері. Вчителі активніше впроваджували б громадянську парламентську просвіту за наявності відповідних сучасних навчально-методичних матеріалів, можливості широкого обміну досвідом успішних практик. Важливим мотиваційним чинником є підтримка народних депутатів через зустрічі з учнями, проведення парламентських уроків та інших заходів.

Однак, операційно-технічна готовність вчителів впроваджувати громадянську парламентську просвіту, що включає в себе загальні та спеціальні знання, навички та вміння, використання засобів педагогічного впливу та інструментів організації навчання, виявилася на низькому рівні. Опитані педагогічні працівники визнають власну недостатню обізнаність щодо сфер діяльності та функцій парламенту для того, щоб викладати це учням, та відсутність досвіду використання інтерактивних методів навчання в сфері парламентаризму, щоб зацікавити учнівство даною тематикою. Водночас більшість опитаних педагогів, користуючись переважно послугами інститутів післядипломної педагогічної освіти, підвищували власну педагогічну майстерність щодо використання активних форм роботи і визначають свій рівень володіння ними як достатній. Також вони на достатньому рівні володіють інструментами для дистанційного та змішаного навчання, що особливо актуалізується в умовах пандемії COVID-19.

Впровадження громадянської парламентської просвіти, на думку педагогів, має бути цілеспрямованим і включати 5 основних способів реалізації:

- 1) позашкільна діяльність (проекти, онлайн-курси, настільні ігри, заходи ОЦ ВРУ, виїзні навчальні школи, діяльність гуртків, студій, зустрічей з депутатами тощо);
- 2) позакласна діяльність (тематичні виховні заходи, ранкові зустрічі, години спілкування, парламентські уроки, екскурсії тощо);
- 3) під час уроків історії, правознавства, громадянської освіти;
- 4) наскрізно під час освітнього процесу в закладі освіти з використанням інтерактивних методів роботи (ігри, квести, пазли, дебати, вікторини тощо на парламентську тематику);
- 5) як окремий факультативний курс за розробленою навчальною програмою.

Серед основних перешкод, що стоять на заваді впровадженню громадянської парламентської просвіти в освітній процес, педагоги визначили дефіцит навчального часу і перевантаженість існуючої освітньої програми предметними знаннями; відсутність вільного часу на додаткові заходи як у вчителів, так і в учнів; недостатня обізнаність вчителів з темою парламентаризму і відсутність відповідного навчально-методичного забезпечення; незацікавленість дітей темою парламентаризму і пасивність у навчанні з цього напрямку; власна політична упередженість вчителів і стереотипи щодо діяльності народних депутатів і Верховної Ради України.

Дослідження виявило потребу у впровадженні цілеспрямованого навчання педагогів задля підвищення рівня їхньої операційно-технічної готовності до впровадження громадянської парламентської просвіти.

Результати опитування учнів з метою виявлення їхніх громадянських настроїв і досвіду участі засвідчили, що у формуванні свідомої, активної та відповідальної громадянської позиції учнівської молоді існують певні прогалини на знаннєвому, діяльнісному та ціннісному рівнях. Так, в переважній більшості позиціонуючи себе громадянами України, учнівська молодь є водночас малозацікавленою політичним життям в країні та недостатньою мірою оцінює значимість участі громадян у виборах, зокрема і власної по досягненню повноліття.

Порівнюючи отримані дані з результатами Міжнародного дослідження програм виховання громадянськості і громадянських прав (ICCS) у 2016 році, за яким 86% учнів висловили свою готовність брати участь у локальних і національних виборах, викликає стурбованість, що лише 63% опитаних українських учнів висловили готовність брати участь у виборах.

Рівень залученості респондентів до діяльності учнівського самоврядування як можливості набути перший досвід політичної діяльності залишається невисоким. Лише третина опитаних учнів зазначили, що беруть участь у діяльності учнівського самоврядування. Позиція учнів щодо наявного формалізму в діяльності учнівського самоврядування ставить під сумнів ефективність використання цього інституту громадського самоврядування в закладі освіти в такому вигляді, як він функціонує наразі, для оволодіння учнівством навичками представницької демократії.

Обізнаність учнівства у сфері парламентаризму є досить низькою. Більшість учнів недостатньо поінформовані про повноваження і функції Верховної Ради України, права, повноваження та обов'язки народних депутатів України, а також мало зацікавлені законотворчою діяльністю парламенту, що може в подальшому негативно вплинути на ефективність їхньої взаємодії з інститутами демократії.

У повсякденному житті поінформованість учнів про політичне життя в Україні переважно відбувається через неформальні канали інформації, зокрема через соціальні мережі та від батьків. Використання українськими учнями соціальних мереж для отримання інформації про політичні новини є майже в 2,5 рази більше (76,7%) у порівнянні з даними ICCS (31%), що несе певний ризик отримання недостовірної інформації і може бути підґрунтям для формування хибних уявлень в учнівства про реальний стан речей у політиці нашої держави. Це актуалізує питання комунікаційних впливів держави на молоде покоління українців.

Розглядаючи заклади загальної середньої освіти як основне освітнє середовище для учнів у сфері громадянської парламентської просвіти, слід відмітити що ключову роль у формуванні обізнаності про парламентаризм виконують уроки історії, правознавства та громадянської освіти. Однак в учнів є запит на розширення форм ознайомлення з діяльністю парламенту, зокрема через участь в екскурсіях до Верховної Ради України, зустрічах з народними депутатами України, різноманітних інтерактивних формах навчання та використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, а також завдяки отриманню інформації через канали зв'язку, що мають найбільший застосунок у молоді. Найбільш цікавими для учнів в умовах дистанційного та змішаного навчання будуть такі інтерактивні форми і методи навчання як квести, навчально-дослідницькі проекти, віртуальні та реальні екскурсії до Верховної Ради України, перегляд та обговорення відео щодо діяльності парламенту, онлайн-уроки парламентаризму за участю депутатів, онлайн-дебати, онлайн-ігри, вікторини, конкурси на створення дитячих відеороликів, коміксів, анімаційних фільмів, проведення брейн-рингів між школами.

Результати опитування учнів актуалізують перегляд підходів, змісту та форм здійснення громадянської парламентської просвіти засобами формальної, неформальної та інформальної громадянської освіти. Питанню формування громадянських компетентностей, активності та залученості учнів необхідно приділяти більше уваги як в змісті загальної середньої освіти, так і під час просвітницьких заходів в системі неформальної освіти.

Проведене дослідження щодо сучасного стану впровадження громадянської парламентської просвіти в заклади загальної середньої та позашкільної освіти надає підстави надати загальні рекомендації для таких категорій зацікавлених осіб, як:

- Освітній Центр Верховної Ради України;
- Міністерство освіти і науки України;
- органи управління освітою;
- інституції системи післядипломної педагогічної освіти та підвищення кваліфікації освітян;
- адміністрація закладів освіти та педагогічні працівники, органи громадського самоуправління в закладах освіти;

- громадські організації;
- засоби масової інформації, що опікуються питаннями освіти, зокрема громадянської освіти;
- інші зацікавлені особи та організації.

### **На рівні Міністерства освіти і науки України, інших інституцій, що формують і реалізують політику щодо громадянської освіти та парламентської просвіти зокрема:**

- необхідно прискорити прийняття Стратегії розвитку громадянської освіти на період до 2030 року та плану заходів щодо її реалізації, що були розроблені на виконання пункту 2 розпорядження Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 2018 року №710-р. «Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні» та пункту 19 плану заходів щодо зміцнення національної єдності, консолідації українського суспільства та підтримки ініціатив громадськості у зазначеній сфері, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.03.2018 №179-рр. Стратегія була винесена на громадське обговорення ще в жовтні 2020 р., однак досі не була оновлена й затверджена.
- Сприяти прийняттю і подальшій реалізації Комплексної програми парламентської просвіти, що була розроблена за участі Освітнього Центру Верховної Ради України, Проєкту ЄС-ПРООН з парламентської реформи, широкої громадськості, в т.ч. й вчителів-координаторів парламентських осередків на базі закладів загальної середньої освіти.
- Необхідним є проведення систематичних досліджень щодо змістового наповнення, форм і методів впровадження громадянської парламентської просвіти як складової громадянської освіти, а також моніторингу й оцінки ефективності формування громадянських компетентностей здобувачів освіти. Комітету з питань освіти і науки ВРУ та МОН України доцільно розглянути можливість участі України в Міжнародному дослідженні програм виховання громадянськості та громадянських прав (International Civic and Citizenship Education Study (ICCS)), що має на меті дослідити, яким чином молоді люди готуються виконувати свою роль як громадяни країни. Міжнародне дослідження ICCS є інструментом вимірювання якості громадянської освіти, що дозволяє національним системам освіти визначити спільні тенденції, окремі проблеми та виробити шляхи їх рішення.
- При розробленні освітніх програм з предметів суспільно-гуманітарного циклу, зокрема правознавства й громадянської освіти, врахувати необхідність розширення змісту та тем, пов'язаних з вивченням парламентаризму, та передбачити години на формування виборчих компетентностей учнів різних вікових категорій. З метою підвищення рівня готовності учнівської молоді до виборчого процесу сприяти участі закладів освіти в міжнародній програмі з громадянської освіти і політичної просвіти «Вибори для дітей і молоді, молодших 18 років», що успішно впроваджується в Україні з 2015 р. як проєкт «Вибори М18» ([www.m18.org.ua](http://www.m18.org.ua)).
- Важливою є системність і прозорість у співпраці з міжнародними та вітчизняними інституціями щодо підтримки впровадження проєктів з навчання демократії.
- Необхідне запровадження фахової підготовки вчителів громадянської освіти, оскільки наразі цей предмет викладають переважно вчителі історії. Це може бути запроваджено як окрему спеціальність у педагогічних закладах вищої освіти, так і як додаткова спеціалізація при підготовці філософів чи політологів. Рекомендувати закладам педагогічної освіти впроваджувати в зміст навчання курси з громадянської освіти для майбутніх вчителів усіх шкільних предметів і вчителів початкових класів, адже громадянська освіта здійснюється не лише через предметне викладання, а передусім це наскрізний виховний процес з плекання свідомого громадянина.

### **На рівні Освітнього Центру Верховної Ради України**

- Розширювати існуючу діяльність і напрямки роботи з метою утвердження як провідного координаційного та методичного центру впровадження парламентської просвіти.



- На офіційному вебпорталі Верховної Ради України започаткувати окрему сторінку Освітнього Центру для розміщення методичних та інформаційних матеріалів з парламентської просвіти, календаря інформаційно-просвітницьких заходів ОЦ, налагодження зворотного зв'язку, проведення он-лайн опитувань, обговорень тощо.
- Зміцнювати партнерські стосунки з міжнародними та вітчизняними донорськими інституціями, громадськими організаціями, що працюють в сфері громадянської парламентської просвіти та сприяти скоординованості дій для системного впливу.
- Сприяти розширенню мережі осередків парламентської просвіти в закладах загальної середньої освіти та регіональних центрів парламентської просвіти, залучивши як партнерів місцеві органи самоврядування та заклади освіти. З цією метою доцільно використовувати досвід діяльності мережі та навчально-методичний комплект «Мій Парламент: розумію та впливаю», створені в рамках проекту ГО «Агенція розвитку освітньої політики» за підтримки Програми USAID ПАДА та Фонду Східна Європа.
- Запровадити організацію національної інформаційної кампанії з популяризації громадянської парламентської просвіти, залучивши канали Верховної Ради України, суспільні національні і регіональні медіа.

### *На рівні закладів загальної середньої та позашкільної освіти*

- Результати дослідження дають підстави стверджувати про необхідність посилення діяльності закладів освіти щодо формування в учнівства свідомої активної громадянської позиції, зокрема, завдяки оновленню підходів до діяльності учнівського самоврядування та впровадженню громадянської парламентської просвіти.
- Важливим є подальший розвиток закладу освіти як демократичної суспільної інституції. Цьому сприяє залучення учнів до обговорення шкільних справ і прийняття рішень щодо власного навчання і участі в справах громади, подолання формалізму в діяльності органів учнівського самоврядування і перетворення їх на дієві інструменти набуття учнями власного політичного досвіду.
- В освітніх програмах закладів освіти приділити окрему увагу питанням парламентської просвіти та формуванню громадянських компетентностей, передбачивши розширення практичної участі учнів в проєктній діяльності та можливість зараховування у формальній освіті досягнень, здобутих в освіті неформальній. Приміром, здійснювати оцінювання успішності проходження інтегрованого курсу «Громадянська освіта», враховуючи результати участі учнів у реальних проєктах або проходження ними відповідних курсів/модулів на освітніх онлайн платформах.
- Якість громадянської парламентської просвіти учнівства в закладах освіти безпосередньо залежить від компетентності у цій сфері педагогів. Для підвищення готовності до впровадження громадянської парламентської просвіти важливим є запровадження цілеспрямованої підтримки професійного розвитку вчителів щодо опанування змістом та методиками інтерактивного навчання відповідного спрямування. Адміністрації закладів освіти підтримувати мотивацію педагогів щодо проходження такої підготовки та бажання впроваджувати ініціативи з громадянської парламентської просвіти.

### *На рівні системи післядипломної педагогічної освіти та підвищення кваліфікації вчителів:*

- Дослідженням з'ясовано, що педагоги, маючи бажання впроваджувати громадянську парламентську просвіту, потребують для цього додаткового навчання й підвищення професійної майстерності. Це обумовлено низькою обізнаністю педагогів, окрім вчителів правознавства, історії чи громадянської освіти, щодо цієї тематики.
- Важливим є наявність і різноманіття програм підготовки та підвищення кваліфікації з громадянської парламентської просвіти для всіх категорій педагогічних працівників закладів освіти, оскільки парламентська просвіта передбачає не лише предметне навчання,

але й створення демократичного освітнього середовища закладу освіти для виховання відповідальних громадян.

- Для такого навчання можуть бути розроблені окремі курси (онлайн чи офлайн), що міститимуть теорію парламентаризму (змістовну складову) та практику педагогічної взаємодії під час організації освітнього процесу з використанням інтерактивних методів (методичну складову). За основу можна використати матеріали навчально-методичного посібника «Мій Парламент: розумію і впливаю», які були використані під час навчання педагогів в проєкті створення мережі парламентських просвітницьких осередків на базі закладів загальної середньої освіти. Так, учасники проєкту високо оцінили зміст посібника і зазначили, що в подальшому у своїй роботі будуть користуватись саме ним.

### **На рівні громадських організацій, ЗМІ та інших зацікавлених сторін:**

- В Україні громадянське суспільство відіграє провідну роль у реалізації громадянської освіти. Значна кількість освітніх проєктів, навчально-методичних матеріалів розробляються й поширюються завдяки донорській підтримці та зусиллям громадських організацій. Успішні практики і здобутий досвід потребують популяризації для використання в освітньому просторі. З цією метою важливо зміцнювати партнерство і співпрацю між громадськими організаціями та Міністерством освіти і науки України, Освітнім Центром ВРУ, іншими зацікавленими сторонами для координації зусиль і забезпечення синергії в реалізації громадянської парламентської просвіти. Доцільно було б узагальнювати інформацію щодо реалізації парламентської просвіти різними суб'єктами на сайті МОН чи порталі Освітнього Центру ВРУ.
- Національним та регіональним ЗМІ доцільно привертати увагу до проблем громадянського суспільства та політичного життя країни, беручи до уваги особливості підліткової та молодіжної аудиторії.
- Особливу увагу слід приділяти гострим питанням впровадження громадянської парламентської просвіти, висвітленню кращих практик парламентської просвіти та діяльності закладів освіти як демократичних інституцій. Значну підтримку впровадженню громадянської парламентської просвіти надало б проведення широких публічних дискусій щодо навчання демократії, виховання свідомого громадянина, демократизації системи освіти на всіх рівнях.
- Впровадження громадянської парламентської просвіти є актуальною, потребує суспільної підтримки та моніторингу на всіх рівнях – загальнодержавному, регіональному та інституційному – за участі всіх зацікавлених сторін у незворотності демократичних перетворень в Україні.

Наведені висновки та рекомендації, на переконання авторів дослідження, можуть знайти широке застосування, зокрема при формуванні освітніх програм закладів освіти, при здійсненні підвищення кваліфікації освітян в системі післядипломної педагогічної освіти, враховані в діяльності Освітнього Центру Верховної Ради України, Міністерства освіти і науки України, органів управління освітою, закладів освіти й громадських організацій, які працюють з дітьми та молоддю, та стати предметом для обговорення під час наукових дискусій.

Автори цього Аналітичного звіту відкриті до спілкування та діалогу, очікують на відгуки, коментарі та конструктивні пропозиції на електронну адресу:

**info@m18.org.ua**

## ІНСТРУКЦІЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ФОКУС-ГРУП З ВЧИТЕЛЯМИ

Тривалість проведення фокус-групи – 60–80 хвилин.

### Пояснення щодо цілей проєкту і тематики дослідження

Шановні колеги, дякуємо вам за згоду взяти участь у дослідженні, що відбувається в рамках проєкту «Розширення мережі інтерактивних парламентських просвітницьких осередків для учнів молодшої та середньої школи». Проєкт є частиною Програми USAID «РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво», що виконується Фондом Східна Європа». Метою проєкту є покращення обізнаності про роль та функції Верховної Ради і про парламентаризм у вчителів і учнів завдяки розширенню мережі інтерактивних парламентських осередків у регіонах. Дослідження проводиться з метою виявлення готовності впроваджувати громадянську парламентську просвіту (ГПП) вчителями та їхніх потреб у використанні інтерактивних форм впровадження громадянської парламентської просвіти на уроках та у позашкільній діяльності.

### Анонімність

У нас ведеться відеозапис, але ніхто, крім мене, не буде мати до нього доступу. Запис буде видалено після підготовки стенограми; у стенограмі будуть використовуватися псевдоніми.

### Загальні правила

Я буду ставити питання і попрошу всіх по черзі дати відповідь.

Немає правильних і неправильних відповідей, ми хочемо почути Ваші думки.

### Пояснення щодо термінології

**Громадянська парламентська просвіта** є складовою громадянської освіти; це система просвітницьких заходів формальної та неформальної громадянської освіти, що націлені на розвиток обізнаності громадян щодо строю та функціонування парламентаризму в Україні, механізмів взаємодії та впливу громадян на діяльність Парламенту та народних депутатів, посилення спроможності громадян до ефективної політичної участі у прийнятті рішень щодо вирішення суспільно-політичних питань, а також формування відповідального ставлення до своїх громадянських прав та обов'язків, пов'язаних з участю на державному та місцевому рівнях [1, с. 11].

Коли ми говоримо про **готовність вчителя**, то маємо на увазі особистісну та операційно-технічну. Особистісна готовність включає в себе відповідальність, емоції, волю, мотивацію, інтерес до діяльності, яку треба виконати, мобілізацію зусиль і прагнення досягти успішного результату. Операційно-технічна готовність включає в себе знання, навички та вміння, використання засобів педагогічного впливу.

### Питання для учасників фокус-групи

1. Чи достатньо представлена інформація про діяльність Парламенту в змісті освіти базової та старшої школи?

<sup>1</sup> Гриньова М., Іванюк І., Паращенко Л., Юрчишин Л. Мій Парламент: розумію і впливаю: методичний посібник з громадянської парламентської просвіти для роботи з дітьми та молоддю / за заг. ред. Л. Паращенко. – Київ: Майстер книг. – 2020. – 96 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720884>

2. Чи потрібно посилити впровадження ГПП в освітній процес школи (позашкільного закладу)? Якщо ТАК, то чому? Якщо НІ, то чому?
3. Чи маєте Ви намір впроваджувати ГПП в рамках Вашого навчального предмету чи професійної діяльності?
4. Назвіть три основні мотивації для вчителя, що сприятимуть для впровадження ГПП?
5. Яким чином на Вашу думку, має здійснюватися ГПП? Чому? (*підводка*: під час вивчення окремих предметів, наскрізні теми в різних предметах чи під час позашкільних заходів)
6. Що, на Вашу думку, має бути пріоритетним при здійсненні ГПП у закладі освіти (позашкільному закладі)? (*підводка*: навички критичного мислення, участь учнів у суспільному та політичному житті країни, знання про роль та функції Верховної Ради, знання про парламентаризм тощо).
7. Чи потребують педагоги додаткового навчання, щоб впроваджувати ГПП? Якщо так, то яким чином воно може бути організовано?
8. Назвіть три основні перешкоди, з якими стикаються або можуть зіткнутися педагоги під час впровадження ГПП?
9. Чи знайомі Ви з діяльністю ОЦ ВРУ та матеріалами, які вони пропонують для використання?
10. Які інтерактивні форми та методи викладання ГПП будуть найбільш цікавими для учнів в умовах дистанційного та змішаного навчання?
11. Яке ваше бачення складових інформаційно-цифрового навчального середовища вашого навчального закладу для підтримки впровадження ГПП? Чи існує у вас таке? (*підказки*: чи існує портал, сайт з рубрикою ГО та дотичних до неї тематик, блоги вчителів, онлайн-обмін досвідом з вчителями).

**Щиро дякую Вам за відверті відповіді, ви всі отримаєте через електронну пошту посилання на онлайн-анкету, яку я попрошу**

**Вас заповнити, вона також є анонімною.**

**Прохання поширити її між іншими колегами.**

**Доброго всім здоров'я!**

## ФОРМА ОНЛАЙН-ОПИТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Шановні колеги, формування громадянських і соціальних компетентностей в учнів є одним з основних завдань загальної середньої освіти. Громадянська парламентська просвіта<sup>1</sup> має значний потенціал для реалізації цього завдання.

Запрошуємо Вас долучитися до участі у національному дослідженні щодо готовності педагогічних працівників до впровадження громадянської парламентської просвіти та визначення потреб у використанні інтерактивних форм навчання. Опитування передбачає участь всіх категорій педагогічних працівників закладів формальної і неформальної освіти.

Дослідження проводить ГО «Агенція розвитку освітньої політики» в межах проекту «Розширення мережі інтерактивних парламентських просвітницьких осередків для учнів молодшої та середньої школи», що реалізується в рамках Програми USAID РАДА Фондом Східна Європа».

Результати дослідження будуть узагальнені та надіслані як рекомендації Міністерству освіти і науки України та Освітньому центру Верховної Ради України.

Будь ласка, приділіть 7–10 хвилин, щоб відповісти на питання анкети.

Відповіді є анонімними, тож сподіваємося на відверті відповіді. Дякуємо!

1. **Ваша стать:**  чоловіча,  жіноча

2. **Ваш вік:**  до 25 років;  25–35;  36–45;  45–55;  55 та більше

3. **Оберіть тип Вашого закладу освіти:**  
 загальноосвітня школа;  гімназія;  ліцей;  позашкільний заклад

4. **Оберіть тип власності Вашого закладу:**  комунальний,  приватний

5. **Оберіть тип Вашої професійної діяльності:**  
 адміністратор ЗЗСО;  практичний психолог;  вчитель початкових класів;  
 методист;  соціальний педагог;  вихователь ГПД;

<sup>1</sup> Пояснення щодо термінології.

**Громадянська парламентська просвіта** є складовою громадянської освіти; це система просвітницьких заходів формальної та неформальної громадянської освіти, що націлені на розвиток обізнаності громадян щодо устрою та функціонування парламентаризму в Україні, механізмів взаємодії та впливу громадян на діяльність Парламенту та народних депутатів, посилення спроможності громадян до ефективної політичної участі у прийнятті рішень щодо вирішення суспільно-політичних питань, а також формування відповідального ставлення до своїх громадянських прав та обов'язків, пов'язаних з участю на державному та місцевому рівнях\*.

**Готовність учителя до впровадження громадянської парламентської просвіти передбачає два компоненти** – особистісний та операційно-технічний. Особистісна готовність включає наявність мотивації, інтересу до діяльності, яку треба виконати, відповідальність, мобілізацію зусиль, волі і прагнення досягти успішного результату. Операційно-технічна готовність включає в себе загальні та спеціальні знання, навички та вміння, використання засобів педагогічного впливу та інструментів організації навчання.

\* Гриньова М., Іванюк І., Паращенко Л., Юрчишин Л. Мій Парламент: розумію і впливаю: методичний посібник з громадянської парламентської просвіти для роботи з дітьми та молоддю / за заг. ред. Л. Паращенко. – Київ: Майстер книг. – 2020. – 96 с. URL <https://radaprogram.org/publications>

- |  |  |  |
|--|--|--|
| <input type="checkbox"/> педагог-організатор;                  | <input type="checkbox"/> керівник гуртка;                      | <input type="checkbox"/> інформатика;            |
| <input type="checkbox"/> українська мова та література;        |  | <input type="checkbox"/> математика;             |
| <input type="checkbox"/> економіка;                            | <input type="checkbox"/> історія України та всесвітня історія; |  |
| <input type="checkbox"/> іноземна мова;                        | <input type="checkbox"/> біологія;                             | <input type="checkbox"/> фізика;                 |
| <input type="checkbox"/> географія;                            | <input type="checkbox"/> зарубіжна література;                 | <input type="checkbox"/> хімія;                  |
| <input type="checkbox"/> правознавство та громадянська освіта; |  | <input type="checkbox"/> фізична культура;       |
| <input type="checkbox"/> трудове навчання;                     | <input type="checkbox"/> музичне мистецтво;                    | <input type="checkbox"/> образотворче мистецтво; |
| <input type="checkbox"/> захист Вітчизни;                      | <input type="checkbox"/> основи здоров'я.                      |  |

**6. В якому населеному пункті Ви проживаєте:**

- місто;  селище міського типу;  село

**7. В якій області Ви проживаєте:** \_\_\_\_\_

**8. На Вашу думку, наскільки наступні твердження описують ситуацію, що склалася у Вашій школі (позашкільному закладі)?**

- Вчителі почуваються частиною шкільної спільноти  
( Так  Ні  Складно відповісти)
- Вчителі працюють із захопленням ( Так  Ні  Складно відповісти)
- Вчителі пишуться цією школою ( Так  Ні  Складно відповісти)

**9. На Вашу думку, наскільки наступні твердження описують ситуацію, що склалася у Вашій школі (позашкільному закладі)?**

- Учнім подобається бути в школі ( Так  Ні  Складно відповісти)
- Учні активно залучаються до суспільної роботи в школі  
( Так  Ні  Складно відповісти)
- Учні пишуться цією школою ( Так  Ні  Складно відповісти)
- Учні почуваються частиною шкільної спільноти ( Так  Ні  Складно відповісти)

**10. На Вашу думку, наскільки наступні твердження описують ситуацію, що склалася у Вашій школі (позашкільному закладі)?**

- Адміністрація з ентузіазмом підтримує освітні інновації та ініціативи педагогів  
( Так  Ні  Складно відповісти)
- Адміністрація відсторонюється та не сприяє педагогам у реалізації їхніх ініціатив чи проектів ( Так  Ні  Складно відповісти)
- Адміністрація не хоче зайвого клопоту та обмежується усталеним планом робіт  
( Так  Ні  Складно відповісти)

**11. Як часто в роботі з учнями Ви використовуєте елементи громадянської парламентської просвіти? Зокрема:**

- Учні працюють над проектами, що передбачають збирання інформації поза школою (наприклад, проведення інтерв'ю з представниками місцевої громади, невеликі опитування) ( часто,  рідко,  ніколи)
- Учні працюють у групах над різними проблемами та дискутують результати  
( часто,  інколи,  дуже рідко,  ніколи)
- Учні беруть участь в імітаційних іграх «Вибори М18», «Модель ООН», «Модель Парламенту» тощо ( часто,  рідко,  ніколи)
- Учні досліджують та обговорюють актуальні проблеми шкільної/місцевої громади  
( часто,  рідко,  ніколи)
- Учні досліджують та аналізують зібрану інформацію з Інтернет-джерел (наприклад, з вікіпедії, онлайн-газет, ютуб, соціальних мереж) ( часто,  рідко,  ніколи)

- Учні пропонують теми і приймають рішення щодо наступних класних чи шкільних заходів ( часто,  рідко,  ніколи)

**12. Чи здійснюються у Вашому закладі освіти цього навчального року такі заходи?**

- Діяльність, пов'язана з захистом навколишнього середовища (наприклад, економія електроенергії та води, збір макулатури, переробка сміття, захист і підтримка безпритульних тварин тощо) ( Так  Ні)
- Проекти з навчання демократії ( Так  Ні)
- Підтримка для малозабезпечених людей або вразливих груп населення ( Так  Ні)
- Підтримка воїнів, які захищають суверенітет України ( Так  Ні)
- Культурна чи спортивна діяльність для місцевої громади (наприклад, шкільний театр, музичні вистави, спортивні змагання тощо) ( Так  Ні)
- Кампанії для підвищення обізнаності людей, наприклад, кампанії з підвищення обізнаності людей про соціальні проблеми, екологічні проблеми, запобігання торгівлі людьми, протидію домашньому насильству, антибулінгова компанія ( Так  Ні)
- Діяльність, спрямована на охорону культурної спадщини у місцевій громаді ( Так  Ні)
- Відвідування інституцій органів державної влади та місцевого самоврядування (наприклад, держадміністрації, ОТГ, міські/обласні ради, ВРУ) ( Так  Ні)
- Уроки парламентаризму ( Так  Ні)
- Політичні школи або дебатні клуби для учнів ( Так  Ні)
- Вибори М18 ( Так  Ні)

**13. Визначте свій рівень володіння інтерактивними формами навчання**

- Високий  Достатній  Середній  Низький

**14. Чи відвідували Ви курси, тренінги, літні школи тощо з розвитку педагогічної майстерності вчителів щодо володіння такими методами та формами навчання?**

- Робота в групах ( Так  Ні)
- Дискусія в класі ( Так  Ні)
- Рольова гра ( Так  Ні)
- Імітаційна /симуляційна гра ( Так  Ні)
- Ви рішення проблем/конфліктів ( Так  Ні)
- Квести ( Так  Ні)
- Дебати ( Так  Ні)
- Проекти ( Так  Ні)
- Форум-театр ( Так  Ні)

**15. Хто проводив таке навчання для вчителів? (можна обрати кілька варіантів відповідей)**

- Інститут післядипломної педагогічної освіти
- Громадська організація
- Міжнародна організація
- Комерційна компанія
- Фізична особа підприємець
- Заклад освіти (університет, інститут, коледж, школа)

Інше \_\_\_\_\_

**16. Визначіть рівень Вашої підготовленості до впровадження елементів громадянської парламентської просвіти?**

- Структура ВРУ ( зовсім не готовий/готова,  недостатньо готовий/готова,  добре готовий/готова)

- Функції ВРУ  
( зовсім не готовий/готова,  недостатньо готовий/готова,  добре готовий/готова)
- Процедура прийняття Закону  
( зовсім не готовий/готова,  недостатньо готовий/готова,  добре готовий/готова)
- Вибори до місцевих органів влади  
( зовсім не готовий/готова,  недостатньо готовий/готова,  добре готовий/готова)
- Функції місцевих органів влади  
( зовсім не готовий/готова,  недостатньо готовий/готова,  добре готовий/готова)
- Вибори до ВРУ  
( зовсім не готовий/готова,  недостатньо готовий/готова,  добре готовий/готова)
- Вплив громадян на діяльність ВРУ  
( зовсім не готовий/готова,  недостатньо готовий/готова,  добре готовий/готова)

**17. Якщо б Ви хотіли підвищити свій рівень, то які форми навчання Ви б обрали:**

(можна обрати кілька варіантів відповідей)

- Самоосвіта
- Курси підвищення кваліфікації ІППО
- Майстер-класи від більш досвідчених колег
- Тренінги від ОЦ ВРУ
- Тренінги від громадських організацій

**18. Які цифрові інструменти Ви використовуєте під час дистанційного та змішаного навчання під час пандемії COVID-19, щоб вести уроки та спілкуватись з учнями?** (можна обрати кілька варіантів відповідей)

- Zoom,  Google Apps for Education,  Skype,  Viber,
- Tik-Tok,  Microsoft Teams,  Padlet,  Flipped Classroom,
- CiscoWebex,  ClassDojo,  Edmodo,  JitsiMeet,
- Moodle,  Telegram,  Twitter,  WhatsApp,
- МійКлас,  Електронний щоденник,  сайт навчального закладу,
- навчальна платформа навчального закладу,
- інше: \_\_\_\_\_

**19. Які онлайн-ресурси Ви використовуєте під час підготовки до уроків і під час уроків?** (можна обрати кілька варіантів відповідей)

- Всеукраїнська школа онлайн,  На Урок,  Classtime,
- Edpuzzle,  Kahoot,  TED,  EdEra,  Prometheus,
- Всеосвіта,  матеріали освітніх спільнот Facebook,  матеріали блогів,
- Youtube,  відкриті онлайн-уроки,  онлайн-курси,
- інше: \_\_\_\_\_

**20. Визначте свій рівень володіння цифровими інструментами для дистанційного та змішаного навчання:**

- Високий
- Достатній
- Середній
- Низький

**Дякуємо за Ваші відповіді! Доброго всім здоров'я!**



## ФОРМА ДЛЯ ОНЛАЙН-ОПИТУВАННЯ УЧНІВ

Вітаємо Вас як учасника/учасницю всеукраїнського дослідження думок дітей і молоді «Я – громадянин/громадянка України!»<sup>1</sup>.

Просимо Вас допомогти нам своїми відповідями виявити рівень обізнаності та зацікавленості учнівської молоді в громадянській парламентській просвіті, зокрема в діяльності Верховної Ради України та народних депутатів, політичному житті країни та громади. А ще нас цікавить, які форми навчання Вас найбільше приваблюють.

Відповіді на анкету є анонімними, не треба вказувати своє ім'я. Для нас дуже важливою є саме Ваша думка. Результати ми узагальнемо та надішлемо до Міністерства освіти і науки України й Освітнього центру Верховної Ради України.

Будь ласка, приділіть 10 хвилин, щоб відповісти на питання анкети. Дякуємо!

1. **Ваша стать:**  чоловіча,  жіноча

2. **Ваш вік:**  12–13;  14–15;  16–17

3. **В якому класі Ви навчаєтесь:**  7;  8;  9;  10;  11

4. **Оберіть тип Вашого навчального закладу:**  
 загальноосвітня школа;  гімназія;  лицей;

5. **В якому населеному пункті Ви проживаєте:**  
 місто;  селище міського типу;  село

6. **В якій області Ви проживаєте:** \_\_\_\_\_

7. **Чи вважаєте Ви себе громадянином України?**  
 Так  Ні  Стану громадянином/громадянкою, коли отримаю паспорт

8. **Наскільки Вас цікавить політичне життя в країні?**  
 Постійно стежу за політичними подіями  
 Стежу за головними політичними подіями  
 Інтерес до політики проявляю дуже рідко  
 Взагалі не цікавлюся політикою  
 Складно відповісти

9. **Як Ви вважаєте, чому громадяни повинні брати участь у виборах?**  
 Це громадянський обов'язок кожного брати участь у виборах  
 Небажання, щоб до влади прийшла партія, яким я не довіряю  
 Можливість підтримати партію, яким симпатизуєш  
 Не обов'язково брати участь у виборах  
 Брати участь, щоб у ВРУ пройшла людина, яка представляє наш округ, регіон  
 За звичкою приходять на виборчу дільницю, участь у виборах бере близьке оточення

<sup>1</sup> Дослідження проводить Громадська організація «Агенція розвитку освітньої політики» в межах проекту «Розширення мережі інтерактивних парламентських просвітницьких осередків для учнів молодшої та середньої школи» за підтримки Програми USAID ПАДА, яка виконується Фондом Східна Європа.

- Просто цікаво, хто переможе у змаганні партій
- Представники партій зацікавлюють подарунками/грошима
- Складно відповісти

**10. Чи хотіли б Ви стати депутатом і займатись політикою?**

- Так
- Ні
- Складно сказати

**11. Укажіть, що з переліченого може вплинути на дії та рішення політиків (можна обрати кілька варіантів відповідей)**

- Ваша участь у виборах
- Радикальний протест
- Складання звернень
- Ваша участь у мирних протестах
- Ваша участь у громадських слуханнях
- Нічого
- Складно відповісти

**12. Чи братимете Ви участь у виборах, коли Вам виповниться 18 років?**

- Так, я хочу впливати на політичне життя країни
- Ні, бо від мене нічого не залежить, мій голос нічого не значить
- Не визначився/визначилася, вирішу пізніше

**13. Чи є у Вашій школі учнівське самоврядування?**

- Так
- Ні

**14. Чи берете Ви участь в учнівському самоврядуванні?**

- Так
- Ні

**15. Чи вважаєте Ви участь в учнівському самоврядуванні як перший досвід участі в політиці?**

- Так
- Ні, бо це формальність
- Ні, це не можна порівнювати

**16. Як ви оцінюєте учнівське самоврядування в Вашій школі? (оберіть одну відповідь):**

- Це дієва ініціатива самих учнів
- Це наказ дирекції школи
- Це вимога класного керівника
- Це просто назва, для мене це нічого не значить

**17. Чи маєте Ви досвід участі в проєктах, що спрямовані на поліпшення життя Вашої місцевої громади або школи:**

- Екологічні проєкти (наприклад, економія електроенергії та води, збір макулатури, переробка сміття, захист і підтримка безпритульних тварин тощо) ( Так  Ні)
- Проєкти з навчання демократії ( Так  Ні)
- Підтримка для малозабезпечених людей або вразливих груп населення ( Так  Ні)
- Підтримка воїнів, які захищають суверенітет України ( Так  Ні)
- Культурна чи спортивна діяльність для місцевої громади (наприклад, шкільний театр, музичні вистави, спортивні змагання тощо) ( Так  Ні)
- Кампанії для підвищення обізнаності людей про соціальні проблеми, екологічні проблеми, запобігання торгівлі людьми, протидію домашньому насильству, антибулінгова компанія ( Так  Ні)

- Діяльність, спрямована на охорону культурної спадщини у місцевій громаді ( Так  Ні)
- Відвідування інституцій органів державної влади та місцевого самоврядування (наприклад, держадміністрації, ОТГ, міські/обласні ради, ВРУ) ( Так  Ні)
- Уроки парламентаризму ( Так  Ні)
- Політичні школи або дебатні клуби ( Так  Ні)
- Вибори М18 ( Так  Ні)

**18. Що таке Верховна Рада України?** (можна обрати кілька варіантів відповідей)

- Будівля, в якій працюють народні депутати
- Законодавчий орган України
- Парламент України
- Складно відповісти

**19. Які функції виконує ВРУ?** (можна обрати кілька варіантів відповідей)

- Представницька
- Законодавча
- Контрольна
- Установча
- Фінансова
- Складно відповісти

**20. Чим, на Вашу думку, займаються народні депутати?** (можна обрати кілька варіантів відповідей)

- Представляють інтереси свого міста або села
- Займаються розподілом державного бюджету
- Приймають Конституцію та зміни до неї
- Вирішують питання щодо тарифів і зарплат
- Приймають закони
- Складно відповісти

**21. Наскільки Ви цікавитесь Законами, що приймає Верховна Рада України?**

- Постійно стежу за діяльністю ВРУ
- Стежу за головними подіями ВРУ
- Інтерес до діяльності ВРУ проявляю дуже рідко
- Взагалі не цікавлюся діяльністю ВРУ
- Складно відповісти

**22. Чи знаєте Ви прізвище/ім'я народного депутата, який представляє ваше місто/ село в Верховній Раді України?**

- Так  Ні  Мені це не цікаво

**23. Звідки Ви отримуєте інформацію про політичне життя країни?** (можна обрати кілька відповідей)

- Телебачення
- Соціальні мережі
- Батьки
- Вчителі на уроках
- Ровесники
- Мене це не цікавить

**24. Про Парламент України Ви дізнаєтесь?** (можна обрати кілька відповідей)

- На уроках історії, правознавства та громадянської освіти
- На інших уроках
- Під час виховної години
- Під час позакласних заходів або проєктів

**25. В якій формі Ви б хотіли дізнатися про діяльність Парламенту?** (оберіть кілька варіантів відповідей та/або додайте свої варіанти)

- Екскурсія до ВРУ
- Зустрічі з народними депутатами
- Відеофільм
- Мультфільм
- Комікси
- Дискусія в класі
- Комп'ютерна гра
- Імітаційна гра
- Квести
- Дебати
- Конкурси учнів на створення мультфільмів, коміксів на зазначену тему
- Інше (напишіть) \_\_\_\_\_

**26. Якби Ви хотіли отримати більше інформації про Парламент, то який канал зв'язку був для Вас зручніший?** (оберіть кілька варіантів відповідей та/або додайте свої варіанти)

- Viber
- Telegram
- WhatsApp
- Tik-Tok
- Skype
- Twitter
- Messenger
- Facebook
- Сайт школи
- Інше (напишіть) \_\_\_\_\_

**Дякуємо Вам за участь у дослідженні!**

*Навчальне видання*

# **ГРОМАДЯНСЬКА ПАРЛАМЕНТСЬКА ПРОСВІТА В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

**АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ  
ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ  
ОСВІТЯН ТА УЧНІВ**

Друк та палітурні роботи:

«Майстер книг»

м. Київ, вул. М. Кривоноса, 2Б

e-mail: [zamov@masterknyg.com.ua](mailto:zamov@masterknyg.com.ua)

Свідоцтво про реєстрацію ДК № 3861 від 18.08.2010 р.



### Іванюк Ірина Володимирівна

Старший науковий співробітник Інституту інформаційних технологій і засобів навчання Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, заступниця голови правління ГО «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики». Координаторка освітніх проектів, тренерка з питань громадянської освіти, модерування партисипативних проектів для дітей і молоді, експертка з питань резилієнс дітей та підлітків.

#### Сфера наукових інтересів:

громадянська та полікультурна освіта учнів, інформаційно-комунікаційні технології в освіті, освітня політика.



### Гриньова Марія Василівна

Методист науково-методичної лабораторії соціального партнерства та міжнародної діяльності кафедри освітньої політики КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», тренерка з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини, розвитку громадянських компетентностей, координаторка Одеської обласної школи громадянської партисипації дорослих та молоді «Усі В Дії!», регіональна координаторка Мережі М18 в Одеській області.

#### Сфера наукових інтересів:

інтеграція освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини в освітній простір НУШ, партисипація дітей і молоді.



### Парашенко Людмила Іванівна

Директор Київського ліцею бізнесу, професор Університету «КРОК», доктор наук з державного управління. Голова правління ГО «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики». Керівниця, експертка та тренерка міжнародних проектів з навчання демократії, розвитку громадянських компетентностей, партисипації дітей і молоді. Керівниця Всеукраїнської мережі громадянського виховання та політичної просвіти дітей і молоді, молодших 18 років (М18).

#### Сфера наукових інтересів:

освітня політика, громадянська та політична освіта, державне управління в сфері освіти.



Звіт підготовлено і надруковано ГО «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики» в межах проєкту «Розширення мережі інтерактивних парламентських просвітницьких осередків для учнів молодшої та середньої школи» за підтримки Програми USAID РАДА, яка виконується Фондом Східна Європа.